

Часопис / Journal

◇ **Е К О Н О М И К А П О Љ О П Р И В Р Е Д Е** ◇
◇ *E c o n o m i c s o f A g r i c u l t u r e* ◇

Основан 1954. године / *Established 1954*

Издавачи / Publishers

Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд
The Balkan Scientific Association of Agrarian Economists
Институт за економику пољопривреде, Београд (Србија)
Institute of Agricultural Economics, Belgrade
Академија економских наука, Букурешт (Румунија)
Academy of Economic Studies, Bucharest (Romania)

Главни и одговорни уредник / Editor in Chief

Проф. др Милан Р. МИЛАНОВИЋ

Уређивачки одбор / Editorial Board

др Зорица ВАСИЉЕВИЋ	Prof. Dojo ARSENOVIĆ, Ph.D., Faculty of Agriculture, East Sarajevo, BiH
др Бранислав ВЛАХОВИЋ	Prof. Ioan DAVIDOVICI, Ph.D., Institute for Agriculture Economy, Bucharest, Romania
др Владимир ГРБИЋ	Tomaš DOUCHA, Ph. D., Research Institute of Agricultural Economics, Prague, Czech Republic
др Милан Р. МИЛАНОВИЋ	Prof. Margaret LOSEBY, Ph. D., Facolta di Agraria-Dipartimento DECOS, Viterbo, Italy
др Радован ПЕЈАНОВИЋ	Prof. Mile PESHEVSKI, Ph. D., Faculty for Agricultural Science and Food, Skopje, Macedonia
др Весна ПОПОВИЋ	Др Алевтина ЛИТВИНОВА АЛЕКСАНДРОВНА, Волгоградская государственная сельскохозяйственная академия, Российская Федерация
др Симо СТЕВАНОВИЋ	Prof. Sandor SOMOGY, Ph.D., Faculty for Agricultural Science, Keszthely, Hungary
др Жаклина СТОЈАНОВИЋ	Prof. Jernej TURK, Ph.D., University of Maribor, Faculty of Agriculture, Slovenia
др Данило ТОМИЋ	
др Драго ЦВИЈАНОВИЋ	
др Миладин ШЕВАРЛИЋ	

Лектор / Lecturer

Ана ПЕТРОВИЋ

Адреса уредништва / Editorial office

БЕОГРАД, Волгина 15; тел/факс (+381) 11/ 2972-848; E-mail: iepbgdvu@eunet.yu
Belgrade, Volgina 15; tel/faks (+381) 11/ 2972-858; E-mail: iepbgdvu@eunet.yu

UDC 338.43:63

YU ISSN 0352-3462

ЕКОНОМИКА ПОЉОПРИВРЕДЕ
ECONOMICS OF AGRICULTURE

55.

Београд, јануар-март, 2008. године
Belgrade, January-March, 2008

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ / *EDITORIAL COUNCIL*

мр Душан АНТОНИЋ	Агробанка, Београд
др Зоран БИНГУЛАЦ	Факултет за пословне студије, Вршац
др Богдан БУЛАТОВИЋ	Биотехнички институт, Подгорица
др Биљана ВЕЉКОВИЋ	Агрономски факултет, Чачак
др Снежана ЂЕКИЋ	Економски факултет, Ниш
др Милутин ЂОРОВИЋ	Пољопривредни факултет, Београд
др Ђорђи ЂОРЂЕСКИ	Факултет за пољопривреду и исхрану Скопље
др Драгић ЖИВКОВИЋ	Пољопривредни факултет, Београд
др Ковиљко ЛОВРЕ	Економски факултет, Суботица
др Мирослав МАЛЕШЕВИЋ	Институт за ратарство и повртарство, Нови Сад
Viktor MANOLE, Ph.D.	Academy of Economic Studies, Bucharest Romania
др Петар МАРКОВИЋ	Редовни професор у пензији, Београд
др Небојша НОВКОВИЋ	Пољопривредни факултет, Нови Сад
др Зоран ЊЕГОВАН	Економски институт, Београд
др Христивоје ПЕЈЧИЋ	Пољопривредни факултет, К. Митровица
др Перо ПЕТРОВИЋ	Институт за међународну политику и привреду, Београд
др Горан ПОПОВИЋ	Економски факултет, Бања Лука
др Михајло РАДИЋ	Редовни професор у пензији, Београд
др Вељко РАДОЈЕВИЋ	Међународна менаџерска академија, Нови Сад
др Јеремија СИМИЋ	Редовни професор у пензији, Београд
др Јонел СУБИЋ	Институт за економику пољопривреде, Београд
мр Олга ЧУРОВИЋ	Индустријско биље, Нови Сад

Белешке / Notes

Тираж:

250 примерака

Штампарија:

DIS PUBLIC, Д.О.О., Београд, Браће Јерковић 111/25,
тел./факс: 011/39-79-789

**ЕКОНОМИКА
ПОЉОПРИВРЕДЕ**

САДРЖАЈ

М. Bran, М. Stefan TECHNOLOGICAL ACTIONS FOR PROMOTING A DURABLE AGRICULTURE	1
Р. Пејановић, Д. Милић ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ	9
Д. Marius Voicilas FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN ROMANIA BEFORE EU ACCESSION	21
М. Дробац ЗНАЧАЈ ФАКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ У МЕРЕЊУ ПРОДУКТИВНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДИ (ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТ)	33
М. Штрбац ВРЕДНОВАЊЕ УЧИНКА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	43
Б. Влаховић, В. Родић, З. Поповић ИСТРАЖИВАЊЕ СНАБДЕВЕНОСТИ ТРЖИШТА ПАСТЕРИЗОВАНИМ И МАРИНИРАНИМ ПОВРЋЕМ	53
В. Поповић, М. Миловановић, Д. Томић ПОДРШКА ПОЉОПРИВРЕДИ И РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ У ФУНКЦИЈИ СМАЊЕЊА СИРОМАШТВА У СРБИЈИ	69
П. Вуковић, Н. Цецић, Д. Цвијановић РУРАЛНИ ТУРИЗАМ КАО ОКΟΣНИЦА ТУРИСТИЧКОГ РАЗВОЈА БРЧКО ДИСТРИКТА	83
Б. Михаиловић, В. Параушић, З. Симоновић СПОРАЗУМ ЦЕФТА КАО ФАКТОР УНАПРЕЂЕЊА АГРОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ	93
Приказ монографије НИВО И СТРУКТУРА ИНТЕРНЕ ПОДРШКЕ ПОЉОПРИВРЕДИ СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ ПРИСТУПАЊА СТО И ЕУ	103
Документи НАУЧНО ДРУШТВО АГРАРНИХ ЕКОНОМИСТА БАЛКАНА	107
Обавештења Evropski projekt BALKANSKA AGROPRENHRAMBENA MREŽA (BAFN)	137

TECHNOLOGICAL ACTIONS FOR PROMOTING A DURABLE AGRICULTURE

Mariana Bran¹, Marcela Ştefan²

Abstract: Sustainable agriculture means viable economical technologies, on a long period. Within this context, it attends to maintain and improve the physic environment, the resistance at external pressures, to gratify the population demand for food, to ensure for agricultural producers economic and social welfare.

In the crop production, combining rationally and scientific the species, we can contribute to the improvement of those deteriorate areas by various factors.

The real agriculture development involves a cautious administration of resources and environment.

Key words: sustainable agriculture, viable technology, resources' administration

Effects of technology - “pro” durable agriculture

Technology ensures the proportion between the obtained crop and its regeneration, and the waste emission must be in balance with the natural assimilation ability of the system (land + crop), which leads to a high bio-productivity and to the effective use of the invested money.

Technology has a social, cultural and psychological part, based on understanding, on knowledge and on receptivity from the ones who apply its methods. For example, land crumbling has created serious structural imbalances in agriculture and a social crisis, as well.

¹ Professor Mariana BRAN PhD, Academy of Economic Studies Bucharest, Faculty of Agro-food and Environmental Economics, Piata Romana, no.6, District 1, Bucharest, Romania, 004021 3191900. e-mail: mariana_bran2004@yahoo.com

² Senior lecturer Marcela ŞTEFAN PhD, Academy of Economic Studies Bucharest, Faculty of Agro-food and Environmental Economics, Piata Romana, no.6, District 1, Bucharest, Romania, 004021 3191900.

Any technology must improve the consumption-accomplishment relation, in order to eventually obtain a higher and a better production, against the slowest possible unit cost. The mechanizing, the chemical nature and the selected seeds have the tendency to increase production with relatively slight changes in the total consumptions and they even allow for making savings. The use of hybrid corn seeds, for example, raises production and the cultivator's income, in comparison to sowing non-hybrid seeds. *One must keep in mind that a new technology or technique is an important stimulus for the economic growth rate.*

Agricultural plant technique, by its physical efforts, contains polluting and self-polluting elements under various shapes (mineral fertilizers, plant-pharmaceutical substances, herbicides, growth regulators, soil water), but other industrial, urban, rural and radioactive sources (noxious substances) are involved in it as well, which may deteriorate the agricultural environment: the industrial impurities, oil and pesticides may destroy the useful fauna in the ground; the industrial smoke gathers on leaves and slow down the photosynthesis process, even burning plants.

Not all technologies lead to beneficial results for the environment, even the intensive ones sometimes deteriorating the ecologic balance, the cultural values and the rural landscape. One ascertained that, in areas where the agricultural activity has disappeared, the natural environment suffered, and the natural diversity diminished.

Technology/technologic flow

Technology is seen on the agricultural land via the technologic flow, which represents the totality of methods and works in their natural order and succession, starting from the preparation of the land for sowing and until products are cropped and vegetal remnants is removed.

The agricultural technologic flow, with its bio-technical components, constitutes the base for defining a concrete, smart and effective agrarian policy. Thus, specialists and researchers think that agriculture is not only theory and economy, but an alive, productive activity, expressing itself by sundry technologies and techniques, which are meant to reduce pollution on the products obtained in an ecosystem.

By a rational agricultural management, it is possible to preserve, to protect and to improve the environment, and for this, economists, ecologists and technologists must work together for proposing durable constructive solutions – economic, naturist, alternative and adapted technological solution, which may be applied function of the agricultural structures.

Against the aggressive technique, eco-technique tries, based on the ecologic principles, to protect the integrity of the ground and of plants and to decrease, as much as possible, wastes and residues; it is a superior level of the current technique which may realize clean, non-polluted products, based on the following main actions:

- To respect the ecologic balance;
- To use the scientific system for fertilizing using organic-mineral fertilizers, with established norms and technical-economic criteria.
- To fight against diseases and pests, gradually reducing the use of pesticides.
- To cultivate the productive varieties and hybrids, with different raping, genetically resistant to diseases and to pests.

Agriculture pollutes the environment to a more or less extent, and its durable development must include this postulate, as well.

Agriculture must provide clean and healthy products to consumers, against low prices.

Fertilization, a technological chain

The passage from the conventional agriculture to the ecologic one is made gradually, so that the economic structures do not feel the effects of the decrease in productivity and producers gain trust in the ecologic systems. The certification of such economic units is made as soon as part of them complies with the ecologic standards, provided, however, that the two systems (the conventional one and the ecologic one) be separated both in the documentations and in the productive activity (Sin. Gh and collab. 2003).

The ecologic technology of a crop, unlike the conventional one, must comply with the specific requirements and principles must surpass certain chains, and the production is smaller. In such circumstances, unit costs are higher and the selling price is higher, too (10-30% - Sin. Gh and collab. 2003).

The effects of ecologic technologies are many, of long term and they can be seen in time (i.e. treating the seed and the material for planting with biological substances is made only in the purpose of fighting against pathogen agents lying in such materials, to increase the number and the activity of microorganisms in the grounds and to improve the ground's nutritive ability).

Fertilization is an agricultural - husbandry method and work performed in order to scientifically complete the deficit of nutritive elements which can be assimilated by the use of fertilizers, thus ensuring the maintenance of fertility at a normal level and obtaining a higher crop, of superior quality. The fund of nutritive elements in

the ground depends on a series of factors, undergoing under changes, due both to losses by washing and by transforming into insoluble forms, and to its being consumed by plants. According to some authors, in order to obtain durability in time in the development of vegetal productions, it is absolutely necessary that the ground have agricultural-chemical stability, especially as regards the humus, organic nitrogen, mobile phosphorus and mobile potassium contents.

If there is a period supervision of the balance of nutritive substances which may be assimilated, as they form under ground and the necessity of plants, from a qualitative and quantitative point of view, one can see that this is often negative. The balancing of this ratio may be carried out only by using fertilizers, applied at a certain period of time and for each culture.

Between the fertilization as agricultural-technical method and the plants' nutrition regime, there must be a full balance. The theoretic fundament of the fertilization of agricultural lands constitutes the start point in establishing the rational nutrition regime for each species and soil. The necessity to permanently know the needs of plants for nutritive elements and the times to use fertilizers imposes the supervision of nutrition and of controlled fertilization, by monitoring, controlling and researching the tillable land and the plants. Such control is carried out by making classic analyses and a foliage diagnose, which is maybe the most indicated means of emphasizing the nutrition needs of a culture at a given time. Supervision is necessary to see what the critical period of plant nutrition is, when the lack of nutritive elements negatively affects the plants' growth and cropping. Based on the collected data, the agricultural-chemical mapping of the sowed ground is made, and the quantities of fertilizers are established, to be put into the ground.

Moreover, it is difficult to say at a given time what are all the effects of fertilizers. First of all the expenses are integrally absorbed by the culture they are used for, but there is also a remnant effect they have. Moreover, fertilizers cause a series of additional expenses, for cropping, transportation and storage of the exceeding quantity of the crop.

The effectiveness varies function of the variety of fertilizer, of the active substance and of the applied dosage.

In this context, certain ecologic protection rules have been established:

- To forbid the use of chemical fertilizers and improving substances for the soil (chemical fertilizers and pesticides) when growing agricultural and horticultural plants and to use non-toxic substances;
- To preserve and to improve the soil fertility;
- To use organic fertilizers, as basis for soil fertilization, and the cultural practices must preserve or increase the humus contents and the biological activity;

- The soil fertility may be improved by: adding organic material obtained from biological agriculture; cultivating vegetables; culture rotation; introducing a vegetable in the crop rotation.

The cultural techniques must be designed so as to reduce, as much as possible, the aggressive pressures on the ground.

Case study

The trend towards obtaining ecologic corn does not mean to give up practicing culture in conventional technologic systems, but this is only a complementary solution to the former (Table 1 Comparison within an agricultural company).

Table 1 Comparison between the productions and economic results of corn growing methods

Serial No.	Ratio	Conventional			Ecologic		
		kg/ha	lei ¹ /kg	lei/ha	kg/ha	lei/kg	lei/ha
1	Average production	5000	-	-	3000	-	-
2	Material expenses, out of which:	-	-	895	-	-	2800
2.1	Seed	20	6.5	130	20	10	200
2.2	Chemical fertilizers	-	-	250	-	-	-
A	Nitrogen	200	0.5	100	-	-	-
B	Phosphorus	100	0.5	50	-	-	-
C	Potassium	200	0.5	100	-	-	-
2.3	Organic fertilizers	-	-	-	40000	0.05	2000
2.4	I+I herbicides	-	-	15	-	-	-
2.5	Mechanical works	-	-	500	-	-	600
3	Labor expenses	-	-	250	-	-	350
4	Leasing	-	-	350	-	-	350
5	Total expenses	-	-	1495	-	-	3500
6	Production cost	-	0.299	-	-	1.1666	-
7	Selling price	-	0.35	-	-	1.5	-
8	Total incomes	-	-	1750	-	-	4500
9	Profit	-	0.051	255	-	0.3334	1000
10	Profit rate, %			17.0			28.5

¹ 1 E = 3,35 lei (1.10.2007)

By comparing results, one can see, first of all, a significant production difference per area unit (conventional/ecologic ratio = 1.66); the production cost is around 4 times higher than the ecologic option. Moreover, the producer's gain is the bigger than the land (soil) preserves its fertility level, allowing it to use in the years to come a rational crop rotation.

We are for the corn culture obtained in ecologic conditions, by using non-polluting technologies, which preserve the product's biological features.

Conclusions

1. The ecologic technology of a crop, unlike the conventional one, must comply with the specific requirements and principles must surpass certain chains, and the production is smaller.
2. We are convinced that, as humankind gathers experience, it will be able to get on to the actual eco-agriculture, having eco-technique and bio-technique as basis.
3. The producer's gain is the bigger than the land (soil) preserves its fertility level, allowing it to use in the years to come a rational crop rotation.
4. Agriculture must provide clean and healthy products to consumers, against low prices.
5. By a rational agricultural management, it is possible to preserve, to protect and to improve the environment, and for this, economists, ecologists and technologists must work together for proposing durable constructive solutions - economic, naturist, alternative and adapted technological solution, which may be applied function of the agricultural structures.

Bibliography

1. Mariana Bran, 2005—"Vegetal exploitation eco-technique" Printech Publishing House, Bucharest, pp 251-276
2. Mănescu B. and Marcela Ștefan, 2005—"Agricultural ecosystems engineering", ASE Publishing House, 99 15-22, 191-232
3. *** Ecologic agriculture legislative guide, 2004
4. *** "Farm" Collection

Примљено: 28.02.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

**ТЕХНОЛОШКЕ АКЦИЈЕ ЗА ПРОМОЦИЈУ
ОДРЖИВЕ ПОЉОПРИВРЕДЕ**

Mariana BRAN, Marcela ȘTEFAN
Academy of Economic Studies Bucharest, Romania

Абстракт

Одржива пољопривреда подразумева економску способност развоја технологије, у дужем периоду. У том контексту, она се брине за поправку и побољшање физичког окружења, отпорност према спољним притисцима, задовољење потреба становништва у исхрани, обезбеђењу економске и социјалне добробити пољопривредних произвођача.

У производњи усева, комбиновањем рационалног и научног, можемо допринети побољшању оних средина код којих су идентификована погоршања путем различитих фактора.

Развој пољопривреде у правом смислу укључује обзривост у администрању изворима и животном средином.

Кључне речи: одржива пољопривреда, способност развоја технологије, администрање изворима

Author's Address:

Mariana Bran PhD
Academy of Economic Studies Bucharest
Faculty of Agro-food and Environmental Economics
Piata Romana, no.6, District 1
Romania
Phone: 004021 3191900.
E-mail: mariana_bran2004@yahoo.com

ИНВЕСТИЦИЈЕ У ПОЉОПРИВРЕДУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Р. Пејановић¹, Д. Милић¹

Резиме: Аутори разматрају проблематику инвестиција на макро нивоу, тј. на нивоу Републике Србије у десетогодишњем периоду (1996–2005). Анализирају се инвестиције и капитални коефицијент у привреди и пољопривреди, односно однос инвестиција и душтвеног производа. Анализирана је структура инвестиција по областима улагања и периоду улагања. Статистички су обрађени званични годишњи подаци. Посматрани период је подељен у два подпериода: 1996–2000. и 2001–2005. године. Први период се знатно разликује од другог периода, иако оба периода имају заједничку карактеристику: диспропорцију у погледу узимања од пољопривреде и улагања у ту производњу.

Кључне речи: пољопривреда, инвестиције, капитални коефицијент.

1. Увод

Инвестиције се дефинишу као дугорочно везивање финансијских средстава у материјалне и нематеријалне објекте, чијим коришћењем се остварују одређени предузетнички циљеви (Андрић, Ј., Васиљевић, Зорица, Средојевић, Зорица, 2005)².

Из таквог појмовног дефинисања инвестиција произилази и њихова двострука функција: **прва**, која се односи на процес просте репродукције и своди се

¹ Др Радован Пејановић, редовни професор, дипл. инг. Драган Милић, сарадник у настави, Департман за економику пољопривреде и социологију села, Пољопривредни факултет, Универзитет у Новом Саду

² У литератури се, поред ове могу наћи различите дефиниције појма инвестиције, у зависности од посматраног проблема у области инвестиционе активности. Начелно под инвестицијама се подразумева **дугорочно улагање капитала** са сврхом обнављања, побољшања или проширења постојећих производних капацитета предузећа.

на задржавање производне способности привреде и **друга**, која се односи на процес проширене репродукције и своди се на њено увећавање. Прва функција инвестиција има за циљ да се обезбеди обнављање утрошених делова друштвеног богатства и постиже се коришћењем средстава амортизације, а друга функција инвестиција, да се омогући набавка нових средстава за рад путем којих се проширују и увећавају материјални чиниоци производње, односно проширује и увећава производна способност привреде. Морално рабаћење представља у извесној мери застаривање средстава са техничко-технолошког аспекта, па је улога инвестиција у том смислу да омогући замену постојећих средстава савременијим и технолошки напреднијим средствима.

Инвестиције имају значајно место у привредном развоју и економској политици сваке земље па им се стога мора поклањати велика пажња. Посебно су значајне инвестиције у пољопривреду, због места, улоге и значаја пољопривреде у привредном развоју Републике Србије. У овом раду ћемо анализирати неке макроекономске показатеље инвестиција не улазећи детаљније у проблеме ефикасности и извора инвестиција.

2. Метод рада и извори података

Анализа је обухватила ниво инвестиционог улагања у Републику Србију у периоду од 1996. до 2005. године, као и однос инвестиција и друштвеног производа у посматраном периоду кроз капитални коефицијент. Приказана је структура инвестиција по областима улагања и по периоду улагања.

Статистички су обрађени годишњи подаци за период 1996 -2005. година. Подаци су обрађени стандардним статистичким инструментаријумом: **просечна вредност појаве (X)**. Обрачун аритметичке средине изведен је за цели посматрани период применом стандардне формуле за обрачун аритметичке средине.

Однос инвестиција и друштвеног производа је обрађен преко **капиталног коефицијента**:

$$K = \frac{I}{ДП}$$

где је:

К – капитални коефицијент;
И – инвестиције у основна средства;
ДП – друштвени производ.

Циљ израчунавања овог односа јесте да се утврди узајамна веза између инвестиционих улагања и кретања друштвеног производа, као и да се утврди ефикасност и ефективност инвестиционих улагања у основна средства.

Извори података за ово истраживање су годишње публикације Републичког завода за статистику, односно билтен под називом Инвестиције Републике Србије.

Због утицаја инфлације и различите вредности динара, да би се могло вршити поређење инвестиционих улагања у различитим периодима извршено је превођење вредности инвестиција по годинама које су изражене у динарима у вредности исказане у еврима. Износи у еврима су прерачунати на основу просечних вредности евра на годишњем нивоу. Просечне вредности евра су преузете из Статистичких годишњака за период од 1999. године до 2005. године, односно период од када се евро користи као обрачунска категорија за исказивање цена на подручју евро зоне или европске монетарне уније. Вредност евра у периоду 1995–1998. година се добија као просечана годишња вредност немачке марке у наведеним годинама која је помножена са коефицијентом 1,95, који представља однос немачке марке и евра у моменту замене марке за евро.

3. Резултати истраживања

3.1. Добијени резултати

Посматрани десетогодишњи период поделили смо у два раздобља, односно подпериода. Прво раздобље представља период од 1996. до 2000. године. **Први период** карактерише доминантно учешће привреде у друштвеној својини, изолација међународне заједнице (санкције међународне заједнице према Савезној Републици Југославији су укинута непосредно пред посматрани период односно, 1995. године, али је и даље на снази остао такозвани “спољни зид санкција”). Такође, треба истаћи да је у овом периоду, односно 1999. године Савезна Република Југославија била изложена бомбардовању од стране војног савеза под називом НАТО пакт. **Друго раздобље** започиње 2001. године када је дошло до тзв. демократских промена у Србији (октобар 2000. године) и траје до данас, а за потребе анализе оно се завршава 2005. године. Од 2001. године интензиван је процес приватизације друштвене привреде.

Све напред наведено представља чиниоце који су утицали на обим, динамику и структуру инвестиција у поменутом периоду.

Укупна инвестициона улагања у посматраном периоду имају **тенденцију пораста**. Инвестиције у последњој години анализираног периода су за 92% веће у односу на прву годину анализираног периода.

Учешће пољопривредних инвестиција у укупним инвестицијама у посматраном периоду имало је најнижу вредност од 2,07 % у 2003. години, а највишу 2001. године 3,73 %.

Инвестицијама се директно повећава произведено друштвено богатство, односно расположива основна и обртна средства која у ствари представљају важан фактор сваког производног процеса.

Кретање капиталног коефицијента карактерише брз раст у почетним фазама индустријализације, успоравање у вишим фазама и стагнација или опадање у високим фазама привредног развоја. Пораст продуктивности рада узрокује опадање капиталног коефицијента.

Мерило за утврђивање приноса сваке новчане јединице уложених средстава у одређени објекат јесте ефикасност и ефективност инвестиција. Ефикасност инвестиција је у ствари утицај инвестиција на раст производње, а самим тим и на раст друштвеног производа. Ефективност инвестиција је реципрочна вредност ефикасности инвестиција. Док ефикасност инвестиција захтева да се што мање инвестиција улаже по јединици вредности производње, дотле ефективност инвестиција захтева да се по јединици уложених средстава остварује што већи број јединица производње. Уколико је ефективност инвестиција мања утолико ће за остваривање одређеног циља бити потребно уложити више средстава. Уколико је ефективност инвестиција већа онда ће исти резултати бити остварени са мањим средствима. Уколико дође до опадања ефективности инвестиција у односу на ранији период онда је то показатељ лоше инвестиционе политике, како на микро нивоу (нивоу привредног субјекта), тако и на макро ниво, односно на нивоу привреде у целини.

Капитални коефицијент представља однос између улагања у основна средства и остварене производње. Овим коефицијентом се показује колико јединица средстава долази на јединицу производње. Капитални коефицијент може да представља различите односе. У анализи овога рада испитиван је однос између инвестиција у основна средства и друштвеног производа, као показатеља новостворене вредности, односно вредности производње на макро нивоу.

Друштвени производ је укупна количина производа и услуга што их у току године испоручују производне делатности. Састоји се из средстава за производњу и средстава за потрошњу.

На основу формуле која је раније објашњена добијене вредности капиталног коефицијента приказане су у табели која следи.

Табела 1 Капитални коефицијент привреде Србије
у периоду 1996-2005. година
Table 1 Capital coefficient in the period 1996-2005

Година Year	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Капитални коефицијент Capital coef- ficient	0,10	0,12	0,11	0,12	0,13	0,07	0,10	0,10	0,09	0,09

Капитални коефицијент у посматраном периоду је имао највишу вредност у 2000. години, док је његова најнижа вредност забележена у 2001. години, када је износио 0,07. Просечна вредност овог показатеља у анализираном десетогодишњем периоду износила је 0,10. У првом подпериоду од 1996. до 2000. године просечна вредност је била 0,11, док је у другом подпериоду његова вредност нижа и износи 0,09.

Поред капиталног коефицијента као односа инвестиција у целини и целокупног друштвеног производа, анализиран је и однос инвестиција у пољопривреду и друштвеног производа који потиче из пољопривредне производње. Другим речима, израчунат је капитални коефицијент за пољопривреду.

Учешће пољопривреде у стварању новостворене вредности у посматраном периоду кретало се од 24,97 %, колико је износило у 2001. години, до 12,00 % у 2003. години. Просечно учешће друштвеног производа пољопривреде у укупном друштвеном производу у посматраном периоду износило је 19,37 %.

Табела 2 Капитални коефицијент у пољопривреди Србије
у периоду 1996-2005. година
Table 2 Capital coefficient in agriculture in the period 1996-2005

Година Year	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Капитални коефицијент у пољоприв- реди Capital coef- ficient in agriculture	0,013	0,016	0,016	0,013	0,014	0,011	0,019	0,017	0,014	0,015

Применом исте методологије за израчунавање капиталног коефицијента, односно стављањем у однос инвестиција у пољопривреду и друштвеног производа који потиче из пољопривреде добијене су следеће вредности овог показатеља.

Капитални коефицијент у пољопривреди у посматраном периоду је имао највишу вредност од 0,019 у 2002. години, док је његова најнижа вредност забележена у 2001. години када је износио 0,011.

Просечна вредност овог показатеља у анализираном десетогодишњем периоду износила је 0,0147. Просечне вредности у оба посматрана подпериода су приближно једнаке.

3.2. Анализа добијених резултата

На основу анализираних података уочено је да су релано најниже инвестиције биле у 2001. години, када су укупне инвестиције износиле 928 милиона евра, док је највиши ниво инвестиција од 2 милијарде 653 милиона евра забележен у 2000. години. Објашњење за овакву разлику у нивоу укупних инвестиција треба тражити у чињеници да је за 2000. годину карактеристичан период обнове земље након бомбардовања, где су вршена велика улагања у обнову инфраструктуре, која је порушена у току бомбардовања. Овако висока улагања нису вршена у сврху развоја него, обнове већ постојеће инфраструктуре, тако да без обзира на њихову висину то за последицу није имало повећање нивоа развоја државе, већ обнову већ постојећег, пре свега инфраструктуре. Низак ниво инвестиција у току 2001. године може се довести у везу са увођењем промена друштвено политичког система.

Исти извори указују на релативно веома **ниско учешће инвестиција у пољопривреду** у укупним инвестицијама¹.

Када се говори о висини капиталних коефицијената онда се може истаћи, да и ниске и високе капиталне коефицијенте налазимо, како у земљама у развоју и у средње развијеним земљама, тако и најразвијенијим земљама. Ниски капитални коефицијенти у државама у развоју могу да произилазе из неодговарајуће привредне структуре, у првом реду ниског нивоа техничке опремљености рада и великог учешћа живог рада у процесу производње, па се тако са релативно малим средствима постиже релативно велика вредност производ-

¹ То потврђују и новији подаци, по којима је нпр. из Фонда за капитална улагања АПВ од око 22 милијарде динара у 2007. години пласирано свега 86 милиона динара у пољопривреду и око пољопривреде, што је мало с обзиром да је Војводина изразито аграрно подручје («Моје газдинство», Нови Сад, бр.26/2007, стр.4)

ње. У најразвијенијим државама ниски капитални коефицијенти указују да се ради о односима које карактерише висока техничка опремљеност рада, техничко-технолошки напредак и примена науке и нове савремене технике и технологије, што утиче и на високу продуктивност рада, као и на високу ефикасност уложених средстава, односно инвестиција. У таквим приликама висина капиталног коефицијента углавном зависи од структуре уложених средстава, по појединим делатностима, гранама, групама и предузећима.

Висина капиталног коефицијента је различита у појединим делатностима и гранама производње. Капитални коефицијент је веома висок у саобраћају, производњи електричне енергије, и сл.

Ниска стопа економске ефикасности и друштвене рентабилности била је карактеристика инвестиција и инвестирања у бившој Југославији у целом периоду од другог светског рата па до њеног распада.

Капитални коефицијент који се односи на пољопривреду је потврдио негативан однос према пољопривреди. Да је вредност ниска може се констатовати на основу поређења капиталног коефицијента за привреду у целини и капиталног коефицијента за пољопривреду чије су вредности приказане у претходним табелама..

Приказани подаци показују да је однос инвестиција у пољопривреду и вредности друштвеног производа коју она ствара у просеку око седам пута нижи од истог односа за привреду у целини. Пољопривреда због учешћа биолошких и природних фактора даје **боље резултате** од осталих привредних грана без обзира што је запостављена у погледу нивоа инвестиција.

С обзиром на комплексност понашања капиталних коефицијената, споменута тенденција не даје сама по себи довољно основа за неке коначне оцене о кретању економске ефикасности и ефективности инвестиција, а ни за оцене о кретању квалитативних фактора развоја у српској привреди. Ипак **недостаци** су:

- Први недостатак представља чињеница да се, с формалног становишта, целокупан прираштај друштвеног производа (односно другог агрегата за мерење производње) приписује инвестицијама, иако на раст утичу и многи други фактори, чак и независно од пораста инвестиција. Реч је, пре свега, о технолошким променама, структури инвестиција, количини комплементарних средстава с којима се основна средства комбинују у процесу производње.
- Други велики недостатак капиталних коефицијената је пренебрегавање активизационог периода инвестиција, јер њихова интерпретација експли-

цитно садржи поставку да инвестиције већ у току своје реализације доприносе прирасту друштвеног производа.

Поред фактора који се често наводе као кључни за лоше резултате наше пољопривреде (уситњеност поседа, вишак радне снаге, нестабилност цена, диспаритети цена аграрних производа) капитални коефицијент показује да је и ниво инвестиција веома битан за резултате у пољопривреди.

4. Закључак

Анализа десетогодишњег периода показује да пољопривреда у Републици Србији даје око једне петине укупне новостворене вредности, а у њу се просечно инвестира испод три одсто од укупних инвестиција. То је озбиљан проблем који би се морао узети у обзир приликом израде нове Стратегије развоја пољопривреде. На основу резултата извршене анализе инвестиција у Србији у периоду 1996-2005. године, може се закључити да су инвестиције имале константан, али недовољан раст инвестиција у периоду од 2002. до 2005. године. Овај период је повезан и са појавом страних компанија у нашој привреди, које су вршиле инвестирање кроз куповину постојећих друштвених и акционарских предузећа, као и кроз оснивање нових привредних друштава. За период од 2001. године карактеристична је трансформација постојећег банкарског система, као и оснивање нових банака са већинским страним капиталом, које су допринеле повећању понуде капитала који се користио за нове инвестиционе подухвате. Развој берзанског тржишта олакшао је приступ и мобилисање капитала како крупних тако и ситних инвеститора. Долазак страних банака, као и строжија контрола банака од стране Народне банке Србије повратили су поверење грађана у банкарски систем. На тај начин је повећана штедња која се такође користи за инвестирање.

Капитални коефицијент је имао тенденцију опадања, која је највероватније узрокована повећањем ефикасности привреде, односно способношћу да са мање ангажованих средстава постигне боље резултате. Треба нагласити да низак капитални коефицијент у земљама у развоју може да произилази из неодговарајуће привредне структуре, у првом реду ниског нивоа техничке опремљености рада и великог учешћа живог рада у процесу производње, па се тако са релативно малим средствима постиже релативно велика вредност производње.

Анализа показује да је капитални коефицијент у пољопривреди око седам пута нижи од капиталног коефицијента за привреду у целини. Због тога је неопходно да се успоставе пропорције у погледу доприноса појединих привредних грана у стварању друштвеног производа и издвајања за инвестиције у те привредне гране. Ако пољопривреда допринеси друштвеном производу

просечно са око 15 % онда је неопходно да исто толико «захвата» од укупног износа укупних инвестиција, како би могла да има темпо развоја као остале привредне гране. Једино тако пољопривреда може достићи потенцијално висок ниво, као и ниво земаља са којим треба да се надмеће на светском тржишту. Стога је неопходно повећање средстава аграрног буџета, ради инвестиционих улагања у пољопривредне, прерадне и складишне капацитете. Да је реч о исплативим инвестицијама говори и чињеница да спољнотрговински суфицит хране Р. Србије у 2007. години премашује 700 милиона долара на тржиште ЕУ.

Држава у наредном периоду треба да стимулише инвестирање преко следећих инструмената које су дефинисали аутори Цветковић Н., Пејановић Р. и Тица Н. (2003.): Доношење националне стратегије прилива капитала која треба да се заснива на развоју оних грана које нуде конкуретске предности, као што су: расположивост релативно оспособљеном и јефтином радном снагом, сировинама и традицијом. Гране у којима могу доћи до изражаја конкуретске предности наше привреде су: пољопривреда, производња обуће, одеће, намештаја и сл.; Доношење стратегије развоја појединих грана привреде, са посебним освртом на агропривреду, која треба да садржи институционалне оквире за инвестициону политику; Окончање започетог процеса приватизације друштвених предузећа, чиме ће се створити јасна власничка структура, која ће омогућити улазак стратешких инвеститора у предузећа, који ће осим капитала унети и знање, нове технологије и нове организације; Пружање финансијске подршке пројектима чије перформансе омогућавају конкурентску предност и профитабилност, кроз повољне кредите, развој финансијског тржишта, законодавно-правне регулативе и изградњу одговарајућих институција. Стога је неопходно **повећати** средства из развојних фондова, посебно за пројекте руралног развоја. Неопходно је такође подржати пројекте у изградњу система за наводњавање, као и уређења и заштите земљишта.

Треба истаћи да је мерама пореских олакшица омогућено умањење пореза на добит предузећа од 70 до 100 %. Према овим мерама инвестиције извршене у основна средства у појединим гранама привреде, као што су пољопривреда и текстилна индустрија, као и посебним (неразвијеним) подручјима, умањују порез на добит предузећа за 80 % од вредности извршених улагања. Код оваквих улагања могуће је извршити **пореско ослобађање** до целокупног износа пореза на добит предузећа. Инвестиције у осталим делатностима и подручјима умањују порез на добит за 40% укупних инвестиционих улагања извршених у години у којој се обрачунава порез. Ове инвестиције могу умањити порез на добит за максимално 70% од укупног износа пореза на добит предузећа.

Приликом аукцијске продаје друштвеног капитала купац преузима обавезу да у току прве године након куповине у купљено предузеће минимално инвес-

тира износ амортизације обрачунате у претходној години увећан за 50%. Код тендерских приватизација износ понуђених инвестиција, поред понуђене купопродајне цене за друштвени капитал и социјалног програма, има пресудан значај приликом избора најповољније понуде. Наведене мере дају прве резултате који се огледају у повећању инвестиција и друштвеног производа у последњим годинама анализираног периода.

Литература

1. Андрић Ј., Васиљевић З., Средојевић З.: „Инвестиције – основе планирања и анализе”, Пољопривредни факултет Земун – Београд, 2005.
2. Билтен: „Инвестиције Републике Србије”, Републички завод за статистику, Београд, одговарајућа годишта,
3. Зекић С.: „Развојне перформансе пољопривреде земаља Централне и Источне Европе у транзицији”, Магистарска теза, Економски факултет, Суботица, 2003.
4. Јевђовић, Меланија, Марко, Ј., Васић, Љиљана, Лучић, Ђ.: „Ефектуирање инвестиција у пољопривреди”, Пољопривредни факултет, Нови Сад, Департман за економику пољопривреде, Нови Сад 1974.
5. Марко, Ј., Јовановић, М., Тица, Н., „Калкулације у пољопривреди”, Пољопривредни факултет, Нови Сад 1998.
6. Пејановић, Р. „Економија (за агроекономисте)”, Дневник Нови Сад, 2000.
7. Пејановић, Р., Тица, Н.: „Транзиција и агропривреда”, Пољопривредни факултет Нови Сад, 2005.
8. Приручник за примену закона о порезу на добит предузећа, Министарство финансија – пореска управа, Београд, 2007.
9. Статистички годишњак републичког завода за статистику, Београд.
10. Статистички годишњак Савезног завода за статистику, Београд.
11. Цветковић, Наташа, Пејановић, Р., Тица, Н., “Инвестиције у циљу стварања конкурентности агро(привреде) Србије”, Агроэкономика, 32, Пољопривредни факултет, Департман за економику пољопривреде, Нови Сад, 2003.

Примљено: 12.02.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

**INVESTMENTS INTO THE AGRICULTURE
OF REPUBLIC OF SERBIA**

Radovan Pejanović, Ph.D, Dragan Milić, researchher
Department of agricultural economics and rural sociology,
Faculty of Agriculture, Novi Sad

Summary

Authors are considering problem of investments on the macro level e.g. on the level of Republic of Serbia in a ten-year period (1996-2005). Investments and capital coefficient in industry and agriculture are analysed, in other words the ratio between the investments and public production. Structure of investments by domains of investments and public production has been presented. Official annual data have been statistically processed. The period in matter has been divided into two sub-periods: 1996-2000 and 2001-2005. The first period is significantly different from the second one, although both of the have common characteristic: disproportion in terms of taking from the agriculture and investing into this kind of production.

Key words: agriculture, investments, capital coefficient.

Author's Address:

Dr Radovan Pejanović
University of Agriculture
Trg Dositeja Obradovića 8
Novi Sad
Tel: 021 450 356
Email: mdragan@polj.ns.ac.yu

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN ROMANIA BEFORE EU ACCESSION

D.M. Voicilas¹

Abstract: In a world of globalization, the capital plays a very important role and will conduct our life with a deeper influence, in the next years. Among different forms of investments, foreign capital and foreign direct investments (FDI) seem to be the most dynamic and advantageous for sides, investors and receivers.

For many years, Romania did not have a good image on the international market, in the eyes of the investors and played an insignificant role in the “FDI World Equation” at the regional level (about 6% from regional FDI). For the foreign investors, the general climate of the economy was not the best in attracting strategic investments and that was the main barrier against economic development.

During the transition period, in Romania have developed different concepts concerning investment policy and the role of the foreign capital in the future economic stability, in pre-accession period and after the accession into European Union (EU). Unfortunately, the present economic state still suffers of the lack of poise because, our decision-makers showed us a totally lack of consistency with grave negative effects on the next decision steps, as we will see in this study.

Key words: Romania, Investments, Accession

Introduction

The investment activity has a central position in the economic life, both at production and consumption level, being the factor that simultaneous by influence the demand and supply of goods and services. Investments are the main instrument for achieving economic growth. By carrying out investment projects the newest and more modern technologies can be implemented, hence they represents an instru-

¹ Dan Marius Voicilas, PhD, Institute of Agricultural Economics-Bucharest, Romanian Academy

ment for economic modernization by which new structures can be created, with high performance, in agreement with the strategic options for future development.

In the last fifteen years, different concepts concerning investment policy and the role of FDI in the future economic stability, in pre-accession period and after the accession into European Union structures, have developed in Romania. Unfortunately, the policies suffered of the lack of poise and the decision-makers showed a totally lack of consistency with grave negative effects on the next decision steps. In Romania, the policy makers' position as regards FDI was different compared to the neighbor countries, both in its contents and in consistency. Thus, a very good example in the case of Hungary, where the main conclusion on which the society and the political class from Hungary reached a consensus in early '90s was the following: in order to have a successful reform, foreign direct investments should be encouraged, mainly those investments made by transnational corporations (TNC). A practical consequence was that TNC privatization resulted in a fast increase of exports that subsequently led to economy stabilization and further attraction Greenfield investments. The above-mentioned approach (first privatization, then Greenfield investments) was essential for the successful transition in Hungary. At the same time, it is worth mentioning that the great foreign capital inflows in certain neighbor countries were mainly determined by the partial privatization of certain public utilities (telecommunication, electric power supply networks), of certain airlines or state banks. From this point of view, Romania's position was totally different.

At the same time, in order to underline the above-mentioned facts, one can also mention the general investment environment characteristics, determined among others by the social, cultural and educational background in which investors evolved throughout the transition period. Citizens' receptivity, their education and training, their flexibility and mentality have been decisive, mainly in the first years after 1989.

Methodology

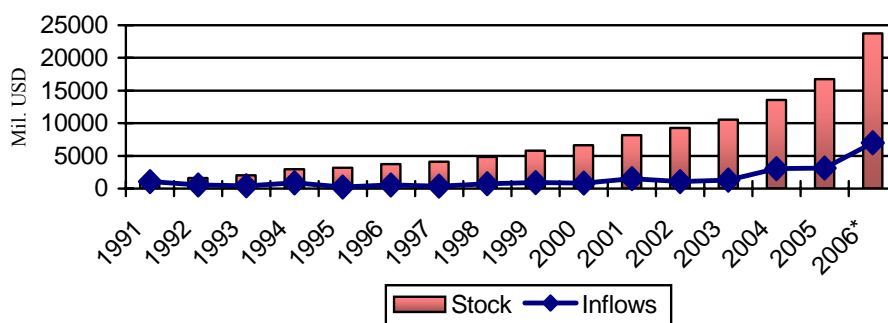
The present study uses data provided by the national institutions specialized in FDI monitoring in Romania, also data of certain international institutions (UNCTAD). The National Office of The Trade Register (ONRC), National Institute for Statistics (INS), Romanian Agency for Foreign Investment (ARIS) and the National Bank of Romania (BNR) provide data for Romania, at macroeconomic level. It should be mentioned that the foreign direct investment (FDI) calculation methodology used by the National Bank is conform to the International Monetary Fond (IMF) manual of the balance of payments, fifth edition/1993 (also used by UNCTAD); however, the methodology of national institutions for FDI analysis and

monitoring (ONRC and ARIS) is different but the differences that appear and the general trends are not significant. According to ONRC definition, the foreign capital invested in Romania is equal to capital subscription to matriculations, plus subscriptions through capital increase mentions, minus share capital transferred by non-resident shareholders/associations to resident shareholders/associations, minus share capital subscribed to firms erased from the trade register.

The evolution of the foreign direct investments

After the last EU enlargement in 2004, the major foreign investors in Central and Eastern European Countries (CEEC) have changed their policy and started to invest more in South Eastern European Countries (SEEC) than before. In 2005, about 12 billions \$ were invested in SEEC which is an absolute record for this region (according to ARIS data). Among the countries in the region, Romania was the main destination with more than 51% from total (6.1 billions \$, green field and privatization). It was followed by Bulgaria with 2.2 billions \$.

Figure 1 The evolution of the FDI stocks and inflows in Romania (1991-2006)

Note: 2006* = Forecast;
Source: ONRC Database.

Watching the evolution of the FDI in Romanian economy (Figure 1), we can conclude that it was characterized by constant and slow incomes for almost entire period and, in the same time, the lack of privatization in “key moments”. A “key moment” could be that moment when the investors consider the moment properly for their investments. Exceptions from this „rule” were the last three years when a new trend was established due to the policy of the Romanian Government, the policy of the foreign investments after the last EU enlargement (2004) and the fore-

casts for the Romanian accession into EU in 2007. At the end of 2005, the FDI total stock in Romania was 16,731.6 millions \$.

The general investment climate in the last years, better than in 90s, made possible an improvement of the collaboration between Romanian administration and investors. In the same time, the perception of the Romanian business environment among foreign investors has become positive and, as a result, the rating, which was given to Romania by international financial agencies, was upper. That was an asset and encouraged the investors. Even for 2006 the previsions were favorable and the Romanian authorities expected FDI inflows at an upper level than in 2005 (we except the inflows from the main privatization made in 2006 that can increase the stock up to 10 billions \$).

Table 1 FDI tendencies in Romania (1991-2005)

Indicator	Inflows in total stock (%)	Average stock (Mil. \$)	Average stock per capita (Thou. \$)	Average inflows per capita (Thou. \$)
1991	6.32	1058.3	48.8	48.8
1992	3.43	815.8	75.3	26.4
1993	2.5	683.1	94.5	19.3
1994	5.27	732.8	135.2	40.7
1995	1.42	633.8	146.2	11
1996	3.43	623.7	172.6	26.5
1997	2.15	586	186.9	14.3
1998	4.52	607.2	221.8	34.8
1999	5.64	644.7	265.4	43.6
2000	5.02	664.1	304.1	38.7
2001	9.21	743.8	375.2	71.1
2002	6.45	771.7	424.9	49.7
2003	7.7	811.5	484.4	59.4
2004	18.12	970.1	626	139.9
2005	18.82	1115.4	771.7	145.3

Note: we considered the population constant at the level of the year 2002 (21,680,974 inhabitants);

Source: Voicilas, D.M., 2005, Foreign direct investment in South-East Europe – overview on Romania and Bulgaria, Special study in „Foreign Investments in Poland – Annual Report”, Supervised by Janusz Chojna, ISSN 1231-1111, Foreign Trade Research Institute, Warsaw, Poland; Calculations based on ONRC Database; INS Database.

From table 1, we can distinguish three forms of attitude of the foreign investors during transition (Voicilas, 2005):

Foreign Direct Investments in Romania Before EU Accession

- A defensive attitude, which characterizes the majority of the period, with little FDI, less than 6% from total (period 1992-2000);
- A prudent attitude, which characterizes a few years of the period, with a FDI policy in expectation and investments between 6-10% from total (1991, 2001-2003);
- An offensive attitude, which characterizes the last years, with intensive investments, more than 15% from total (2004-2005).

“The concave evolution” of the average FDI in total stock, in the whole period, is an evidence of the attitude of the foreign investors and their response to the political and economical climate in Romania (Voicilas, 2005). The concavity is a result of the withdrawal of the foreign investors from the Romanian market, for a period of time, due to the lack of political stability and reforms in economy during 90s. The changes in the last years have attracted the investors again.

The last two indicators from table 1 show us that Romania recovered a part of “the time lost” in 90s and it is closer to other countries in Central and Eastern Europe (CEE) or even some countries from South and Eastern Europe (SEE), like Croatia and Bulgaria. For many years, Romania suffered at this chapter even in comparison with other SEEC.

Table 2 Romanian FDI Outflows

Indicator	% in CEE	% in SEE
1991	8.039	100
1992	5.894	17.778
1993	2.261	20.877
1994	0.002	0.05
1995	0.27	10.309
1996	0.001	0.029
1997*	-	-
1998*	-	-
1999	0.65	18.265
2000*	-	-
2001*	-	-
2002	0.328	2.727
2003	0.796	38.897
2004	0.985	42.323
2005*	-	-

Note: * = negative value;

Source: Calculations based on UNCTAD Database.

In these conditions, Romania becomes a principal receiver of FDI in SEE. It is still behind countries from CEE, like Poland, Hungary and Czech Republic (taking into account indicators like FDI stock, FDI inflows, average stock/capita or average inflows/capita), but the tendencies are encouraging. With about 1/3 from the total investments made in these countries (analyzed separately) in the last fifteen years, the gap between Romania and CEEC is still big.

If the FDI inflows are quite at an encouraging level, not the same can be said about the investments made by Romania on the foreign markets (Table 2). This proves a low investment power, the lack of capacity to generate additional funds that should be used for medium and long-term investments in other countries, even with a low macroeconomic maturity level. In fact, the same trend appears in the whole countries in the region and the last years asserted this shape. The countries in the region continue to be FDI receivers due to their needs and attractiveness.

As regards FDI outflows, at CEE level Romania did not have important contributions; the market share was generally less than 1%, with small exceptions at the beginning of the investigated period (i.e. 1991-1993). In the same time, the role played by Romania among SEE is much more important and as a result the market share is greater. For the investment outflows from Romania, UNCTAD statistics indicate more than 30% in 2003 and 2004 (except 1991 from the analysis).

The sources of the foreign direct investments

The origin of the investors can show us the profile of the market and it is tied to the history. Many present political, economical, social, or cultural aspects are direct connected with the historical development and commercial background of the investors. The traditions and customs of the states, geographic closeness to source, specific culture, also to other elements of social and political nature, are like a mirror for partners and represent common values which are shared between them.

The most important investment sources come from EU countries (Table 3). On the first places are countries like: Netherlands, Austria, Germany, or France, with more than 50% in total FDI. Among the first ten investors on the list, USA is the only non-European investor.

Foreign Direct Investments in Romania Before EU Accession

Table 3 FDI sources in Romania (the first 10 countries, 1991-2005)

No.	Country	FDI's value (Thou. \$)	% in total FDI	No. of com- panies	% in total number
1.	Netherlands	2,635,582.9	16.61	2,288	2.05
2.	Austria	2,305,582.1	14.53	3,578	3.21
3.	Germany	1,514,838.9	9.54	12,898	11.56
4.	France	1,501,694.3	9.46	4,060	3.64
5.	Italy	922,325.2	5.81	18,747	16.80
6.	USA	794,117.4	5.00	4,411	3.95
7.	Holland Antilles	677,632.6	4.27	11	*
8.	Great Britain	641,812.8	4.04	2,203	1.97
9.	Greece	607,984.5	3.83	3,164	2.84
10.	Cyprus	585,600.8	3.69	1,712	1.53
Total	-	19,673.4	100.0	119,120	100.0

Note: * = less than 0.01%

Source: ONRC Database

As regards the frequency of registrations (number of registered commercial companies), there are two different groups. The first group of countries contains Italy and Germany with about 28% from total (each country has more than 10% from total). The second group contains countries with less than 4% from total number of companies. The positions of The Netherlands, Austria, or France are quite interesting because these countries have huge investments in foreign currency, but not a large number of companies present on the market. Comparing the classifications according to the two criteria, it results that the Western countries represent „the main spring” of FDI for Romanian economy.

Table 4 FDI sources by continents (1991-2005)

Continent	No. of com- panies	% in total number	FDI's value (Mil. \$)	% in total FDI	Average value (\$)
Europe	78,085	65.6	14,024.1	83.8	179,600.4
Africa	2,105	1.8	37.6	0.2	17,862.2
USA	4,411	3.7	793.5	4.7	179,891.2
South America	1,822	1.5	491.1	2.9	269,539.0
Asia	32,142	27.0	620.3	3.7	19,298.7
Oceania	554	0.5	765.0	4.7	1,380,866.4

Source: ONRC Database

It is also interesting to present the situation of FDI sources by continents (Table 4) and certain economic organizations (Table 5).

The biggest value of FDI comes from Europe (83.8%), which is on the first place according to the number of companies registered (65.6%), as well. A large number of companies also come from Asia but the value invested was not at a high level. Regarding the average value, the situation is changing because the biggest average value is from Oceania, which means that those few companies from this part of the world invested huge amount of money (the same characteristics appear in case of South America).

Table 5 FDI sources by economic organizations (1991-2005)

Economic organization	No. of companies	% in total number	FDI's value (Mil. \$)	% in total FDI	Average value (\$)
EU	47,718	40.1	10,916.0	65.2	228,760.6
EFTA	1,750	1.5	538.6	3.2	307,771.4
OECD	70,379	59.1	4,788.9	28.6	68,044.4
CEFTA	6,364	5.3	488.0	2.9	76,681.3

Source: NOTR Database

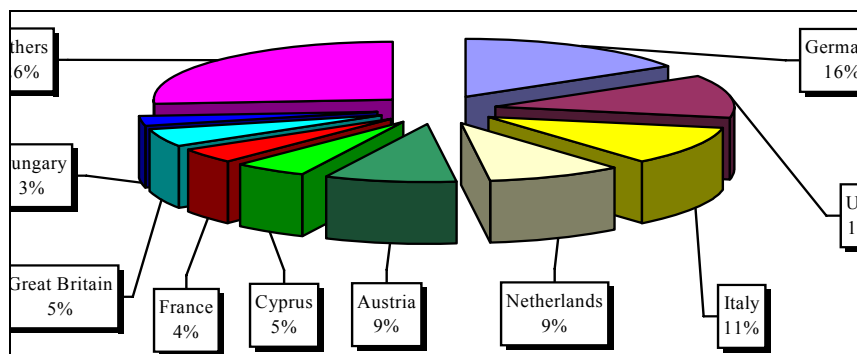
OECD or EU countries are prevailing, both as regards the established companies and the subscribed nominal capital. Taking into account the average value, we can conclude that the EU countries invested more and OECD countries do not have a good average being on the last place. The highest average subscribed capital comes from EFTA countries. As regards CEFTA countries, the situation is the following: large number of commercial companies, low value of subscribed capital (comparable to that of EFTA countries) and small average investments.

The privatization process

The privatization is another side of the investment process. Together with the "Greenfield" inflows, the funds from privatization contribute to the development of the Romanian business environment. In Romania, the process of the privatization started late and its effects on domestic market were not the same like in other CEEC.

The main sources of privatization came from Germany, USA, Italy, Austria and The Netherlands (Figure 2), the same countries that have important direct investments in Romania (according to the Romanian Authority for Privatization – AVAS).

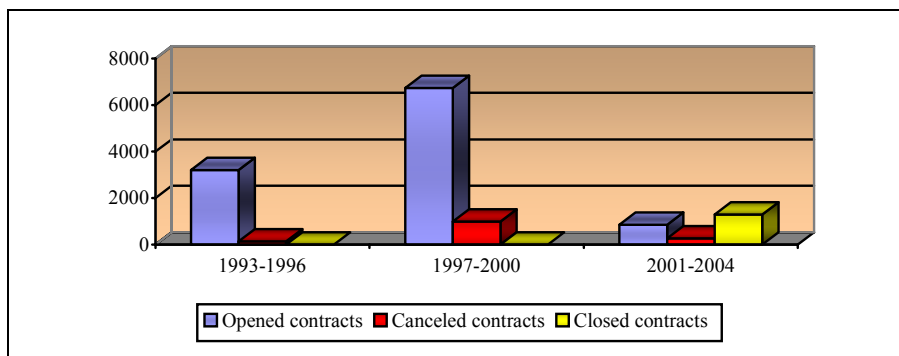
Figure 2 Privatization sources (1993-2005*)

Note: 2005* = Preliminary data; Source: AVAS Database

All these countries sum up almost 60% from the total foreign investment in privatization. The process continues and the authorities are expecting to attract other strategic investors in the following years. There are still sectors of activity very attractive like energy, distribution or banking, with a great potential, which are on the list of the Romanian authorities with the intention of privatization. For some of them, the discussions and preliminary steps were already done.

Figure 3 The evolution of the privatization (1993-2004)

Note: Opened contracts means enterprises sold by contracts signed at that date; Canceled contracts means contracts which were not closed and ended; Closed contracts means the contracts totally assumed and paid by the new owners.

Source: AVAS Database

During 1993-2004, AVAS sold 7629 enterprises. The evolution of the privatization, with a distinct evidence for number of contracts opened, closed and canceled is represented in the Figure 3.

Conclusions

The present study, as well as the studies produced by other authors or institutions (i.g. UNCTAD, United Nations Economic Commission for Europe¹) reveals certain characteristics of the FDI flows in a transition countries from Central and South-Eastern Europe, applicable for Romania, too:

- These flows grow faster than the world average;
- The FDI per capita is low compared to the values in Western Europe (2000-3000 USD) and USA (about 1800 USD);
- There is a linear correlation between GDP per capita in the transition countries and the FDI level;
- The main sectors initially targeted by foreign investors were the industrial sector (40-60%) and the trade sector (12-25%);
- About 25% of FDI in the transition countries come from Hungary, Poland, Czech Republic and Russia;

The general framework for FDI attraction, of which the legal framework is a part, although now created by all CEECs, was either not completed or it was affected by instability and subordinated to political struggles, personal or group interests. Neither the institutional framework was mostly adequate and efficient in most CEECs, so that the foreign investment flows were mainly directed to three countries: Poland, Hungary, the Czech Republic. The foreign investors had a negative reaction to those countries in which political instability was manifested, which resulted in social and economic instability, often remembered in EU Country Reports. The drawbacks and frequent modification of legislation, corruption and bureaucracy have been the main disturbing factors.

To sum up, it can be stated that the present development stage for most CEECs is far from the EU level in all the economic sectors. Only the five countries from CE (Poland, Hungary, Czech Republic, Slovakia, Slovenia) are closer to the EU parameters; the countries from SEE are far from completing the accession requirements. The large gaps already existing between the countries from CE and SEE would be bridged up only by an aggressive policy, of attracting foreign investors

¹ Promoting Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe and the CIS, 2000, United Nations Economic Commission for Europe, Geneva, Switzerland

by the SEE countries with a faster rate than that in the CE, in those activity sectors that are interesting for investors; after that, by a “domino effect”, other sectors less attractive or with a higher risk level would be included in the international financial flows (e.g. agriculture). Romania was generally avoided by the significant world investment flows. It is obvious that we are at fault. Only in recent years an acceleration of the investment attractiveness was experienced, with certain strategic privatizations, with largely yearly FDI inflows, with the elaboration of certain special laws for the important foreign investors; this is mostly beneficial and encouraging for the economy and it will be reflected in the future economic growth, while the economic revigoration will be possible. However, with all these positive signals and future hopes, a question still persists, namely: isn't this start too late, is there time for bridging up the gaps or will these countries continue to remain in the future, too “second hand countries among the second hand European countries”?

References

1. Voicilaş, D.M., 2005, Foreign direct investment in South-East Europe—overview on Romania and Bulgaria, Special study in „Foreign Investments in Poland – Annual Report”, Supervised by Janusz Chojna, ISSN 1231-1111, Foreign Trade Research Institute, Warsaw, Poland;
2. Promoting Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe and the CIS, 2000, United Nations Economic Commission for Europe, Geneva, Switzerland;
3. ONRC, INS, AVAS, UNCTAD Database.

Примљено: 11.12.2007.

Одобрено: 28.03.2008.

Author's Address:

Dan Marius Voicilas, PhD
Institute of Agricultural Economics Romanian Academy
Calea 13 Septembrie No.13, Sector 5
Bucharest
Romania
<http://ince.iaa.ro>
Tel/Fax: +40722-398119/+4031-4083355
E-mail: mariusv@k.ro

ЗНАЧАЈ ФАКТОРА ПРОИЗВОДЊЕ У МЕРЕЊУ ПРОДУКТИВНОСТИ У ПОЉОПРИВРЕДИ (ТЕОРИЈСКИ АСПЕКТ)

М. Дробац¹

Абстракт: Аутор у свом раду сагледава теоријски аспект значаја фактора производње у мерењу укупне продуктивности у пољопривреди, истовремено указујући на проблеме који су овде веома присутни и комплекснији него у осталим делатностима материјалне производње. Природни фактори производње у пољопривреди наглашено утичу на укупну продуктивност. О томе су писали многи аутори са жељом да дођу до адекватног концепта израчунавања индикатора продуктивности.

Развој процедуре за израчунавање индикатора агрегатне продуктивности у пољопривреди темељи се на израчунатим индексима укупног output-а и укупних input-а и њиховом стављању у међусобни однос, што чини меру агрегатне продуктивности. У раду су посебно анализирани Laspeyres-ов индекс квантитета и Tornqvist-ов индекс као приступ „Divisia index“-у који се користи као индекс логаритма промене.

Кључне речи: пољопривреда, фактори производње, раст продуктивности, input-и, output, индекси (Laspeyres-ов и Tornqvist-ов).

Увод

Бројни теоретичари бавили су се питањима концепције и мерења продуктивности у пољопривреди. Међутим, диференцијација појединих схватања намеће додатне потешкоће тим пре, што свака економска анализа полази од конкретног циља. У најновије време, поред економиста теоретичара, овим проблемом се нарочито баве аграрни економисти. Достигнути ниво економске теорије потврђен, у првом реду, егзактним анализама, отклања сваку сумњу у вези са

¹ Др Милорад М. Дробац, доцент, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад

значајем појединих фактора производње у мерењу продуктивности уопште, а посебно у пољопривреди.

Комплексност и особености пољопривреде још више се експонирају када се поставља проблем сагледавања фактора продуктивности у пољопривреди и њихово укључивање у индекс продуктивности, тим пре, што резултати продукције у пољопривреди зависе, у доброј мери, и од деловања екстерних фактора (топлота, влажност, и сл.).

Индустијализацијом пољопривреде утицај екстерних фактора биће мањи, али ипак присутан и битније изражен него у непољопривредним областима продукције. То намеће закључак да није довољно само рачунати са фактором „природа“, него се он мора некако изразити, бар употребом неке оријентационе величине, што би у неколико помогло код анализе и разумевања индекса продуктивности.

Неспорно велики утицај природних фактора (земљиште, клима, водотокови и др.) на укупну продуктивност у пољопривреди, доказан је током еволуције цивилизације, а о њему постоје писани трагови из времена старих Грка и Римљана, нпр. Diador, Plinije млађи, и др., чија су размишљања анализирали и обогатили меркантилисти, нпр. Serra, A., Mun, Th., Colbert, J. B., Young, A. и др., те преузели и сагледали суштину ове хипотезе класици политичке економије Smith, A., Ricardo, D. и Marx, K.

1. Значај и утицај производних фактора на раст продуктивности

Значај природних фактора и њихов утицај на раст продуктивности битно су истакнути код Marx-а који истиче да „...ако апстрахујемо више или мање развијен облик друштвене производње, прозводност рада остаје везана за природне услове“.¹

Имајући у виду капиталистички начин продукције и исте претпоставке (једнаке услове продукције и дужину радног дана), Marx каже да ће се „... величина вишка рада мењати с мењањем природних услова за рад, особито плодности тла“.² Међутим, до тога ће доћи у условима „када човјек овлада природом“.³ Зато на другом месту Marx каже да „... повољни природни услови увек

¹ Marx, K.: Капитал, Свеска 1, Култура, Београд, 1947., стр. 44.

² Marx, K.: Ибид., стр. 447.

³ Marx, K.: Ибид., стр. 446.

пружају само могућност за вишак рада, они никад не остварују вишак рада, па, дакле, ни вишак вредности ни вишак производа,,¹

Закључујући Магх-ово гледиште на значај природних фактора, Стипетић, В.² истиче Магх-ову тврдњу да у пољопривреди, поред друштвене, постоји и природна продуктивност рада, која је директно зависна од природних фактора.

Мерење продуктивности у пољопривреди, без обзира на степен развијености земаља, полази од чињенице да порасту продуктивности доприносе сви фактори производње, што значи да и сваки појединачни фактор има своју продуктивност, која је међусобно различита, а што се експлицитно објашњава диференцираним потенцијалом природних фактора, улазних вредности техничког карактера и људског капитала. То је условило потребу да се „израчунава продуктивност сваког појединачног фактора (земља, рад и капитал, а неки аутори наводе и управљање) и свих фактора заједно, тј. укупна продуктивност“.³

Аграрни економисти у САД, дошли су до сазнања да парцијални индекси продуктивности (нпр. принос по хектару и сл.) не одговарају потреби потпунијег исказивања раста продуктивности фактора производње.

До сличног сазнања је дошао и Fabricant који каже: „... боље је не ограничавати индексе продуктивности ... на поређење output-а, са само једним ресурсом. Што се шире обухвате ресурси, боља је мера продуктивности. Најбоља мера је она која упоређује output са комбинованим коришћењем свих ресурса“.⁴

2. Нови концепт израчунавања индикатора укупне продуктивности (Laspeyres-ов и Tornqvist-ов индекс)

Изналажење новог концепта израчунавања продуктивности је дало резултате већ 1947. године када је више агроекономиста, нарочито Cooper, Barton и

¹ Стипетић, В.: „Производност пољопривредног рада и тенденције на свјетском тржишту пољопривредних производа“, ЕП, Број 9, 10 и 11, Београд, 1983., стр. 509-518.

² Стипетић, В.: Ибид., стр. 510.

³ Марковић, П. и др.: „Компаративна анализа продуктивности рада у пољопривреди Југославије и других земаља“, Продуктивност у пољопривреди, ЕП, Београд, 1976., стр. 43.

⁴ Fabricant, S.: „Basic Facts on Productivity Change“; National Bureau of Economics Research, Occasional Paper, No. 63, 1959., str. 6 - по Christensen, N. R. ... etc.

Brodell,¹ експериментисало с могућношћу израчунавања индикатора укупне продуктивности фактора.

Касније су Loomis, R. A. и Barton, G. T.² својим радовима допринели да се потпуно развије наведени концепт мерења продуктивности и да се употреби за приказивање укупних input-а, output-а и укупне продуктивности у форми статистичких серија.

Општи приступ мерењу укупне продуктивности подразумева израчунавање индекса укупног output-а и индекса укупних input-а.

Стављањем у однос индекса укупног output-а и индекса укупних input-а представља меру укупне продуктивности.

Међутим, иако је презентована процедура општеприхваћена, постоје велике разлике и неслагања при избору методе за израчунавање индекса, посебно код избора поступка за израчунавање индекса агрегатног output-а и input-а, нпр. САД користе „базни период“³ као основу шеме мерења индекса за потребе агенције њене владе. Индекси израчунати методом која користи базни период су тзв. Laspeyres-ови индекси квантитета или цена.⁴ Коришћење ових индекса је распрострањено јер су лаки за употребу и анализу. Laspeyres-ов индекс показује колики је утицај чисто квантитативних промена на промене у вредности укупних input-а.

У садашњем тренутку, Laspeyres-ов индекс губи у значају јер је више научних радова о продуктивности доказало да је подеснији, тзв. „дивизија индекс“

¹ Cooper, M. R., Barton, G. T. and Brodell, A. P.: „Progress of Farm Mechanization“, USDA, Misc. Publ. 630, 1947. - по Christensen, L. R.: Concepts and Measurement of Agricultural Productivity“, AJAE, Vol. 57, No. 5, Proceedings Issue, December 1975., str. 910-915.

² Детаљан приказ је дат у: Loomis, R. A. and Barton, G. T.: „Productivity of Agriculture, United States 1870. - 1958.“, USDA „Tech. Bull., No. 1238, 1961.

³ Видети: Christensen, L. R.: „Concepts and Measurement of Agricultural Productivity“, AJAE, Vol. 57, No. 5, Proceedings Issue, December 1975., str. 910-915.

⁴ Laspeyres-ов индекс квантитета добро апроксимира образац:

$$X_1 / X_0 = \sum p_{i0} X_{i1} / \sum p_{i0} X_{i0} = \sum w_{i0} (X_{i1} / X_{i0}),$$

где симболи означавају:

X_1 - производња из текућег периода,

X_0 - производња из базног периода,

$\sum p_{i0} X_{i1}$ - вредност производње из текућег периода у сталним ценама,

$\sum p_{i0} X_{i0}$ - вредност производње из базног периода у сталним ценама,

$w_{i0} = p_{i0} X_{i0} / \sum p_{i0} X_{i0}$ - учешће i -те производње у укупној вредности производње у базној години.

(The Divisia index)¹ о чијим карактеристикама је детаљно писао Hulten (1973).² Његову употребу, нарочито израженог у облику логаритамске промене индекса препоручује више истакнутих економиста (Tornqvist, Kloeck, Theil i dr.), а Christensen и Jorgensen су га користили у њиховим емпиричким истраживањима.

Било је прилично полемике око приступа, особина и практичности употребе Tornqvist-овог индекса,³ али у међусобној дискусији о мерењу продуктивности, Denison, Jorgensen и Griliches демантовали су критичаре Tornqvist-овог индекса, који су предлагали Laspeyres-ов индекс као алтернативу, доказујући да Laspeyres-ов индекс представља само једну посебну апроксимацију Tornqvist-овог индекса, који користи цене и из базног и из текућег периода.

Континуиран развој економске теорије о индексним бројевима и њиховој рационализацији⁴ омогућава компаративни приступ и анализу различитих метода израчунавања индекса, укључујући и Tornqvist-ову и Laspeyres-ову. У новије време, на решавању овог проблема доста су учинили Afrait, Diewert, Pollak и Samuelson и Swamy, који су својим истраживањима у области индексних бројева потврдили да је могуће даље усавршавање образаца за израчунавање индекса употребом појединих производних функција, тим пре, што резултати научних истраживања показују да многи обрасци индекса „... не

¹ „Дивизија индекс“ је дефинисан линијским интегралом у континуираном времену и може се апроксимирати обрасцем:

$$X(t) / X(o) = \exp \left[S \left(\sum w_i(t) \left(X_i(t) / X_i(t) \right) \right) \right],$$

где је: $w_i(t) = p_i(t) X_i(t) / \sum p_i(t) X_i(t)$

$X(t)$ - output у текућем периоду,

$X(o)$ - output из базног периода,

$w_i(t)$ - учешће i -те производње у укупној вредности производње у текућој години.

Међутим, у савременим истраживањима, „Дивизија индекс“ се користи као индекс логаритма промене (log-change index):

$$\log(X_i / X_o) = \pi_i \log(X_{it} / X_{io}), \text{ где је } \pi_i = (w_{it} + w_{io}) / 2.$$

π_i - просечно учешће i -те производње у укупној вредности производње у текућој и базној години по текућим ценама.

² Видети: Hulten, C. R.: „Divisia Index Numbers“, Ео 41, 1973., стр. 1017-1026.

³ Да би избегао могуће неспоразуме, Christensen, L. R. користи за логаритамске промене индекса назив „Tornqvist-ов приступ „Divisia index-у“ или једноставно „Tornqvist-ов index“, Christensen, L. R.: (December 1975., op. cit., стр. 911).

⁴ Видети нпр. Caves, D. W., Christensen, L. R., Diewert, E. W.: „The Economic Theory of Index Numbers and the Measurement of Input, Output and Productivity“, Ec., Volume. 50, No. 5, November 1988., стр. 1393-1414, затим Caves, D. W., Christensen, L. R., Diewert, E. W.: „Multilateral Comparisons of Output, Input, and Productivity Using Superlative Index Numbers“, EJ Vol. 92, March 1982., стр. 73-86, итд.

само да апроксимирају, већ и тачно представљају одређене функције производње“.¹

Линеарна функција производње одговара Laspeyres-овом индексу, јер по њој сви фактори производње су савршено заменљиви, док Tornqvist-ов индекс одговара за хомогену транслог функцију.²

Имајући у виду полазиште економске теорије да су све активности произвођача усмерене на смањење укупних трошкова производње, произвођачи чине напоре да пропорционално користе све потребне input-е, тако да су њихове маргиналне продуктивности и набавне цене input-а изједначене. Дакле, да би се израчунале потребне количине input-а, могу се користити већ поменути индекси, али не занемарујући разлике између Laspeyres-овог, Tornqvist-овог и других суперлативних индекса, које се манифестују у томе што Laspeyres-ов индекс користи сталне цене и из базног и из текућег периода.

При примени Laspeyres-овог индекса, који подразумева линеарну функцију производње, свака промена релативних цена input-а иницирала би адекватне импликације на обим њихове употребе. Зато, уколико је могућ супституција било којег input-а, уз нижу цену, произвођач ће користити у производњи јефтиније input-е.

Примена транслог функције производње не условљава савршену супституцију input-а, што значи да ако дође до повећања релативних цена input-а, произвођач ће замењивати скупље input-е другим, који му ценовно конвенирају, све док не успостави пропорцију између маргиналне продуктивности и нових цена input-а. Описане промене показују зашто цене из базног и из текућег периода улазе у Tornqvist-ов индекс - ради „представљања маргиналне продуктивности у оба периода“.³

Процењујући прихватљивост анализираних метода израчунавања индекса, Christensen, L. R.⁴ закључује: „Не знам да се и један економиста залагао за употребу линеарних функција производње као добрих апроксимација реалног света“. Можда чињеница да су промене у релативним ценама минималне, у кратким временским периодима, може користити у одбрани употребе Laspeyres-овог индекса.

¹ Christensen, L. R., (December 1975., op. cit., str. 911).

² Употребу ове функције производње предложили су Christensen, Jorgensen и Lau (1971., 1973.), а у новије време хомогену транслог функцију производње користе Berndt и Christensen. Она се назива и флексибилна, пошто може апроксимирати структуру производње са произвољним супституционим могућностима.

³ Christensen, L. R., (December 1975., op. cit., str. 912).

⁴ Christensen, L. R., (December 1975., op. cit., str. 912).

Ипак, најчешће се у пракси употребљава исти базни период за израчунавање индекса за текуће периоде који су на све већој дистанци од базног периода, јер ако време између базног и текућег периода није кратко, сигурно ће доћи до промене релативних цена.

Закључак

Мерење продуктивности у пољопривреди је комплексно због деловања многих фактора. Међутим, њихово укључивање у индекс продуктивности још више чини сложеним овај проблем, тим пре што на крајњи резултат продукције у пољопривреди битно утичу тзв. екстерни фактори.

Основни предуслов пораста нивоа продуктивности је оптимална алокација, комбиновање, као и рационална експлоатација производних фактора. Комбинацију

фактора у пољопривреди и ниво продуктивности одлучујуће детерминише релација: активно пољопривредно становништво-обрадиво земљиште. Дакле, значај и деловање, нарочито природних фактора, на раст продуктивности у пољопривреди је неспоран.

Да би се што потпуније изразила агрегатна продуктивност, наука је определила нови концепт израчунавања продуктивности коришћењем, поред других суперлативних индекса, Laspeyres-овог индекса квантитета, због његове једноставности и Tornqvist-овог индекса, који је свеобухватнији због чињенице да у себи инкорпорира промене цена у базном и текућем периоду, чиме омогућава исказивање маргиналне продуктивности у оба посматрана периода.

Литература

1. Дробац, М. (1994.): „Раст продуктивности производних фактора у пољопривредама развијених земаља“ (Компаративна анализа), Фељтон, Нови Сад, стр. 10-19.
2. Марковић, П. (1976.): „Компаративна анализа продуктивности рада у пољопривреди Југославије и других земаља“, Продуктивност у пољопривреди, ЕП, Београд, стр. 43.
3. Маркс, К. (1947.): „Капитал“, Свеска 1, Култура, Београд, стр. 445.
4. Стипетић, В. (1983.): „Производност пољопривредног рада и тенденције на свјетском тржишту пољопривредних производа“, ЕП, Број 9, 10 и 11, Београд, стр. 509-518.

Др Милорад М. Дробац

5. Fabricant, S. (1959.): „Basic Facts on Productivity Change“, National Bureau of Economic Research, Occasional Paper, No. 63, p. 6.
6. Hulten, C. R. (1973.): „Divisia Index Numbers“, Eo 41, p. 1017-1026.
7. Caves, D. W., Christensen, L. R., Diewert, E. W. (November 1988.): „The Economic Theory of Index Numbers and the Measurement of Input, Output and Productivity“, Ec., Vol. 50, No. 5, p. 1393-1414.
8. Caves, D. W., Christensen, L. R., Diewert, E. W. (March 1982.): „Multilateral Comparisons of Output, Input and Productivity Using Superlative Index Numbers“, EJ, Vol. 92, p. 73-86.
9. Christensen, L. R., (December 1975.): „Concepts and Measurement of Agricultural Productivity“, AJAE, Vol. 57, No. 5, Proceedings Issue, p. 910-915.

Примљено: 05.01.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

**SIGNIFICANCE OF PRODUCTION FACTORS
IN PRODUCTIVITY MEASUREMENTS IN AGRICULTURE
(Theory aspects)**

M. M. Drobac, Ph. D.
Faculty for Business Studies, Novi Sad

Summary

In his work author preview theory aspect of significance of production factors in measurement altogether productivity in agriculture, simultaneously pointing on problems that are very present here and more complex then in other activities of material output.

Natural factors of production in agriculture emphasisly affect on altogether productivity. Many authors wrote about that with aspiration that they come to adequate concept of calculation productivity markers.

Development of procedure for calculating markers of aggregates productivity in agriculture is based on calculated indexes altogether output and altogether input in their puting on interrelation, that makes measure of aggregate productivity. Laspeyres index of quantity and Tornquist index as approach to "Divisia index" that is used as index of logarithm of modification are especially analyzed in this work.

Key words: Agriculture, production factors, aggregate productivity, input, output i indexes (Laspeyres-ov i Tornqvist-ov).

Author's Address:

Dr Milorad Drobac
21000 Novi Sad
Ul. Miše Dimitrijevića 71
Telefoni: 021/541-359; 064/615-91-28
e-mail: bochar_48@yahoo.com

ВРЕДНОВАЊЕ УЧИНКА ЗАШТИТЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Маја Штрбац¹

Резиме: Животна средина је окружење у којем одређена организација ради, укључујући ваздух, воду, земљиште, природне ресурсе, флору, фауну, људе и њихове узајамне односе. Општи циљ заштите животне средине је свеобухватни циљ заштите животне средине који је у складу са политиком заштите животне средине, а који организација сама себи поставља ради остварења. Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation - EPE*) помаже руководству организације да процени стање сопственог учинка заштите животне средине и да идентификује подручја која захтевају побољшање.

Кључне речи: животна средина, индикатори, вредновање

Увод

У плану стратегије руралног развоја за Србију (2008-2013) истиче се да ће економски раст, отварање тржишта за извоз и приближавање ЕУ, потенцијално имати негативан утицај на животну средину. С обзиром на овакав развој догађаја, постављање темеља за једну ефикасну и еколошки прихватљиву пољопривреду представља изазов за Србију. Кључан први корак представља обезбеђивање, да креирање пољопривредне политике и политике заштите животне средине буде добро интегрисано, као и увођење одговарајућих мера. Према www.zelenamreza.org.yu, циљ ЕУ је да достигне баланс између такмичарске пољопривредне производње и поштовања природе и животне средине. Поменути извор наводи, да у сусрет политици руралног развоја, сагласност са основним стандардима заштите животне средине услов је квалификованости подршке различитих мера руралног развоја. Поред тога, једино посвећеност заштити животне средине изнад референтног нивоа *Good Farming Practice (GFP)* може се квалификовати за

¹ Др Маја Штрбац, Институт за економику пољопривреде, Волгина 15, 11060 Београд, Телефон/Факс: +381(0)11 2972858, e-mail: macis@eunet.yu

агро-еко премије. Утицај на животну средину је свака промена животне средине, погоршање или побољшање, која је потпуно или делимично резултат аспеката животне средине неке организације.

Слика 1. Активности организације

Извор: ISO 14031:2005

Међународни стандард ИСО 14001:2005 – Системи управљања заштитом животне средине, омогућава организацији да развије и примени политику и циљеве, узимајући у обзир законске захтеве, као и информације у вези са значајним аспектима животне средине. Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation - EPE*) представља интерни процес управљања који за добијање информација користи индикаторе, поређећи прошли и садашњи учинак заштите животне средине организације са критеријумима учинка заштите животне средине које је сама организација поставила.

1. Индикатори за вредновање учинка заштите животне средине

Аспект животне средине је елемент активности, производа или услуга дате организације који може да буде у узајамном односу са животном средином. Да би одредила значајне аспекте животне средине, организација би требало да размотри: опсег и природу коришћења материјала и енергије, емисије, ризике, стање животне средине, могућност инцидената, те законске, регулаторне и друге захтеве на које се организација обавезала. Приликом планирања вредновања учинка заштите животне средине, организација би требало да размотри:

- Укупан сектор сопствених активности, производа и услуга;

- Сопствену организациону структуру;
- Сопствену пословну стратегију;
- Сопствену политику заштите животне средине;
- Информације неопходне за испуњавање законских и других захтева;
- Релевантне међународне споразуме о заштити животне средине;
- Трошкове заштите животне средине и одговарајуће користи од заштите животне средине;
- Информације неопходне за анализу финансијских ефеката који су у вези са учинком заштите животне средине;
- Потребу за постојаним информацијама које се односе на њен учинак заштите животне средине из године у годину;
- Информације о локалном, регионалном, националном или глобалном стању животне средине;
- Културне и социјалне факторе.

Међународни стандард ИСО 14031:2005 – Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation EPE*), наводи две основне категорије индикатора за ЕРЕ:

1. Индикатори учинка заштите животне средине (ЕРІ):

- Индикатори учинка руководства представљају типове ЕРІ који пружају информације о напорима руководства да утиче на учинак заштите животне средине у оквиру активности организације (на пример, број спроведених иницијатива за превенцију загађења, број производа који су пројектовани тако да се могу раставити, рециклирати или поново користити, број производа са инструкцијама које се односе на еколошки безбедно коришћење и депоновање...);
- Индикатори оперативног учинка представљају типове ЕРІ који пружају информације о учинку заштите животне средине у оквиру активности организације.

2. Индикатори стања животне средине (ЕСІ), пружају информације о стању животне средине и помажу организацији да боље разуме стварни и потенцијални утицај сопствених аспеката животне средине, као и да планира и спроводи ЕРЕ. Уколико је руководство заинтересовано за вредновање програма у оквиру локалне заједнице, могући индикатори учинка руководства укључују:

- Број истраживања или коментара о питањима која су везана за заштиту животне средине;
- Број новинских извештаја који се односе на учинак заштите животне средине организације;
- Број образовних програма у области заштите животне средине и материјала који је обезбеђен за заједницу;
- Ресурсе који се примењују за подршку програмима заштите животне средине у заједници;
- Број локација за које постоје извештаји о заштити животне средине;
- Број локалних иницијатива усмерених на чишћење и рециклажу, спонзорисаних или самостално спроведених.

Могући ЕСИ за информације о стању земљишта на локалном и регионалном нивоу су:

- Концентрације специфичних загађујућих материја на површини земљишта на одређеним локацијама у околини погона организације;
- Концентрације специфичних хранљивих састојака у земљишту које се граничи са погоном организације;
- Саниране области на одређеном локалном нивоу;
- Асфалтирана или неплодна подручја на одређеном локалном нивоу;
- Показатеље ерозије горњег слоја тла на одређеном локалном нивоу.

Уколико је руководство заинтересовано за информације о стању флоре на локалном или регионалном нивоу, могући ЕСИ укључују:

- Концентрацију специфичне загађујуће супстанце у ткиву одређене биљне врсте пронађене на локалном или регионалном нивоу;
- Приносе са поља која се налазе у околини;
- Популацију одређене биљне врсте на одређеној удаљености од погона организације;
- Број укупних биљних врста на одређеном локалном нивоу;
- Број и разноврсност пољопривредних врста;
- Специфичне показатеље квалитета станишта специфичних врста;
- Специфичне показатеље квантитета вегетације;
- Специфичне показатеље квалитета вегетације.

У ISO 14031:2005, наводи се пример који илуструје избор неколико индикатора за ЕРЕ организације која испушта обрађену отпадну воду у језеро:

-
- Укупну количину специфичних загађујућих материја испуштених у току године (потенцијалне заинтересоване стране: локална заједница);
 - Концентрацију загађујућих материја у отпадној води (потенцијалне заинтересоване стране: законски и регулаторни надлежни органи);
 - Количину испуштене загађујуће материје по јединици производа (потенцијалне заинтересоване стране: руководство и потрошачи);
 - Промене у количинама испуштених загађујућих материја у току године у односу на инвестиције за чистију технологију или побољшавање квалитета процеса (потенцијалне заинтересоване стране: руководство и инвеститори).

Када се врши одабирање индикатора за ЕПЕ, организација треба да размотри да ли су они:

- Конзистентни са наведеном политиком заштите животне средине;
- У складу са напорима руководства организације, њеним оперативним учинком или условима у животној средини;
- Корисни за мерење учинка у односу на критеријуме учинка заштите животне средине организације;
- Од важности и разумљиви интерним и екстерним заинтересованим странама;
- Одговарајући за њихову примену засновану на типу, квалитету и броју података;
- Прави пример учинка заштите животне средине организације;
- Мерљиви у јединицама које одговарају учинку заштите животне средине;
- Осетљиви и да ли одговарају на промене у учинку заштите животне средине организације;
- У стању да обезбеде информације о садашњим и будућим тенденцијама у учинку заштите животне средине.

Учинак заштите животне средине је мерљиви резултат управљања аспектима животне средине организације.

3. Примена информација као резултат вредновања учинка заштите животне средине

Информације настале као резултат ЕРЕ могу помоћи организацији да:

- Одреди неопходне акције које је потребно предузети у циљу задовољења постављених критеријума учинка заштите животне средине;

- Идентификује значајне аспекте животне средине;
- Идентификује могућности за боље управљање аспектима животне средине;
- Идентификује тенденције сопственог учинка заштите животне средине;
- Повећа ефективност и ефикасност;
- Идентификује стратегијске могућности.
- Корист од извештавања и размене информација о учинку заштите животне средине може обухватити:
- Помагање организацији да достигне сопствени критеријум учинка заштите животне средине;
- Повећање свесности и дијалога о политици заштите животне средине организације, критеријумима учинка заштите животне средине и одговарајућим достигнућима;
- Приказивање посвећености и напора организације у побољшању учинка заштите животне средине;
- Обезбеђивање механизма који би били одговор на забринутост и питања о аспектима животне средине организације.

„Извештавање о стању животне средине је свеобухватна активност која повезује и синтетичке активности у различитим областима. Овај процес често трпи због типичних проблема, као што је квалитет информација, њихов значај или баријере у комуникацији.“ (*Економска комисија за Европу, УН, 2007*) Поменути извор наводи, да кратак преглед квалитета информисања о животној средини у Србији (према међународно коришћеним критеријумима) показује да иако се квалитет побољшава и даље је прилично низак:

- Информације и подаци су још увек веома расути;
- Подаци о животној средини још увек нису репрезентативни у већини области (географска покривеност, временске серије);
- Упоредивост података је проблематична у већини области (класификација, стандарди, методологије коришћене за анализе и израчунавање индикатора);
- Иако су се правне процедуре за приступ информацијама и њихово обелодањивање побољшале, заинтересоване стране немају преглед доступности информација о животној средини;
- Слаб проток података, слабо извештавање и дугачка одлагања у показивању информација јавности значајно умањују значај информација.

У прегледу стања животне средине за Републику Србију од стране Економске комисије за Европу, наводе се следеће препоруке:

- Јасно одредити садржај извештаја о стању животне средине, укључујући и одељак о покретачким снагама и притисцима за промене животне средине, и поново размотрити периодичност извештавања о стању животне средине;
- Побољшати начине извештавања о стању животне средине који ће ближе пратити политичку агенду, на пример, објављујући извештаје оријентисане ка датој теми и кратке извештаје о текућим темама;
- Учинити информације правовремено доступним широкој јавности.

ЕРЕ и његови резултати (остварене ефективности располагања трошковима и користи; напредак у постизању критеријума учинка заштите животне средине; прикладности критеријума учинка заштите животне средине; прикладности одабраних индикатора за ЕРЕ; извори података, метода прикупљања података и квалитета података) треба да буду периодично преиспитивани да би се идентификовале могућности за побољшање. Стално унапређивање је процес унапређивања система управљања заштитом животне средине ради постизања побољшања целокупног учинка заштите животне средине у складу са политиком заштите животне средине организације.

4. Закључак

Међународни стандард ИСО 14031:2005 – Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине (*Environmental Performance Evaluation EPE*), следи модел управљања „планирање-извршење-провера-деловање“. Планирање подразумева планирање вредновања учинка заштите животне средине и селекцију индикатора за ЕПЕ. Извршење се састоји у: а) сакупљању података релевантних за одабране индикаторе; б) анализирање и претварање података у информације које описују учинак заштите животне средине организације; ц) оцењивање информација које описују учинак заштите животне средине организације у поређењу са критеријумима учинка заштите животне средине организације; д) извештавање и преношење информација које описују учинак заштите животне средине организације. Провера и деловање подразумева преиспитивање и унапређење ЕРЕ. ЕРЕ помаже организацији приликом: идентификације њених аспеката животне средине; одређивања које аспекте ће третирати као значајне; постављања критеријума за учинак заштите животне средине и оцењивања њеног учинка заштите животне средине у односу на те критеријуме.

Литература

1. Подршка програмирању руралног развоја и платном систему у Србији, (Уговор 04СЕР01/09/002) План стратегије руралног развоја за Србију, (2008–2013), Документ за потребе консултација, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Србија
2. Преглед стања животне средине за Републику Србију, Економска комисија за Европу – други преглед, стр. 46-47., УН, Њујорк-Женева, 2007.
3. ЈУС ИСО 14001:2005 Системи управљања заштитом животне средине, Захтеви са упутством за примену, Завод за стандардизацију, Београд
4. ЈУС ИСО 14031:2005 Управљање заштитом животне средине, Вредновање учинка заштите животне средине, Смернице, Завод за стандардизацију, Београд
5. www.zelenamreza.org.yu

Примљено: 21.12.2007.

Одобрено: 28.03.2008.

ENVIRONMENTAL PERFORMANCE EVALUATION

Maja Štrbac, Ph.D.
Institute of Agricultural Economics, Belgrade Serbia

Summary

Environment is surroundings in which an organization operates, including air, water, land, natural resources, flora, fauna, humans, and their interrelation. Environmental objective is overall environmental goal, consistent with the environmental policy, that an organization sets itself to achieve. *Environmental Performance Evaluation* (EPE) ensures that any business can continually monitor and improve environmental performance.

Key words: environmental, indicators, evaluation

Author`s Address:

Dr Maja Štrbac
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
11060 Beograd
Republika Srbija
Telefon/Faks: +381(0)11 2972858,
e-mail:macis@EUnet.yu

ИСТРАЖИВАЊЕ СНАБДЕВЕНОСТИ ТРЖИШТА ПАСТЕРИЗОВАНИМ И МАРИНИРАНИМ ПОВРЋЕМ

Б. Влаховић¹, Весна Родић¹, З. Поповић¹

Резиме: Циљ истраживања овога рада јесте да сагледа снабдевеност тржишта производима маринираног и пастеризованог поврћа на тржишту Новог Сада, конкуренција међу произвођачима и утврди тржишна позиција поменутих производа. Подаци су прикупљени у два референтна малопродајна објекта: „М-Родић“ и „Univerexport“ у Новом Саду. Истраживањем дошло се до података везаних за асортиман, цену и врсту паковања производа.

Најразноврснија је понуда краставаца, паприке, цвекле и шампињона, а најмања пасуља, бораније, кукуруза шећерца и мркве, што је условљено, пре свега, навикама и афинитетима потрошача. Домаћи произвођачи доминирају у понуди цвекле, феферона и краставаца. У понуди мешане салате искључиво су присутни домаћи произвођачи. Инострани произвођачи доминирају у понуди паприке и шампињона. У понуди бораније, мркве, кукуруза шећерца и пасуља искључиво су присутни инострани произвођачи.

Кључне речи: снабдевеност, тржиште, маринирано и пастеризовано поврће.

Увод

Маринирано и пастеризовано поврће представља важне производе који служе у исхрани потрошача. Специфично је по свом сировинском саставу, начину производње, ограничениости рока употребе, хранљивој вредности и здравственој исправности.

Маринирано поврће (поврће у сирћету) је производ добијен конзервисањем плодова или делова свежих плодова или биолошки конзервисаног поврћа сирћетном киселином. Пакује се у херметичку и нехерметичку амбалажу. Маринирање као посебан начин припремања намирница представља

¹ Проф. др Бранислав Влаховић, проф. др Весна Родић, дипл. инг. Зоран Поповић, Пољопривредни факултет, Нови Сад

поступак потапања или заливања винским сирћетом и лимуновим соком уз додатак зачина: *бибера, рузмарина, лоровог листа, мајчине душице, белог лука*. Најчешће се користи ради поправљања укуса, омекшавања и ради бољег чувања.

Маринирано поврће мора да испуњава следеће услове (*Љубисављевић, 1990*):

- Да има укус и мирис својствен поврћу од кога је произведено,
- Да је чврсте конзистенције, односно да није слузаво и омекшано,
- Да у маси готовог производа садржи до 6% укупних киселина, изражено као сирћетна киселина и до 3% кухињске соли у хомогенизованом узорку.
- Да не садржи стране примесе и сл.

Пастеризовано поврће добијено је конзервирањем плодова поврћа или њихових делова путем пастеризације у херметички затвореној амбалажи. При производњи пастеризованог поврћа могу се употребити: кухињска со, шећер, јестиво уље, зачини, киселине (сирћетна, јабучна, лимунска) и рен. У групи пастеризованог поврћа спадају следећи производи: *краставац, паприка, цвекла, феферони (слатки и љути), мешане салате* и др.

Пастеризација представља технолошки поступак којим се у одређеним условима прехранбени производ загрева на температури од око 70° С, и том приликом уништавају се претежно квасци, а деловање других микроорганизама зауставља, чиме се постиже привремена стабилност производа и спречава кварење за извесно време. Тако третирани производи сматрају се полутрајним.

Пастеризовано поврће мора да испуњава следеће услове (*Љубисављевић, 1990*):

- Да има укус и мирис карактеристичан за одговарајући производ,
- Да је чврсте конзистенције,
- Да не садржи нејестиве делове плодова и стране примесе,
- Да је налив бистар,
- Да производ не садржи више од 2% кухињске соли,
- У производњи пастеризованог поврћа сеченог у комаде, величина и облик комада поврћа треба да су уједначени за сваку врсту поврћа
- Да не садржи више од 2% киселине у хомогенизованом производу, прерачаном у сирћетну киселину.

Богатство у хранљивим и заштитним материјама чини ове производе значајним у исхрани потрошача. Угљени хидрати чине највећи део енергетских материја у производима, а најзначајнији су моно и дисахариди. Ови производи

представљају основни извор витамина за људски организам. Највише садрже витамин Ц, затим бета каротен и витамине из групе Б.

Значајно је и присуство минералних материја и то: калцијума, магнезијума, гвожђа, калијума и фосфора. Органске киселине делују освежавајуће, а заједно са шећерима дају пријатан укус. Етерична уља дају специфичан мирис и укус и потпомажу боље искоришћавање хране у организму. Конзумирањем ових производа ствара се базична реакција у организму чиме се неутралише вишак киселина које настају у процесу метаболизма (*Лазих Бранка, Марковић, Ђуровка, Илин, 1998.*).

1. Значај проблема и циљ истраживања

Истраживање тржишта представља прикупљање и анализу података у циљу добијања квалитетних информација које су потребне за доношење одговарајућих маркетинг одлука у привредним субјектима (*Влаховић, 2004.*). Оно даје могућност привредном субјекту да своју производњу прилагоди захтевима потрошача. У оквиру истраживања тржишта стичу се информације о структури тржишта, понашању и активности конкретне производње, ставу и жељама потрошача и др. Рад представља део комплексног истраживања везана за пројекте: БТН-331008Б: «*Производња маринираног мини поврћа*» и БТН 371006Б „*Нови производи од маринираног поврћа*“.

Циљ истраживања овога рада јесте да се сагледа снабдевеност тржишта производима маринираног и пастеризованог поврћа на тржишту Новог Сада, конкуренција међу произвођачима и утврди тржишна позиција поменутих производа. Ово је нарочито битно приликом увођења новог производа, како би се добио увид о стању на тржишту.

2. Извори података и методологија рада

Основни извори података у овом раду су тзв. примарни подаци који су прикупљени у два референтна малопродајна објекта: „*М-Подух*“ и „*Univerexport*“ у Новом Саду у јулу и августу 2007. године. Дошло се до значајних података везаних за конкуренцију, цену и врсту паковања производа. Према подацима Народне банке Србије званични курс 1 евра у моменту прикупљања ових података износио је 81,8274 динара. Добијени подаци обрађени су стандардним статистичко-математичким инструментаријумом и приказани у виду табела и слика.

3. Резултати истраживања

3.1. Снабдевеност тржишта

Пастеризована боранија - понуда пастеризоване бораније у референтним малопродажним објектима веома је скромна. Заступљен је свега један произвођач, „Iska“ из Кине, у стакленој амбалажи од 530 грама. Сматрамо да је један од разлога присутна навика потрошача да се у исхрани више користи смрзнута боранија, где је асортиман производа знатно шири и са великим бројем, претежно, домаћих произвођача.

Пастеризована цвекла - у понуди цвекле присутно је 12 произвођача, од тога седам домаћих, и четири страна. Укупно је присутно 29 артикала. Домаћи произвођачи заступљени су са 18 артикала, а страни са 11. Највећи број артикала има произвођач „Медопродукт“ из Таванкута и „Слован прогрес“ из Селенче (табела 1.).

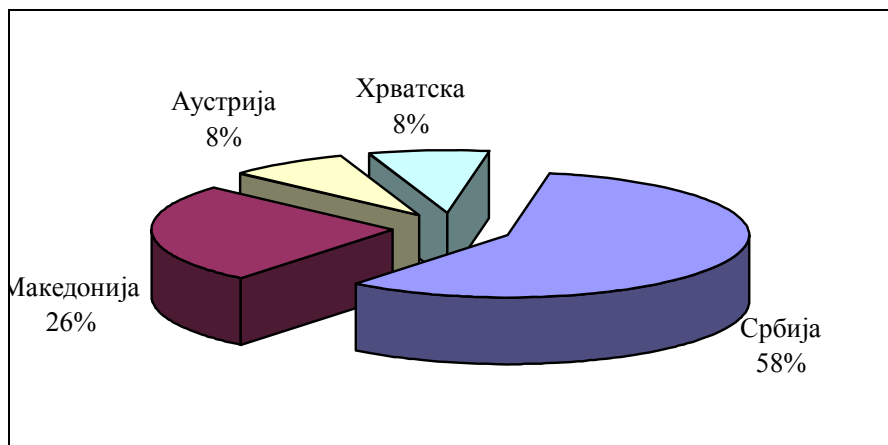
Табела 1. Асортиман пастеризоване цвекле
Table 1 Pasteurized beet root assortment

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Hissar – Прокупље	1
2.	Медопродукт – Таванкут	8
3.	Вори дооел – Р.Македонија	3
4.	Swisslion Таково - Г. Милановац	1
5.	Felix – Аустрија	2
6.	Центропроизвод – Београд	1
7.	Подравка – Хрватска	1
8.	Слован прогрес – Селенча	5
9.	Зора спед дооел – Р. Македонија	3
10.	Прима – Кикинда	1
11.	Техноалат комерц – Р. Македонија	2
12.	Моћ природе комерц – Београд	1
	Укупно:	29

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Цвекла се налази на тржишту искључиво у стакленој амбалажи. Грамажа варира од 380-4.200 грама, а цена у зависности од грамаже се креће у интервалу од 62,34 до 369,58 динара, односно по килограму од 53,41 до чак 379,29 динара.

Слика 1. Структура произвођача пастеризоване цвекле према земљи порекла
Picture 1 Structure of pasteurized beet root producers, by countries

Маринирани феферони - у понуди маринираних љутих паприка (феферона) присутно је осам произвођача, од тога пет домаћих, и три страна. Укупно је присутно 28 артикла.

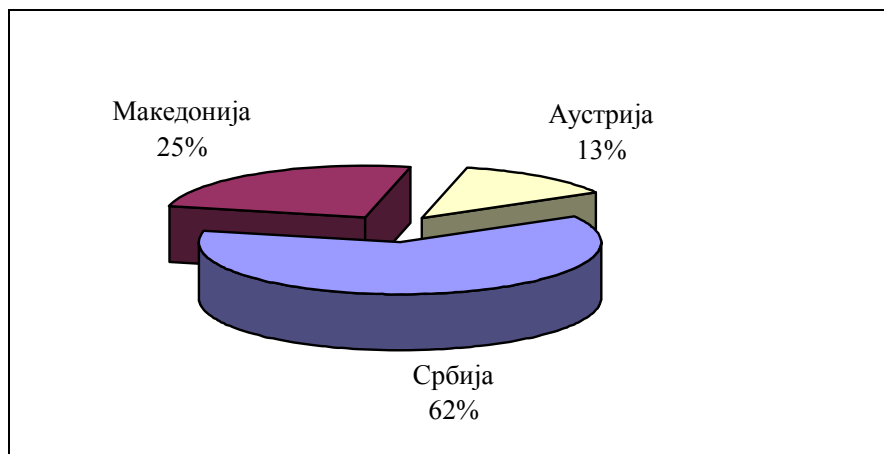
Табела 2. Асортиман маринираних феферона
Table 2 Assortment of marinated chilli peppers

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Медопродукт - Таванкут	10
2.	Swisslion Таково – Г. Милановац	2
3.	Агроекономик – Београд	1
4.	Зора спед доел - Р. Македонија	3
5.	Слован прогрес – Селенча	5
6.	Агро-комерц 92 – Р. Македонија	2
7.	Моћ природе комерц – Београд	1
8.	Felix – Аустрија	4
	Укупно:	28

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Домаћи произвођачи заступљени су са 21 артиклом, а страни са девет. Највећи избор производа је домаћих произвођача „Медопродукт“ из Таванкута и „Слован прогрес“ из Селенче (табела 2).

Слика 2. Структура произвођача маринираних феферона према земљи порекла
Picture 2 Structure of marinated chilli peppers producers, by countries

Од иностраних, присутна су два произвођача из Републике Македоније и један из Аустрије. Грамажа се креће у распону од 250-1600 грама, цена од 43,74-131,25 динара (134,23 до 288,68 динара за килограм). Ови производи пакују се искључиво у стаклену амбалажу.

Маринирани краставци - у понуди маринираних краставаца присутно је 17 произвођача, од тога 10 домаћих, и седам страних. Од свих производа маринираног и пастеризованог поврћа најразноврснији и најбољи избор управо је краставаца.

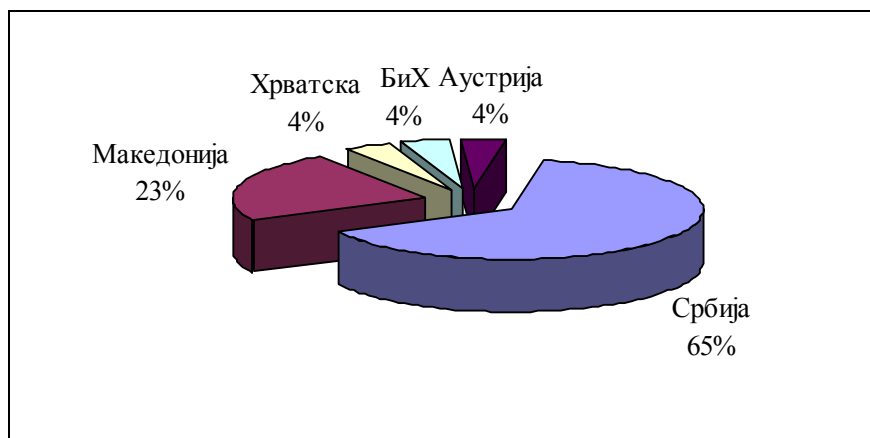
Укупно је присутно 54 артикла. Домаћи произвођачи заступљени су са 45 артикала, а страни са 9. Посебно место у понуди заузимају краставци, корнишони екстра класе. Од произвођача највећу понуду има „Медопродукт“ из Таванкута (9) различите грамаже, а сходно томе и различитих цена. Страни произвођачи долазе са простора бивше Југославије (Македонија, БиХ, Хрватска) и Аустрије. Грамажа производа је од 330-2650 грама, а амбалажа искључиво стаклена. Цена варира од 37,89 до 382,91 динар.

Табела 3. Асортиман маринираних краставаца
Table 3 Marinated gherkins assortment

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Hissar – Прокупље	1
2.	Медопродукт – Таванкут	18
3.	Агроекономик – Београд	3
4.	Vori Dooel - Р.Македонија	2
5.	Nectar – Бачка Паланка	1
6.	Вегафруит – Босна и Хецеговина	2
7.	Felix – Аустрија	1
8.	Подравка – Хрватска	1
9.	Слован Прогрес – Селенча	7
10.	Агро комерц 92 – Р. Македонија	1
11.	Sannaso – Београд	4
12.	Foodland – Београд	5
13.	Витаминка – Р. Македонија	1
14.	Min commerc – Београд	1
15.	Техноалат комерц – Р. Македонија	1
16.	Моћ природе комерц – Београд	4
17.	Swisllion Takovo – Г. Милановац	1
	Укупно:	54

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 3. Структура произвођача маринираних краставаца према земљи порекла
Picture 3 Structure of marinated gherkins producers, by countries

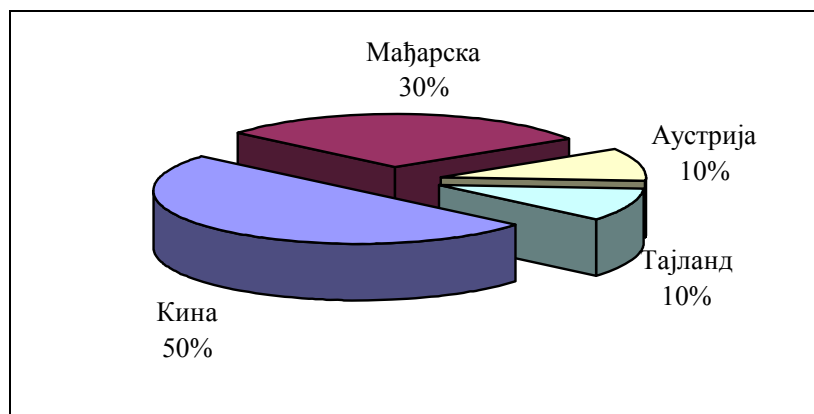
Пастеризовани кукуруз шећерац – све више је присутан на трпезама потрошача у развијеним земљама света. У нашој земљи, још увек, овај производ није у значајнијој мери заступљен у исхрани потрошача. Навике потрошача битно детерминишу потрошњу овог производа. У понуди кукуруза шећераца присутно је пет произвођача.

Табела 4. Асортиман пастеризованог кукуруза шећераца
Table 4 Assortment of pasteurized sweet corn

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Iska – Кина	3
2.	Bonduelle- Мађарска	3
3.	Mikado - Тајланд	1
4.	La perla otto – Кина	2
5.	Felix – Аустрија	1
	Укупно	10

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 4. Структура произвођача пастеризованог кукуруза шећераца према земљи порекла
Picture 4 Structure of pasteurized sweet corn producers, by countries

Понуда поменутог производа релативно је скромна и искључиво се формира од иностраних произвођача. Домаћи произвођачи кукуруз шећераца искључиво смрзавају и у таквој форми га нуде потрошачима. Укупно је заступљено 10

артикала. Кинески произвођачи формирају половину понуде поменутог артикла у истраживаним малопродајним објектима у Новом Саду.

Производи се пакују у лимену и стаклену амбалажу. Паковања су претежно мања, до 670 грама изузев производа од 2.650 грама који нуди произвођач „Iska“ из Кине. Цена варира од 44,85 до 117,09 динара. Посматрано по килограму цена се креће од 105,53 до 266,59 динара.

Пастеризована мешана салата - мешану салату на истраживном сегменту тржишта нуде свега два произвођача, оба су из наше земље. Доминантнију понуду има произвођач „Медопродукт“ из Таванкута у односу на „Слован прогрес“ из Селенче. Мешана салата пакује се искључиво у стаклену амбалажу, а грамажа се креће и до 4.250 грама. Цена варира од 69,02 до 377,38 динара, односно од 88,79 до 197,20 динара за килограм. Сматрамо да је понуда релативно скромна и незадовољавајућа, односно да је тржиште у великој мери незасићено поменути производом.

Табела 5. Асортиман пастеризоване мешане салате
Table 5 Assortment of pasteurized mixed salad

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Медопродукт – Таванкут	6
2.	Слован прогрес – Селенча	4
	Укупно:	10

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Маринирана паприка - у понуди мариниране паприке присутно је 11 произвођача, од тога по пет домаћих и шест страних (пет из Републике Македоније и један из Аустрије). Овај производ карактерише релативно значајна понуда. Укупно је присутно 48 артикала. Домаћи произвођачи заступљени су са 28 артикала, а страни са 22.

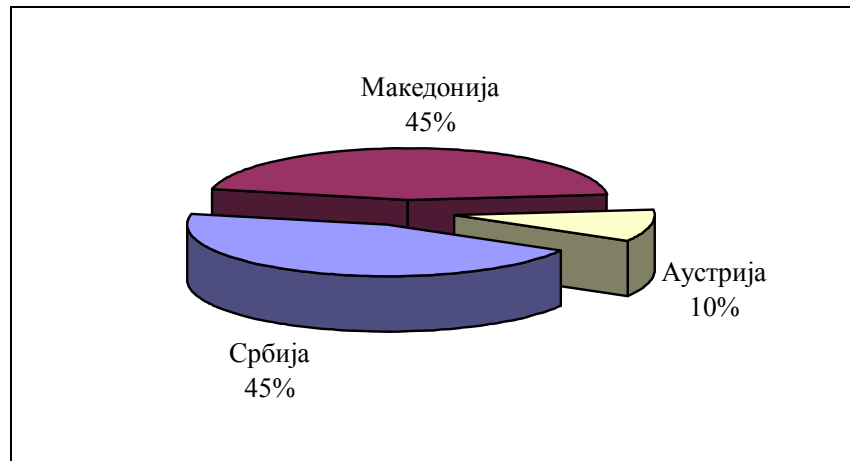
Од домаћих произвођача најзаступљенији су „Медопродукт“ из Таванкута и „Слован прогрес“ из Селенче (табела 7), а међу произвођачима из Републике Македоније издваја се „Бонум довел“. Примећује се да се паприка најчешће нуди у форми која је погодна за исхрану, а то су филети и у стакленој амбалажи која потрошачу омогућава визуелно сагледавање садржаја производа. Изузеци су производи веће грамаже (3.800 и 5.000 грама) који се пакују у лимену амбалажу. Цена варира од 81,15 (300 грама) до 312,70 (4.200 грама). Посматрано по килограму цене варирају од 74,45 динара (паковање од 4,2 килограма), до 270,50 динара (300 грама).

Табела 6. Асортиман мариниране паприке
Table 6 Assortment of marinated pepper

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Медопродукт - Таванкут	9
2.	Витапелла – Р. Македонија	3
3.	Зора спед доел – Р. Македонија	2
4.	Бонум Доел - Р. Македонија	6
5.	Слован прогрес – Селенча	11
6.	Foodland – Београд	5
7.	Витаминка – Р. Македонија	5
8.	Дин комерц – Р. Македонија	2
9.	Моћ природе комерц – Београд	1
10.	Swisslion Таково – Г. Милановац	1
11.	Felix – Аустрија	3
	Укупно:	48

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 5. Структура произвођача мариниране паприке према земљи порекла
Picture 5 Structure of marinated pepper producers, by countries

Пастеризовани пасуљ - у понуди пасуља присутно је пет произвођача. Укупно је присутно свега шест артикала. Четири произвођача су из Италије, чији су производи у паковањима од по 400 грама и са ценама које незнатно одсту-

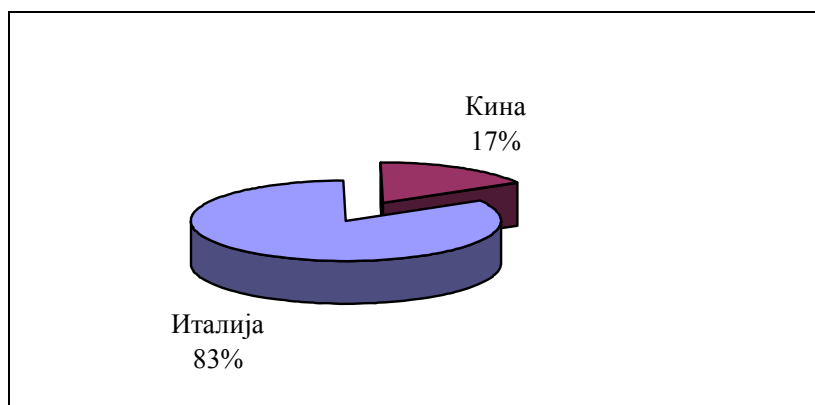
пају једна од друге. Један произвођач је из Кине, „Iska“, који нуди само један производ у знатно већем паковању од 2.650 грама. Пасуљ се нуди искључиво у лименој амбалажи и то као бели, црвени и шарени пасуљ. Домаћи произвођачи не производе маринирани пасуљ. Један од разлога јесте и одсуство навика потрошње овог артикла, у овом облику. Углавном се користи за справљање разних врста салата.

Табела 7. Асортиман пастеризованог пасуља
Table 7 Assortment of pasteurized beans

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Borlot victoria - Италија	1
2.	Spagna victoria - Италија	1
3.	Kidney red victoria - Италија	1
4.	Russo - Италија	1
5.	Iska – Кина	2
	Укупно:	6

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 6. Структура произвођача пастеризованог пасуља
према земљи порекла
Picture 6 Structure of pasteurized beans producers, by countries

Маринирани шампињони - у понуди шампињона присутно је седам произвођача, од тога три су домаћа. Укупно је присутно 32 артикла. Домаћи про-

извођачи заступљени су са 15 артикала, а страни са 17. За произвођача *Сappасо* – Београд, карактеристично је да увози поменути производ из Грчке и врши паковање. Присутна су још два домаћа произвођача „*Swisslion Таково*“ из Горњег Милановца и „*Екопродукт плус*“ из Ниша.

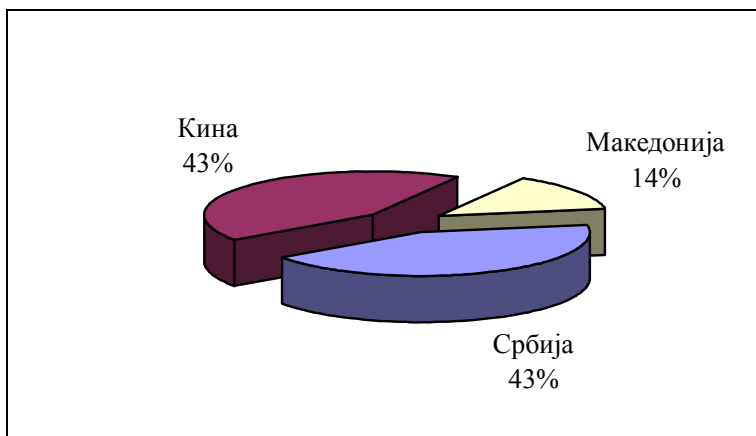
Табела 8. Асортиман маринираних шампињона
Table 8 Assortment of marinated button mushrooms

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Swisslion Таково – Г. Милановац	5
2.	Iska – Кина	9
3.	La perla oto – Кина	3
4.	Mikado – Кина	3
5.	Екопродукт плус - Ниш	4
6.	Бонум Дооел – Р. Македонија	2
7.	Сappасо – Београд	6
	Укупно:	32

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 7. Структура произвођача пастеризованих шампињона
према земљи порекла

Picture 7 Structure of pasteurized button mushrooms producers, by countries

Највећи асортиман има кинески произвођач „*Iska*“ (табела 9). Шампињони се пакују и у стаклену и у лимену амбалажу као резани и цели. Грамажа варира

Др Бранислав Влаховић и сарадници

од 200-800 грама, а цена у зависности од грамаже се креће у интервалу од 41,61-192,34 динара, односно од 97,91 динар за килограм (паковање 400 грама), до 348,45 динара (стакленка од 660 грама).

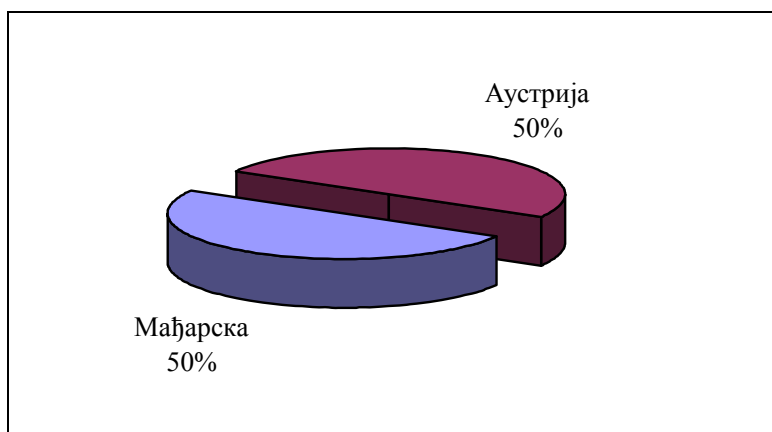
Пастеризована мрква - у понуди мркве присутно је два страна, а ни један домаћи произвођач. Присутни су произвођачи „*Bonduelle*“ из Мађарске и „*Felix*“ из Аустрије, сваки са свега једним артиклом.

Табела 9. Асортиман пастеризоване мркве
Table 9 Assortment of pasteurized carrot

Р.број	Произвођач	Број артикала
1.	Bonduelle – Мађарска	1
2.	Felix – Аустрија	1
	Укупно:	2

Извор: „МРодић“, „Univerexport“ – Нови Сад

Слика 8. Структура произвођача пастеризоване мркве
према земљи порекла
Picture 8 Structure of pasteurized carrot producers, by countries

Одсуство навика у потрошњи овако понуђеног производа, представља један од основних фактора врло слабе понуде у истраживаним малопродајним објектима у Новом Саду.

4. Закључак

На основу спроведеног истраживања могу се извући следећи закључци:

- На истраживаном сегменту тржишта присутан је значајан број домаћих и иностраних произвођача пастеризованог и маринираног поврћа. Највећа је понуда краставаца, паприке, цвекле и шампињона, а најмања пасуља, бораније, кукуруза шећерца и мркве што је условљено, пре свега, навикама и афинитетима потрошача.
- Домаћи произвођачи доминирају у понуди цвекле, феферона и краставаца. У понуди мешане салате искључиво су присутни домаћи произвођачи. Иностранци произвођачи доминирају у понуди бораније, паприке и шампињона. У понуди мркве, кукуруза шећерца и пасуља искључиво су присутни иностранци произвођачи.
- Од домаћих произвођача тржиште је највише снабдевано производима „Медопродукта“ из Таванкута и „Слован прогреса“ из Селенче, док ту позицију међу страним произвођачима имају „Iska“ из Кине и „Бонум довел“ из Републике Македоније.
- Снабдевеност тржишта релативно је добра, мада постоји могућност допуне новим производима и новим добављачима.
- Грамажа ових производа варира у границама од 200-5.000 грама, што нуди могућност избора у односу на број чланова домаћинства.
- Цена производа маринираног и пастеризованог поврћа креће се у широким границама, њена висина директно зависи од величине паковања, врсте амбалаже и произвођача.
- Привредни субјекти морају стално истраживати тржиште како би имали увид у снабдевеност истог, у погледу конкуренције, асортимана и цена.

Литература

1. Влаховић, Б. (2004): „Маркетинг“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
2. Влаховић, Б. (2003): „Тржиште пољопривредно-прехранбених производа“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
3. Лазић, Бранка, Марковић, В., Ђуровка, М., Илин, Ж. (1998): „Повртарство“, Пољопривредни факултет, Нови Сад.
4. Љубисављевић, М. (1990): „Животне намирнице“, Привредни преглед, Београд.
5. Статистичка документација : www.nbs.yu

Примљено: 10.12.2007.

Одобрено: 28.03.2008.

MARKET SUPPLY OF PASTEURIZED AND MARINATED VEGETABLE

Branislav Vlahović, Ph.D., Vesna Rodić, Ph.D., Zoran Popović
Faculty of Agriculture, Novi Sad

Summary

Main goal of this research is to make an overview of the market supply of marinated and pasteurized vegetable products on the Novi Sad market. It should also take a look at the competition among producers and determine the market position of mentioned products. Data is gathered in two significant retail objects: „*M-Rodić*“ and „*Univerexport*“, in Novi Sad. This research has gathered the data about assortment, price and type of package of products.

Supply of pickles, peppers, beet root, and button mushrooms is the most diverse. The least diversity is seen in the supply of beans, string beans, sweet corn and carrot. This condition is the result of, before all, habits and affinities of consumers. Domestic producers are dominant in the supply of beet root, hot peppers and pickles. In the supply of mixed salad, only domestic producers are present. Foreign producers are dominant in the supply of pepper and button mushrooms. In the supply of string beans, carrot, sweet corn and beans, there are only foreign producers present.

Key words: supply, market, marinated and pasteurized vegetable.

Author's Address:

Dr Branislav Vlahović
Poljoprivredni fakultet
Trg Dositeja Obradovića 8
Novi Sad
Republika Srbija
E-mail vlahovic@polj.ns.ac.yu

ПОДРШКА ПОЉОПРИВРЕДИ И РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ У ФУНКЦИЈИ СМАЊЕЊА СИРОМАШТВА У СРБИЈИ

Весна Поповић¹, М. Миловановић², Д. Томић³

Сажетак: Око 45% укупног становништва живи у руралним подручјима, која захватају три четвртине територије земље. Дугогодишња миграција становништва на релацији село-град, праћена недовољно адекватном социјалном и руралном политиком, довела је до значајне депопулације руралних области. Вишегодишње неулагање у развој сеоске инфраструктуре као и друге аспекте живота на селу (јачање социјалне и образовне компоненте живота у сеоским срединама, развој сеоске економије не нужно везане за пољопривреду, заштита животне средине..) учинило је руралне области срединама смањених могућности запослења ван пољопривреде и обезбеђења трајног извора пристојног живота, смањених могућности образовања, недовољно развијених социјалних аспеката свакодневног живота а тиме неатрактивним областима за живот, пре свега младих људи као носилаца развоја. Активна улога државе и буџета, посебно ресорног министарства у програмирању и финансирању мера подршке одрживом пољопривредном и руралном развоју може одлучујуће да допринесе смањењу руралног сиромаштва.

Кључне речи: рурално сиромаштво, буџетска подршка, IPA.

Рурално сиромаштво

Око 45% укупног становништва живи у руралним подручјима, која захватају три четвртине територије земље. Према резултатима Анкете о животном стандарду становништва, спроведене у периоду мај/јуни 2002. године, око 58%

¹ Др Весна Поповић, научни сарадник, Институт за економику пољопривреде, Београд, е-mail: vesna_p@mail.iep.bg.ac.yu;

² Мр Милош Миловановић, сарадник Министарство Пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, е-mail: milos.milovanovic@minpolj.sr.gov.yu;

³ Др Данило Томић, научни саветник, Председник УО ДАЕС, е-mail: dtomic@rpknscg.yu.

сиромашних становника Србије живи у руралним подручјима. Удео сиромашних међу руралним становништвом је 14,2%. То је више од процента сиромашних на нивоу укупне популације, који износи 10,6% и готово двоструко више у односу на сиромаштво у градовима, које износи 7,8%. То значи да је сваки седми рурални становник сиромашан.

Стопа руралног сиромаштва је највиша у југоисточној Србији и износи 22,7%, затим у западној (14,4%) и централној (13,2%) Србији. Висока је и у Београду (12,2%) и Војводини (11,5%), а најнижа је у источној Србији (10,9%)¹.

Влада је усвојила Стратегију за смањење сиромаштва у Србији у октобру 2003. године. Основни циљ који Стратегија предвиђа јесте да се сиромаштво у Републици Србији преполови до 2010. године. Главни стратешки правци који омогућавају достизање овог циља су:

- динамичан привредни раст и развој са нагласком на отварању нових радних места у приватном сектору,
- спречавање појаве новог сиромаштва као последице реструктурирања привреде и рационализације државне управе,
- ефикасна примена постојећих и дефинисање нових програма, мера и активности усмерених на најсиромашније и социјално угрожене групе.

У складу са наведеним генералним стратешким правцима за смањење сиромаштва у земљи, Стратегија у руралним областима за основне циљеве има стимулисање запошљавања и побољшање стандарда руралног становништва, посебно у испражњеним, пограничним и брдско-планинским подручјима. Ови циљеви остварују се:

- повећањем дохотка и запослености у руралним подручјима,
- заштитом животне средине и очувањем предела и националне баштине и
- побољшањем инфраструктуре, здравствене заштите, образовања и социјалних услуга.

У Стратегији је посебан акценат стављен на смањење сиромаштва међу избеглим и интерно расељеним лицима, младима и женама, Ромима и особама са инвалидитетом.

За спровођење активности на остваривању ових циљева предвиђено је оснивање Агенције за рурални развој са капацитетима да идентификује, планира, одобри и прати остварење иницијатива везаних за рурални развој. Наглашен је значај

¹ Стратегија за смањење сиромаштва у Србији. Влада Републике Србије, 2003, стр. 10, 152, <http://www.prsp.sr.gov.yu/dokumenta.jsp>.

партнерства у области идентификације, планирања и имплементације и ангажовање надлежних министарстава и агенција у припреми програма и мера и успостављања адекватног правног оквира. Поред средстава Републике, и АП Војводина и неке локалне самоуправе имају пољопривредне буџете. Један од неопходних корака за општине јесте израда локалних стратегија развоја. Резултати Мапирања постојећих локалних стратегија¹ показали су да је средином 2007. године, 140 општина развило стратешки план, док 27 још увек није започело овај процес. Укупан број стратешких, односно акционих планова које су општине развиле или још развијају је 396, од чега је усвојено 157.

Најновији, други по реду, Извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији, који обухвата период 2005-2007. године², наглашава улогу подстицајних средстава Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде и, од 2006. године, Националног инвестиционог плана, у финансирању мера предвиђених Стратегијом.

Буџетске субвенције пољопривреди и руралном развоју

Република Србија пружа буџетску подршку пољопривреди и руралним подручјима у оквиру стратешких циљева остваривања одрживог пољопривредног и руралног развоја - повећања конкурентности и ефикасности пољопривредног сектора, обезбеђења квалитетне и безбедне хране намењене домаћој потрошњи и извозу, пружања подршке одрживом развоју села, очувања животне средине од штетних утицаја пољопривредних технолошких поступака и припреме за приступање СТО и придруживање ЕУ³.

Конкретне мере **буџетских субвенција** пољопривреди и руралном развоју, које су у Србији предузимане у периоду 2005-2007. године, односно које су предвиђене за примену у 2008. години⁴, имајући у виду структуру подршке у оквиру

¹ Влада Републике Србије. 2007. Мапирање општинских стратегија и планова. База података, август 2007. www.prsp.sr.gov.yu/istrazivanje/rezultatPlanovi.jsp.

² Други извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији. Влада Републике Србије, 2007. август 2007. године, стр. 16. <http://www.prsp.sr.gov.yu/dokumenta.jsp>.

³ Поповић, Весна, Катић Б. (2007). Ниво и структура интерне подршке пољопривреди Србије у процесу приступања СТО и ЕУ, ИЕП, стр. 37-116.

⁴ Укупни буџетски издаци на име субвенција и кредитне подршке пољопривреди и руралном развоју, укључујући шумарство и ветеринарске и фитосанитарне мере, управљању земљиштем и водопривреди повећани су 2005-2008. године са 15,5 на 21,1 милијарди динара, међутим, њихово учешће у БДП је у истом периоду смањено са 0,89 на 0,76%. Ако се у анализу укључе и додатни приходи буџетских корисника, на располагању за ове намене, ситуација је нешто повољнија – укупни

Заједничке аграрне политике Европске уније (EU CAP), усмеравају се путем *тржишне подршке* (ценовна подршка тржишту и директна плаћања) и *подршке руралном развоју*.

Посматрани период карактеришу динамичне измене, пре свега у обиму и структури *тржишне подршке*. Почетком посматраног периода, 2005. године, тржишна подршка износила је 6,8 милијарди динара и њено учешће у укупним субвенцијама пољопривреди и руралном развоју износило је 72%. У 2008. години тржишна подршка достиже 11,1 милијарду динара, повећавајући учешће у укупним субвенцијама (без износа за покриће обавеза из претходног периода) на 83,1% (табела 1).

У структури тржишне подршке разликују се две групе мера - *ценовна подршка тржишту* и *директна плаћања произвођачима*. Буџетски издаци за прву групу мера, у 2005. години, у укупном износу од 740 милиона динара, пласирани су путем извозних субвенција и за финансирање складиштења пшенице.

Директна плаћања произвођачима у 2005. години износила су 6,1 милијарди динара што је представљало 64,2% укупног износа субвенција пољопривреди и руралном развоју. До краја посматраног периода њихов износ је повећан на близу 10,5 милијарди (75% укупних субвенција), али је њихова структура драстично измењена.

У структури директних плаћања, 2005. године доминирала су *Плаћања према оствареној производњи* а у оквиру њих *премија за млеко*, која је, у износу од 2,9 милијарди динара чинила близу трећине а заједно са премијама произвођачима сунцокрета, уљане тикве, дувана и хмеља, 45,8% укупног износа субвенција.

Очекује се да ће рационалност, односно економска оправданост и административна транспарентност функционисања шеме подршке произвођачима млека у садашњем облику (линеарна премија за млеко која се произвођачима упућује преко прерађивача) бити предмет преиспитивања, приликом усаглашавања домаће аграрне политике са обавезама повезаним са чланством у СТО и ЕУ. Стимулисање повећања производње млека ради обезбеђења дохотка произвођача, посебно ситних газдинстава, ефикасније се може постићи

буџетски трансфери повећани су са 18,2 на 25,5 милијарди динара; учешће у БДП је нешто веће, али и даље опадајуће, са 1,0% 2005. на 0,9% 2008. године (Закон о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2005, Сл. Гласник РС, бр. 65/2005, Закон о буџету РС за 2008, Сл. Гласник РС, бр. 123/200, Влада РС, 2008. Ревидирани Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2008. годину са пројекцијама за 2009. и 2010. годину, <http://www.mfin.sr.gov.yu>.

улагањем у набавку квалитетних приплодних грла стоке, подизање квалитета сточне хране и повећање квалитета млека набавком опреме за мужу и хлађење сировог млека, како би се повећао принос млека по крави и квалитет сировог млека, а самим тим повећала профитабилност производње.

Обим субвенција на име *премије за млеко* је у међувремену значајно смањен и 2008. године износи 1,25 милијарди динара, односно 9,3% укупних субвенција намењених пољопривреди и руралном развоју а у складу са напред наведеним опредељењима. Поред инвестиционе и подршке увођењу и сертификавању система квалитета и унапређења сточарства, у 2008. години уводи се подршка генетском унапређењу млечног говедарства.

У структури директних плаћања у 2005. години, у знатно мањем обиму, била су заступљена и *Плаћања према површини/грлу* (16,3% укупних субвенција), у оквиру којих су исплаћивани регреси за приплодну стоку и подстицаји заснивању дугогодишњих засада воћа, винове лозе и хмеља. Обим ових плаћања је у међувремену повећаван преквалификавањем премије по килограму у премију по хектару за дуван, уљану тикву, уљану репицу и хмељ, 2006. године. Међутим већ, наредне, 2007. године, од плаћања по хектару за наведене производе се одустало. Подршка производњи дувана враћена је ефикаснијем моделу премија по килограму, према квалитету и класама а у овој групи, у 2008. години, у области биљне производње остала су само плаћања на име подршке вишегодишњим засадима воћа, винове лозе и хмеља. Доминирају плаћања по грлу на име регреса за приплодну стоку и новоуведена подршка за тов јунади, која у износу од 200 милиона динара у укупним субвенцијама учествује са само 1,5% а укупан износ ове групе директних плаћања у укупним субвенцијама смањено је учешће на 7,7%.

Подршка ратарској и повртарској производњи концентрисана је, почев од 2007. године у оквиру плаћања према коришћеним инпутима. Још 2005. године у том облику подршке само је регресирано минерално ђубриво у износу који је чинио тек 2,1% укупних субвенција.

У 2008. години *Плаћања према коришћеним инпутима* предвиђена су у износу од 7,5 милијарди динара, што представља 56% укупних субвенција пољопривреди и руралном развоју. У том износу, са близу 7,3 милијарде динара, учествовало је *Регресирање инпута у ратарско-повртарској производњи*.

Концентрисање субвенција у тржишној подршци биљној производњи не може се поздравити, тим пре што је укупна *подршка руралном развоју* у периоду 2005-2008. године смањена за петину и то првенствено смањењем обима подршке у оквиру мера тзв. прве осе (мере *унапређења конкурентности у пољопривреди и шумарству*), за близу 30%, у време када је обим укупних субвенција порастао за преко 40% а директних плаћања за читавих 65%.

Табела 1. Буџетске субвенције пољопривреди и руралном развоју, 2005 и 2008. године

	2005		2008	
	мил. дин.	%	мил. дин.	%
СУБВЕНЦИЈЕ ПОЉОПРИВРЕДИ И РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ	9.507	100,00	15.520 (13.406)*	100,00
А. ТРЖИШНА ПОДРШКА	6.845	72,00	11.147	83,15
1) Интервенције на тржишту	740	7,78	1.100	8,21
Извозне субвенције	500	5,26	1.000	8,21
Подршка складиштењу	240	2,52	-	-
2) Директна плаћања	6.105	64,21	10.047	74,94
Према оствареној производњи	4.352	45,78	1.505	11,23
Према површини/грлу	1.553	16,33	1.030	7,68
Према коришћеним инпутима	200	2,10	7.512	56,03
В. ПОДРШКА РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ	2.561	26,94	2.064	15,40
1) Унапређење конкурентности у пољопривреди и шумарству	2.002	21,05	1.424	10,62
2) Унапређење животне средине и руралних предела	329	3,46	360	2,69
3) Квалитет живота у руралним подручјима и развој руралне економије				
С. ПРАТЕЋИ ИЗДАЦИ СПРОВОЂ. ПОЛИТИКЕ ПОДРШКЕ ПОЉ. И РУРАЛНОМ РАЗВОЈУ	230	2,42	280	2,09
Регистри	101	1,06	195	1,45
Међународна сарадња	60	0,63	140	1,04
Административни трошкови	...**	-	55	0,41
Административни трошкови	41	0,43	-	-
УКУПНИ БУЏЕТСКИ ИЗДАЦИ ЗА ПОЉОПРИВРЕДУ, ШУМ. И ВОДОПР.	15.503	100,0	21.068	100,0
Субвенције пољ. и руралном развоју	9.507	61,3	15.520	73,7
Ветеринарске и фитосанитарне мере	1.088	7,0	1.671	7,9
Управљање земљиштем	160	1,0	100	0,5
Водопривреда	998	6,4	777	3,7
Кредитирање пољоприв. и агроиндустрије	3.750	24,2	3.000	14,2

* Износ подршке умањен за ставку *Обавезе из претходног периода* у износу од 2.114.000 хиљ. динара = 100,00 (13.406.000 хиљ. динара);

** Програмом о изменама и допунама Програма Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину укључена у позицију Стручне пољопривредне службе у оквиру осе I.

Извор: Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину, Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину, Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у

области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије; Закон о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2005, Сл. Гласник РС, бр. 65/2005, Закон о буџету РС за 2008, Сл. Гласник РС, бр. 123/2007.

У оквиру прве осе подршке руралном развоју, у 2008. години, пласира се *подршка људским ресурсима* (стручне пољопривредне службе, подршка научним и стручним активностима, подршка интересном удруживању – задругама), *подршка унапређењу физичког потенцијала и иновација* (подршка унапређењу воћарства и виноградарства субвенционисањем матичњака, ревитализације и ерадикације запуштених и заражених засада и трошкови испитивања за листу сорти, мере унапређења у сточарству и подстицај генетског унапређења млечног говедарства, субвенционисање набавке опреме и механизације) и подршка унапређењу квалитета (увођење и сертификација система безбедности и квалитета хране, унапређење производње пољопривредних производа са географским пореклом и трошкови анализа узетих узорак у унутрашњем промету). Учешће буџетских издатака за ове намене у укупним субвенцијама пољопривреди и руралном развоју у 2008. години износи 10,6%, што је дупло мање од учешћа оствареног у 2005. години (21%).

Наравно, у разматрању значаја које према обиму пласиране подршке има овај сегмент руралног развоја не треба изгубити из вида и придружена средства која му по природи припадају а која се налазе у широј класификацији укупних буџетских трансфера пољопривреди, шумарству и водопривреди (субвенционирани део камате на дугорочне кредите, унапређење и уређење земљишта, одводњавање и наводњавање), но и овај део подршке бележи опадајући тренд у посматраном периоду¹.

У оквиру друге осе подршке руралном развоју *Унапређење животне средине и руралних предела*, у 2008. години, налазе се субвенције активностима које се дефинишу у оквиру годишњих Програма заштите и унапређивања шума и унапређивања, заштите и гајења дивљачи; очувању биљних и животињских генетичких ресурса и развоју органске производње у, доходовно осетљивом, прелазном периоду. Буџетска средства за ове намене у периоду 2005-08. године се повећавају у апсолутном износу, са 329 на 360 милиона динара, али се њихово учешће у укупним субвенцијама смањује, упркос растућем значају наведених мера, са 3,5% на 2,7%.

¹ Извесна средства пласирана су у оквиру мера подршке ове осе и из НИП-а (нпр. у 2006. години у износу од 9,1 милион динара за матичне засаде винове лозе, традиционалне пољопривредне производе и заштиту њиховог географског порекла и ерадикацију чокота винове лозе (Сл.гласник РС, бр. 85/2006, стр. 33).

Уочљиво је одсуство агроеколошких надокнада произвођачима, нарочито у брдско-планинским и подручјима посебних амбијенталних вредности. С тим у вези неопходно је приступити утврђивању критеријума и листи мање развијених, планинских и осталих маргиналних подручја са производним ограничењима ради помоћи произвођачима у овим областима у виду производно раздвојених доходовних трансфера, везаних за агроеколошке услуге (у текућој шеми ова подршка је дисперзирана у већем броју различитих мера тржишне и подршке руралном развоју).

Програмом расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, подршка у оквиру осе III *Квалитет живота у руралним подручјима и развој руралне економије* предвиђена је у скромним износима, имајући у виду проблеме руралног сиромаштва, транзиционе вишкове радне снаге и опредељења за развој мултифункционалне пољопривреде и руралне економије. У односу на 2005. годину када је износила 230,5 милиона динара, и у укупним субвенцијама учествовала са 2,4%, у 2008. години бележи повећање у апсолутном износу – 280 милиона, али и смањење учешћа у укупним субвенцијама на скромних 2,1%. При томе је и палета мера нешто ужа¹.

Поред субвенционисања манифестација које имају за циљ очување руралних вредности и, изузетно значајне, подршке успостављању мреже регионалних и локалних центара за рурални развој и обуку локалних акционих група, субвенције се концентришу на диверсификацију активности у руралној економији а унутар овог сегмента у значајном обиму ограничавају на припаднике одређених социјалних група (Роми, избеглице, расељена лица, социјално-угрожени и повратници из урбаних средина).

Буџетска подршка пољопривреди и руралном развоју се, по први пут на овај начин, најдиректније ставља у функцију борбе против руралног сиромаштва маргиналних друштвених група, посебно угрожених у руралним срединама.

IPA средства подршке ЕУ руралном развоју

Европска комисија је, ради поједностављивања помоћи кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ, заменила раније програме и инструменте финансијске подршке јединственим инструментом под називом IPA (Instrument for Pre-accession Assistance 2007-2013).

¹ Разлог вероватно лежи и у чињеници да је подршка развоју сеоске инфраструктуре финансирана средствима НИП-а; тако је у 2006. години је за појачавање електромреже, изградњу, поправку и уређење атарских путева и изградњу и доградњу водоводне и канализационе мреже издвојено 884,4 милиона динара (Сл. гласник РС, бр. 85/2006, стр. 33).

IPA пласира подршку у оквиру пет компоненти: 1) помоћи транзицији и изградњи институција, у оквиру које се средства усмеравају за испуњавање политичких захтева, социо-економских захтева и европских стандарда; 2) прекограничне сарадње, 3) регионалног развоја, 4) развоја људских ресурса, и 5) руралног развоја. Земље кандидати могу да користе свих пет компоненти помоћи, док земље потенцијални кандидати, могу да користе само прве две компоненте.

Када се ради о подршци руралном развоју Србије, као земље потенцијалног кандидата за приступање ЕУ, посебно су интересантне поткомпоненте *социјално-економски захтеви* и *европски стандарди* у оквиру компоненте *Помоћ транзицији и изградњи институција*. Ове подкомпоненте предвиђају подршку мерама:

- промовисања економски, социјално и еколошки одрживог руралног развоја, укључујући диверсификацију пољопривредне производње и непољопривредних активности, развој саветодавне службе и примене CAP *acquis-a* у домаћој аграрној и политици руралног развоја (економско-социјални захтеви) и
- јачања капацитета за примену мера подршке, организовање руралног пописа, регистрације газдинстава, катастра земљишта и статистике цена, као и ефикасне примене ЕУ и осталих међународних стандарда у области санитарне и фитосанитарне контроле, квалитета и здравствене безбедности хране (европски стандарди).

Такође, значајне могућности за коришћење IPA фондова намењених руралном развоју пружају се пограничним регионима са Мађарском, Румунијом и Бугарском (текући програми прекограничне сарадње), као и током новог програмског периода 2007-2009, са Хрватском и БиХ и, касније, са Црном Гором и Македонијом. Известан простор за сарадњу постоји и у оквиру транснационалног "South-East European Space", наследника CADSES програма.

Држава корисница у обавези је да из буџетских средстава обезбеди одговарајући део за кофинансирање сваког пројекта који се финансира по IPA програму а у оквиру утврђеног Вишегодишњег индикативног планског документа (Multi-annual Indicative Planning Document – MIPD), који се базира на претходно дефинисаном Вишегодишњем индикативном финансијском оквиру (Multi-annual Indicative Financial Framework – MIFF)¹ (табела 2):

¹ COMMISSION DECISION. C (2007) 2497 of 18/06/2007, http://www.ec.europa.eu/enlargement/pdf/mipd_serbia_2007_2009_en.pdf.

Табела 2. Вишегодишњи индикативни финансијски оквир
за Србију, 2007-2009. godine

(милиона евра)

	2007	2008	2009	2007-2009
1. Помоћ транзицији и изградњи институција	178,5	179,4	182,6	540,5
2. Прекогранична сарадња	8,2	11,5	12,2	31,9
Укупно	186,7	190,9	194,8	572,4

Извор: COMMISSION DECISION. C (2007) 2497 of 18/06/2007. on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009 for Serbia.

Генерално посматрано, прекограничну сарадњу сачињавају мали и средњи пројекти изградње прекограничне инфраструктуре, економске и сарадње у области заштите животне средине, туризма, пољопривреде, руралног развоја, образовања и културе, истраживања и развоја, запослености, институционалне сарадње и тзв. акција "људи-људима" (едукација, културне манифестације, развој демократије и толеранције, превенције конфликта и сл).

Средства предвиђена за финансирање прекограничне сарадње Србије са земљама чланицама ЕУ у периоду 2007-2009. године дата су у табели 3.

Табела 3. Вишегодишњи индикативни финансијски оквир за Србију,
2007-2009. - прекогранична сарадња са земљама чланицама ЕУ-

милиона евра, текуће цене

	2007	2008	2009
Србија - Мађарска	1.334	2.279	2.486
Србија - Румунија	1.580	2.698	2.943
Србија - Бугарска	1.265	2.160	2.356
Adriatic*	0.319	0.546	0.595

* После раздвајања са Црном Гором, ови програми се свде на специфичне пројекте и мере сарадње у областима науке, истраживања и развоја, здравства и културе.

Извор: COMMISSION DECISION. C (2007) 2497 of 18/06/2007 on a Multi-annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009 for Serbia.

Средства предвиђена за финансирање прекограничне сарадње Србије са земљама кандидатима за чланство у ЕУ (Турска, Македонија и Хрватска) и потенцијалним кандидатима за чланство у ЕУ (Црна Гора, БиХ и Албанија), у периоду 2007-2009. године износе: за 2007. годину 3.714, 2008. 3.789 и 2009. годину 3.864 милиона евра.

Закључак

За знатан број руралних средина карактеристична су неповољна демографска кретања, посебно са аспекта миграције младих и жена, ниска плодност земљишта, мала робност производње, неадекватно коришћење природних услова, неразвијено предузетништво и низак ниво животног стандарда. Велики број њих сврстан је у подручја депопулације, подручја са ниском ефикасношћу пољопривреде и подручја сиромаштва¹. Реална је опасност да она опусте, да постојећи ресурси остану неискоришћени, а историјске, етничке и друге вредности које су их чиниле препознатљивим, оду у заборав.

Мултифункционална пољопривреда и развој непољопривредних делатности на газдинствима и ван њих, у руралном окружењу, могу представљати ефикасан одговор на горе поменута негативна демографско-социјална и еколошко-етнографска кретања².

Држава, у складу са Стратегијом за смањење сиромаштва, усклађеном са усвојеним Миленијумским циљевима развоја у Републици Србији из 2006. године, буџетским средствима подстиче пољопривредну производњу и рурални развој. Додатна средства за ове намене предвиђена су у структури предприступне подршке ЕУ.

Основни услов за ефикасно коришћење ових средстава је организованост и сарадња на локалном нивоу. Удружења произвођача, кластери, односно локалне акционе групе, у том погледу могу бити од велике користи ради остваривања што повољнијих ефеката у погледу раста запослености, дохотка и стандарда у руралним срединама.

¹ Поповић Весна, Катић Б, Субић Ј. (2007). Очување руралних вредности у функцији повећања запослености жена и омладине у планинским подручјима Србије, Зборник Мултифункционална пољопривреда и рурални развој – очување руралних вредности, ИЕП, Београд, стр. 814-820.

² Поповић Весна. Европска аграрна подршка и одрживи рурални развој. ИЕП, Београд, 2003, стр. 156-161.

Литература

1. COMMISSION DECISION. C (2007) 2497 of 18/06/2007. On a Multi-Annual Indicative Planning Document (MIPD) 2007-2009 for Serbia,
2. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. (2005). Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину, www.minpolj.sr.gov.yu,
3. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. 2005. Програм о изменама и допунама Програма расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2005. годину, www.minpolj.sr.gov.yu,
4. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије. 2008. Програм расподеле и коришћења средстава субвенција у области пољопривреде, шумарства и водопривреде за 2008. годину, www.minpolj.sr.gov.yu,
5. Поповић Весна. (2003). Европска аграрна подршка и одрживи рурални развој. ИЕП, Београд,
6. Поповић, Весна, Катић Б. (2007). Ниво и структура интерне подршке пољопривреди Србије у процесу приступања СТО и ЕУ, ИЕП, Београд,
7. Поповић Весна, Катић Б, Субић Ј. (2007). Очување руралних вредности у функцији повећања запослености жена и омладине у планинским подручјима Србије, Зборник Мултифункционална пољопривреда и рурални развој – очување руралних вредности, ИЕП, Београд, стр. 814-821,
8. Сл. гласник РС, бр. 65/2005. Закон о изменама и допунама Закона о буџету РС за 2005,
9. Сл.гласник РС, бр. 85/2006. Закон о изменама и допунама Закона о буџету Републике Србије за 2006. годину,
10. Сл. гласник РС, бр. 123/2007. Закон о буџету РС за 2008,
11. Влада Републике Србије. 2003. Стратегија за смањење сиромаштва у Србији, Београд, 2003, <http://www.prsp.sr.gov.yu/dokumenta.jsp>,
12. Влада Републике Србије (2006). Национални Миленијумски циљеви развоја у Републици Србији. 2006, <http://www.prsp.sr.gov.yu/dokumenta.jsp>,
13. Влада Републике Србије. 2007. Други извештај о имплементацији Стратегије за смањење сиромаштва у Србији, август 2007. године, <http://www.prsp.sr.gov.yu/dokumenta.jsp>,

14. Влада Републике Србије. 2007. Мапирање општинских стратегија и планова. База података, август 2007, www.prsp.sr.gov.yu/istrazivanje/rezultatPlanovi.jsp,
15. Влада РС, 2008. Ревидирани Меморандум о буџету и економској и фискалној политици за 2008. годину са пројекцијама за 2009. и 2010. годину, <http://www.mfin.sr.gov.yu>.

Примљено: 10.03.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

**SUPPORT TO AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT IN
FUNCTION OF DECREASING POVERTY IN SERBIA**

Vesna Popovic¹, PhD, Milos Milovanovic², MsC, Danilo Tomic³, PhD

¹ Institute of Agriculture Economics, Belgrade

² Ministry of Agriculture, Forestry and Water Management Serbia

³ Regional Chamber of Commerce Novi Sad

Summary

Around 45% of total population lives in rural areas, which cover almost three quarters of the country. Multiannual migration of population on relation rural-urban areas, followed by not fully appropriate social and rural policy, led to significant depopulation of rural areas. Multiannual practice of not investing in development of rural infrastructure and other aspects of rural living (strengthening of social and educational component of living in rural areas, development of rural economy not necessarily linked to agriculture, environmental protection...) made from rural areas parts of countryside with limited non-agricultural employment possibilities and providing permanent source of descent living, limited educational possibilities, insufficiently developed social aspects of everyday life and by all of these – unattractive areas for living of all residents and especially, young generations as key stakeholders in development of rural areas. Active role of Government and budget, Ministry in charge among other responsible institutions, for programming and financing measures of support to sustainable agricultural and rural development can play most important role in decreasing rural poverty.

Key words: rural poverty, budget support, IPA.

Author's Address:

Dr Vesna Popović
Institute of Agriculture Economics
Belgrade, Volgina 15
Serbia
Tel: +381 11 2972 858
E-mail: brankomih@neobee.net

РУРАЛНИ ТУРИЗАМ КАО ОКОСНИЦА ТУРИСТИЧКОГ РАЗВОЈА БРЧКО ДИСТРИКТА

П. Вуковић¹, Наташа Цецић¹, Д. Цвијановић¹

Резиме: На простору бивше СФРЈ приоритет у развоју имали су видови масовног туризма (туризам на јадрану и планински или ски-туризам) сви остали видови су се развијали стихијски без јасне политике тржишта и тражње. Другачије речима, стихијски вођена је политика недиференцираног маркетинга. Што је значило да остале потенцијалне туристичке дестинације које су имале услове за развој рауличитих туристичких видова, то практично нису ни користиле. Није се ишло у сусрет потребама појединих тржишних сегмената и њихових циљних група. Све ово је условило да велики број веома респектабилних природних и друштвених (антропогених) ресурса буде неправедно занемариван и запостављан, што је, опет, значило и свесно или несвесно одрицање од свих предности које би поједине дестинације имале да су улагале у развој туризма.

Брчко мали град у Босни и Херцеговини делио је судбину осталих потенцијалних туристичких дестинација. Циљ рада је да укаже на потенцијалне стратешке правце будућег развоја туризма у Брчко Дистрикту у светлу мултифункционалности стављајући акценат пре свега на рурална подручја и њихов велики потенцијал. На овај начин би се евидентно респектабилни ресурси даљег развоја туризма практично и валоризовали.

Кључне речи: туризам, развој, дестинација, мултифункционалност, маркетинг.

¹ Предраг Вуковић, дипл. ек., мр Наташа Цецић, др Драго Цвијановић, ред. проф., Институт за економику пољопривреде, Волгина 15., 11000 Београд.
Е-mail: predrag_v@mail.iep.bg.ac.yu, natasa_c@mail.iep.bg.ac.yu,
drago_c@mail.iep.bg.ac.yu, www.iep.bg.ac.yu

Увод

Неопходност туристичког развоја као полазну претпоставку захтева спецификацију свих циљева и смерница (дугорочних, средњорочних, краткорочних), као основ за утврђивање свих оквира и могућности за практично деловање. Такође, сагледавање свих ресурса, како природних, тако и друштвених, у светлу њихове практичне туристичке валоризације је полазна претпоставка развоја једне генералне (опште) стратегије развоја туризма.

1. Природне атрактивности дестинације Брчко дистрикт

Природна обележја Брчко дистрикта значајна за развој туризма, одликују се високим степеном атрактивности. У њих у првом реду убрајамо:

- реку Саву са приобаљем;
- Планина Мајевица;
- Богат шумски фонд;
- комплекс живописних брдовитих предела, која се пружају непосредно поред града;
- добар географско-саобраћајни положај (царински прелаз између Босне и Херцеговине и Хрватске);
- разноврсност флоре и фауне у непосредном окружењу града;
- пријатна за човеков боравак умерено-континентална клима и
- просторна хетерогеност (градско језгро Брчког, простор око реке Саве, као и бројне типске сеоске амбијенталне целине).

Све ово су несумњиво велики потенцијали за развој туризма и као такве пружају могућност упражњавања различитих спортско-рекреативних активности. Погодности за боравак и здравствену рехабилитацију и могу да буду валоризоване кроз различите врсте туристичке понуде, као што су:

- Рурални (сеоски) туризам;
- ловни и риболовни туризам;
- спортови на води - река Сава са приобаљем;
- излетнички туризам – излетишта у Исламовцу, Рашљанима, на планини Мајевици итд.
- пешачења у природи – у непосредној близини града је атрактиван природни амбијент, и сл.

Највећи део ових ресурса је за сада неискоришћен, или је у самом почетку туристичке експлоатације.

2. Друштвене погодности за развој туризма

Због бурне историје али и због занемаривања развоја туризма након Другог светског рата, генерално посматрано, у целој Републици БиХ, па самим тим и у Брчко дистрикту до сада нису створени адекватни друштвени услови за развој туризма, а они који постоје настали су стихички.

Друштвене погодности за развој туризма обухватају културно-историјско наслеђе и друга створена материјална добра, које можемо поделити у антропогене и друге социо-економске чиниоце, међу којима се на подручју Дистрикта се посебно истичу следећи:

- зграда „Градске вјећнице;
- „Крсманова задужбина“ – бивши конзулат
- Кућа „Кучук Алића“
- „Ислахијет“
- Кула у Бјелој – једна од кула Хусеин Капетан Градашћевића, позната по томе што је у њој донета одлука о побуни против Турака;
- бројне културно – историјске споменике;
- садржаји везани за живот и обичаје житеља Дистрикта;
- фолклор као особеност и саставни део традиције.

Међутим, тренутно стање развијености привреде, науке, културе, образовања, спорта и других друштвених активности, јавља се као ограничавајући фактор у развоју туризма на подручју Брчко дистрикта.

Ради успешније и потпуније туристичке валоризације антропогених, демографских, географских и други услова локалне средине, као и њеног културног блага, нужно је установити низ манифестација. Постојеће манифестације (на пример: „*Мултикултурни фолклорни сусрети*“ који се одржавају од 2002 године или „*Позоришни сусрети – Брчко дистрикта*“ који се одржавају од 2003. године) морају бити у целини постављене на маркетиншким основама, како би оствариле свој пун ефекат и дугорочно утицале на стварање имиџа дестинације Брчко и његово позиционирање на туристичком тржишту.

Ваља напоменути да Дистрикт још увек нема формирану Туристичку организацију (ТО), што је можда један од најпречих друштвених задатака, уколико се рачуна на туризам као озбиљан фактор даљег привредног развоја.

3. Интензивирање развоја постојеће понуде

Обзиром на постојеће ресурсе (природне и друштвене), један од стратешких интереса Брчко дистрикта чини обезбеђење подршке развоју туризма. Приоритетне активности у овој области могу се сажети у петнаест тачака:

Прво, већу оријентацију на осавремењавање постојећих и уколико се створе услови изградњу нових атрактивних смештајних капацитета. На читавом простору дестинације не налази се ни један објекат који би по квалитету услуга смештаја могао да задовољи потребе туристичке тражње више категорије, што видно лоше утиче на туристичку понуду, а имиџ дестинације је овим нарушен. Непостојање адекватних смештајних капацитета значи и непостојање основе без које је свака прича о развоју туризма излишна.

Друго, улагање у угоститељске капацитете и у промотивним активностима потенцирање традиције богате домаће кухиње и њених специјалитета;

Треће, формирање туристичке организације. На овај начин би се омогућила лакша примена концепта интегралног маркетинга, чиме би се олакшао тржишни наступ и омогућила организациона и пословна повезаност туризма и угоститељства са другим привредним делатностима (на пример: пољопривредом, трговином, рибарством, занатством, саобраћајем, итд.), које би оформиле богату туристичку понуду.

Четврто, осавремењавање постојећих и изградња специјализованих трговачких објеката, ланаца и супермаркета. И поред релативно добре снабдевености, а у циљу формирања добре туристичке понуде, ваља нагласити да у дистрикту је неопходно изградити или осавременити супермаркете из групе великих супермаркета који послују на овим просторима. То видно може да позитивно утиче на квалитет потенцијалне туристичке понуде, односно на задовољавање њихових потреба.

Пето, изградња туристичке инфраструктуре на обали реке Саве тзв. хотели или мотели на води, сплавови, могућност изградње рибарског етно-села са типским сојеницама - обзиром на богат рибљи фонд и сл. Имајући у виду чињеницу да хотели и мотели захтевају велика инвестициона улагања, мора се водити рачуна о економским ефектима, односно константности у туристичкој тражњи у дужем временском периоду, чиме би се инвестиције практично и оправдале. Ваља нагласити да се јасно морају поштовати и урбанистички услови, које би Општина морала да пропише за изградњу оваквих објеката. То је у складу са начелима одрживог развоја. Затим уређење купалишта са свим пратећим садржајима итд. Као могућност ваљаног коришћења природне погодности локације Брчког на реци је и могућност изградње марина и развој свих садржаја везаних за боравак на реци. Све ово би омогућило упражњавање великог броја различитих спортско - рекреативних активности и сл.

Шесто, сва неопходна улагања везана за развој здравственог, рехабилитационог и излетничког туризма. Планина Мајевица је велики туристички потенцијал који се мора валоризовати. Данас постоји излетиште у Исламовцу али је то недовољно уколико се жели да се Мајевица као природни драгуљ стави у функцију туризма. Нужно је одредити бар још две или три локације за изградњу излетишта која би требало инфраструктурно опремити, чиме би планина била доступна оку туриста. Ваља нагласити да у Рашљанима постоји напуштен објекат шумарије који је погодан за планинарски дом, а кроз комплекс протиче и Рашљанска речица која видно обогађује садржај локације. На планини се налази десет планинарских уређених и обележених стаза које воде до врха Мајевице. На читавом подручју егзистирају два планинарска друштва: прво је планинарско друштво „Брчко“, које има регистрованих 186 планинара, од чега су 80 јуниори; и планинарско друштво „Гранаш“ које је по броју чланова знатно мање. Све ово сведочи да постоји интерес за овим планинским теренима. Овде ваља напоменути и локацију „Горње Скакаве“ где се налази објекат „Зидине“ где је некадашњи верски објекат који посеђује велики број туриста, што пружа могућност комбинованог верског и класичног излетничког туризма.

Седмо, уређење, адаптација и прилагођавање бројних сеоских амбијенталних целина потребама туризма. На основу спроведеног истраживања¹ утврђено је да постоји велики број индивидуалних сеоских газдинстава која су заинтересована за развој сеоског туризма, о чему се мора водити рачуна у будућим плановима развоја Дистрикта.

Осмо, уређење, адаптација и прилагођавање верских објеката потребама туризма. Ваља нагласити, да је за развој оваквог вида туризма неопходна сагласност верских заједница, односно усклађивање начина, правила и прописа туристичких посета, са верским правилима, принципима понашања. Дobar пример су земље у окружењу.

Девето, коришћење природних погодности за развој туризма посебних потреба (ловни и риболовни, фото сафари, излетнички туризам – у непосредној близини града је атрактиван природни амбијент);

Десето, користити предности које град има за развој транзитног туризма. Царински прелаз између Босне и Херцеговине и Хрватске је свакако основа за овакав став;

Једанаесто, конгресни туризам – због свог политичког статуса Брчко дистрикт има велики потенцијал за развој конгресног туризма. Да би овај туризм

¹ Истраживање спроведено у периоду јун-јул 2006 године од стране истраживача ИЕП-а.

тички вид могао практично и да се валоризује неопходно је изградити и одговарајућу туристичку инфраструктуру. То пре свега подразумева изградњу конгресне сале (једне или више њих) која би била опремљена са адекватним техничким и другим капацитетима за организовање оваквих манифестација.

Дванаесто, промовисање манифестација које би дале „печат“ имиџу Брчко дистрикта као туристичке дестинације. Неке већ данас постоје, које се традиционално одржавају сваке године.

Тринаесто, услови одрживог развоја туризма – унапређење понуде кроз истовремену политику очувања и заштите простора и животне средине, представљају императив који се у плановима будућег туристичког развоја доследно мора испоштовати.

Четрнаесто, дугорочно гледано ако би се испунили сви претходни услови као природан след ствари би ишла стандардизација и компјутеризација пословања у туристичким објектима. Важну улогу у интезивирању туристичке понуде игра брзина, квалитет и прецизност пружања информација потенцијалним туристима, што је основ за стицање конкурентске предности на туристичком тржишту. У том контексту неопходно је ради обогатавања туристичке понуде ићи у корак са свим трендовима у области савремених информационих технологија;

Петнаесто, предузети мере на организацијској и пословној повезаности туризма, угоститељства, трговине, пољопривреде, рибарства, занатства, саобраћаја, и других делатности које формирају туристичку понуду – примена интегралног маркетинга.

4. Сеоски или рурални туризам у функцији будућег туристичког развоја

Пољопривреда као примарна привредна грана има далекосежне интересе за комплементарну сарадњу са свим секторима привреде. Дакле и са туризмом.

Захваљујући природним, еколишким и амбијенталним карактеристикама, руралне средине у непосредној близини Брчког (његовог градског језгра), су веома занимљив и перспективан простор за развој овог вида туризма. У прошлости развоју овог вида туризма је давана само декларативна подршка, али се од скора кренуло са оживљавањем неких идеја. Ово је у складу са чињеницом да је крајем деведесетих година као акт политичког опредељења промовисан модел руралног развоја (САР) који претпоставља мултифункционалну природу европске пољопривреде и њену развојну улогу у привреди и друштву у целини.

Концепт одрживог развоја, заснованог на природним ресурсима, демографској структури која је, ваља истаћи, на подручју Брчког битно нарушена депопулацијом, дефинисаном тржишту његовим циљним групама, су основ и гаранција успеха у овом виду туризма.

Бројна села у непосредној близини града, као и позитиван став њихових житеља о развоју сеоског туризма су основ за даље планирање. Ово је у складу и са ставовима који имају узлазне трендове на западу (тзв. „повратак коренима“, концепт „здраве хране“ или органска производња хране што је официјални назив, затим стари обичаји и занати, све већа популарност типичних етно сдржаја – музика, фолклор, наивно сликарство итд.). У свему томе потребно је дефинисање урбанистичких услова за развој овог вида туризма од стране Владе Брчко дистрикта. Такође, потребна је едукација локалног становништва за професионално пружање услуга, што би требало да буде задатак туристичке организације (чије је формирање „*conditio sine qua non*“ будућег туристичког развоја) али и свих других државних и струковних институција ове врсте. Израда квалитетног програма боравка на селу не сме бити препуштена локалној сналажљивости, она мора бити озбиљан предмет анализе на свим нивоима, уколико се очекују развој и ефекти од овог вида туризма.

Обзиром да подручје Брчког има идеалне услове за узгој неких врста воћа, као један од специфичних видова туризма могао би да се развије управо туризам заснован на њима. Честе флукуације цена на тржишту, проблеми везани за откуп, утичу да се пољопривредни произвођачи, не ретко, опредељују за производњу ракије од воћа, углавном за сопствене потребе како је показало истраживање на терену – што се мора мењати. Овде ваља као добар пример навести произвођача домаће ракије Сакиба Фазловића са ракијом „Здравцом“ која може постати бренд Брчко дистрикта. Ово би могао да буде пример директног облика сарадње туризма са другим привредним гранама, првенствено са пољопривредом и трговином, чиме би се практично и остварило његово позитивно мултипликовано дејство на укупан привредни развој. Слични ефекти могу се остварити продајом других пољопривредно-прехранбених производа туристима (на пример млека и млечних производа и сл.

Ово би могао да буде пример директног облика сарадње туризма са другим привредним гранама (првенствено са пољопривредом и трговином), чиме би се практично и остварило његово позитивно мултипликовано дејство на укупан привредни развој.

Обзиром на мултиетнички састав дистрикта као посебна атракција постоји могућност изградње етно-домаћинства на којима би се туристи упознали са свим садржајима и обичајима народа који живе на овим просторима. Ово би свакако обогатило туристичку понуду и представљало посебну атракцију дестинације.

Све ово упућује на чињеницу да је рурални односно сеоски туризам један од битних фактора на којима се може базирати будући туристички развој ове потенцијално атрактивне дестинације.

Закључак

Брчко дистрикт има респектабилне ресурсе за развој туризма. Утолико пре и туризам мора постати императив њеног даљег укупног развоја, нарочито ако имамо у виду његово мултипликовано дејство на привреду. Највећи део атрактивности тек треба да буде укључен у даље планове и програме развоја Дистрикта, а затим и у све савремене туристичке токове у земљи. Селективан и тржишно оријентисан приступ заснован на стратешком развоју дестинације, који би поштовао правила, принципе, начела маркетинг стратегије, би дугорочно гледано гарантовао и успех. У свему креативност у прављењу програма боравка мора бити присутна, што свакако повећава шансе. Имајући у виду да највећи део Општине чини управо пољопривредно становништво, пољопривреда би, тим пре, и требало да одигра своју несумљиво велику и запажену улогу.

Литература

1. Стратегија развоја Брчко дистрикта, Институт за економику пољопривреде, Београд, 2007/2008 година.
2. Интерни подаци Института за економику пољопривреде, Београд, Србија, подаци са терена у периоду новембар – децембар 2007. године.
3. Предраг Вуковић, Марија М. Николић „Сеоска женска популација као ослонац мултифункционалног развоја“, тематски зборник – Мултифункционална пољопривреда и рурални развој, ИЕП 2005. године.
4. Слободан Унковић, Бојан Зечевић „Економика туризма“, Економски факултет–Београд 2005. године.

Примљено: 11.01.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

RURAL TOURISM BASE OF TURIST DEVELOPMENT IN THE BRČKO DISTRIKT

Predrag Vuković, Nataša Cecić M Sc, Drago Cvijanović Ph.D.
Institute of Agriculture Economics, Belgrade

Abstract

In the territory of Former SFRYU priority in development have different variety of mass tourism (tourism on Adriatic seaside and tourism on mountain or ski-tourism) all other were developed like blind force without clear market policy. In other words, practically were implemented policy of non-different marketing. This could mean that other potential tourist destination that have condition for tourist development that possibility didn't practiced. It were not met needs of costumers and potential tourist supply. This resulted that large number of respectable natural and social resources have been unrightfully ignores, which resulted on the other side aware or unaware negate of advantage which could have if tourist destination invest in tourism. Brčko small town in Bosnia and Hercegovina has shared the destiny of the other tourist potential destinations in our country.

The aim of the work is to point out the potential strategic directions for the future development of the tourism in Brčko distrikt in aspect of multifunctionality with put the point on rural areas. In this way it would be evident how to make use of great potential for further development of the tourism in a practical sense.

Key words: tourism, development, destination, multifunctionality, marketing

Author's Address:

Predrag Vuković
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
Beograd
Republika Srbija
Tel: +381 11 2972 858
E-mail: predrag_v@mail.iep.bg.ac.yu

СПОРАЗУМ ЦЕФТА КАО ФАКТОР УНАПРЕЂЕЊА АГРОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ¹

Б. Михаиловић², Весна Параушић², З. Симоновић²

Резиме: Закључивањем ЦЕФТА остварен је услов за равномернији и бржи привредни развој, усклађивање регулативе са ЕУ и СТО, повећање инвестиција, конкурентности и извоза, а тиме запослености и порасту стандарда. Све су то неопходни предуслови за брже и лакше приближивање ЕУ и укључење у међународну трговину. Као потврда да је ЦЕФТА добра припрема за улазак Србије у ЕУ је и чињеница да су Словенија, Пољска, Чешка, Словачка, Мађарска, а затим и Бугарска и Румунија као чланице ЦЕФТА, постале и пуноправне чланице ЕУ.

Кључне речи: агропривреда, либерализација, заједничка пољопривредна политика, конкурентност.

Увод

Преговори о приступу Србије СТО улазе у финалну фазу у којој ће се дефинисати будући ниво царинске заштите Србије према земљама чланицама СТО (тренутно их је 149, уз 29 земаља које чекају на пријем). Такође, у овој фази преговора биће дефинисане мере аграрне политике које земља користи и које ће и у будуће моћи слободно да имплементира без вредносних ограничења (мере из групе тзв. зелене кутије, које немају или имају минималан утицај на светску трговину пољопривредним производима), али и мере које се морају

¹ Рад представља део резултата истраживања на пројекту 149007 “Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључења Републике Србије у Европску унију” финансираног од стране МНЗЖС.

² Мр Бранко Михаиловић, истраживач-сарадник, Мр Весна Параушић, истраживач-сарадник, Мр Зоран Симоновић, истраживач сарадник, Институт за економику пољопривреде, Београд.

подвргнути вредносним ограничењима у смислу учешћа у вредности производње (мере из тз. наранцасте кутије, које ремете светску трговину и чине да максималан износ буде ограничен на 5% вредности производње) и мере које се морају укинути пошто се сматрају недозвољеним са становишта СТО (извозне субвенције за пољопривредне производе).

Потписивање и имплементација Споразума о стабилизацији и придруживању са ЕУ створиће зону слободне трговине између Србије и земаља чланица ЕУ. Ипак, делимична заштита домаћег тржишта биће могућа путем задржавања царинске заштите на лимитираном броју изразито осетљивих производа за земљу, као и увођењем количинских квота за увоз производа пореклом из ЕУ. Тржиште ће бити постепено либерализовано у периоду трајања Споразума (предвиђено је 6 година) и управо овај период јесте кључан за неопходне структурне промене домаћег аграра и унапређење производње/прераде и пласмана, како би смо спремно дочекали инострану конкуренцију.

Као пропратни ефекат и додатно убрзање либерализацији домаћег тржишта испољиће се приступ земље тзв. **ЦЕФТА Споразуму** (Central European Free Trade Agreements), под окриљем Пакта за стабилност Југоисточне Европе. ЦЕФТА Споразум ће између земаља региона креирати зону скоро потпуно слободне трговине чиме ће се 31 постојећи билатерални Споразум о слободној трговини у региону између земаља потписница (поред Србије, Хрватска, БИХ, Албанија, Македонија, Црна Гора) заменити једним мултилатералним трговинским споразумом.

Положај агропривреде Србије у међународним интеграцијама

Агропривреда Србије је битно подручје на коме се инсистира у контексту прикључивања Србије међународним интеграционим процесима. Постепено прерастање аграрне у политику руралног развоја стратешки је одговор на наметнута ограничења. Истовремено, систематска решења везана за финансирање активности у агросектору последњих деценија претрпела су значајне промене. Оне су настале као последица настојања да се оствари већи степен либерализације економских токова унутар агропривреде. С тим у вези, реформа аграрне политике подразумева реалоцирање постојећих субвенција које су углавном опредељене ка подручју текућег функционисања ка развојним субвенцијама.

Планирана бесповратна средства и субвенције инпута односе се на одређене производе, док су кредити из буџета неутралног карактера. Будући да је субвенционисање изричито забрањена мера домаће подршке пољопривреди у контексту захтеваних реформи од стране СТО, предвиђено је њихово постепено укидање. Спремност развијених и мање развијених земаља да се учини

радикалан заокрет у начину вођења аграрне политике наговештен је усвојеним Споразумом о пољопривреди Уругвајске рунде преговара STO (The Uruguay Round Agreement on Agriculture – URAA). Споразум је предвидео значајну редукацију државног интервенционизма у домену производње и промета пољопривредних производа.³ Промена структуре и смањење аграрне подршке предложени су у циљу стварања амбијента који подстиче раст конкурентности на међународном нивоу.

Пољопривредни произвођачи земаља чланица ЕУ имају пун и непосредан приступ мерама тржишта ЦАП (Заједничка аграрна политика), које помажу стабилизацији и повећању њихових прихода, а постоји и специјално усвојен пакет о руралном развоју за нове чланице ЕУ. **Заједничка аграрна политика Европске уније** се мора усмеравати као једна интегрисана политика која доприноси осталим елементима друштвене политике, пре свега у правцу развоја руралних подручја. Ово је свакако значајна одредница будућег развојног концепта аграра Србије.

Може се рећи да је транзиција од пољопривредне политике у социјалну, руралну и еколошку политику непобитно отпочела, али је далеко од завршетка. ЦАП је још увек прилично скупа политика, на коју иде нешто испод 50% централног буџета ЕУ (мада много мањи проценат националних буџета). Усмеравање тако високог процента националног дохотка, а тиме и ресурса, у пољопривредни сектор и стварање послова ван пољопривредног поседа (фарме), биће од суштинског значаја ако Србија треба да постигне свој циљ повећања величине просечног пољопривредног поседа и смањење броја пољопривредних поседа и пољопривредника. Садашња ситуација у аграрној политици одликује се, у основи, усвајањем битних елемената одговарајуће политике Уније, уз једну веома велику разлику: финансијски потенцијал Србије неупоредиво је мањи од потенцијала Уније, тако да то битно ограничава домете подршке.⁴

Заједничка средства из ЦАП Србија ће почети да добија када постане члан ЕУ. Вероватно је да ће постојати значајан период транзиције пре него што Србија добије пуне бенефиције од ЦАП: за десет нових чланица ЕУ утврђено је да ће овај период транзиције трајати десет година, од 2004. до 2013. године. Последишно, могуће је да Србија неће добити пуне бенефиције од система

³ Закић, З., Стојановић, Ж. (2006): *Међународне интеграције и агропривреда Србије у транзицији*, Економски видци, XI, Бр. 2, стр. 331.

⁴ Ивановић, П.,С., Богавац, В. (2003): *Усаглашавање аграрне политике Србије са заједничком аграрном политиком Европске уније и Светске трговинске организације*, Институционалне реформе и транзиција агропривреде у Републици Србији, Економски факултет, Београд, стр. 181.

ЦАП из заједничког буџета пре 2020. За сада, порески обвезници Србије сносе пуне трошкове помоћи својој пољопривреди. Међутим, јасно је да будућност Србије лежи у Европској унији, и да будућност њене пољопривреде лежи у ЦАП.⁵

У периоду док се Србија припрема за придруживање Европској унији, заједничка пољопривредна политика ће условити следеће промене:

- реформе сектора намирница, као што су млечни производи, шећер и воће и поврће. Неке од њих су већ у току, са недавно најављеном реформом сектора шећера што има непосредне импликације на Србију;
- финализацију “Доха рунде” Светске трговинске организације, која доноси повећани притисак да се смање или чак у потпуности елиминишу субвенције за извоз. Ово ће довести до тога да ће бити немогуће одбранили постојање многих данашњих система “организација заједничког тржишта”, и захтеваће или пун прелазак на светске цене или снажна квантитативна ограничења да би се производња у ЕУ држала на нивоима домаће потрошње. У већини случајева изабрана опција биће прелазак на светске цене, што значи да ће тарифни режим ЕУ који Србија евентуално усвоји бити много либералнији него што је сада;
- могући изазови СТО у погледу система директних плаћања “плава кутија”, вероватно ће захтевати да ЕУ ослаби везу са производњом у прошлости и да усмери плаћања директно на мерљиве социјалне и еколошке циљеве;
- даље поједностављивање неких елемената система директног плаћања, са импликацијама на врсту административних структура које ће Србија морати да уведе.

Политика подршке пољопривреди и трговини направљена је тако да испуни потребе Србије, из сопствених ресурса, уз истовремено праћење смера који ће се евентуално конвергирати са смером Заједничке пољопривредне политике.

Улога привредних комора у имплементацији Споразума

Потписивањем мултилатералног Споразума ЦЕФТА 2006 планирано је да се формира зона слободне трговине у Региону до краја 2010. године (Србија, Црна Гора, Хрватска, БиХ, Македонија, Албанија, Молдавија и УНМИК-царинска територија). Креирање јединственог тржишта од око 30 милиона становника у великој мери ће утицати и на повећање прилива страних

⁵ www.minpolj.sr.gov.yu

инвестиција⁶. Наиме, нови “уједињени Споразум“ подразумева проширење тржишта за све производе, али и трговање под истим условима за све произвођаче. Истовремено, услови и правила игре ће бити унапред дефинисани, па ће предузећа моћи на дужи рок да планирају производњу и пласман, што ће се повољно одразити на повећање страних улагања. Споразум ће значи омогућити земљама ЦЕФТА региона да тргују под једнаким условима без обзира у којој су фази у процесу приступања ЕУ и СТО. Заснован је на одредбама СТО и правилима ЕУ, те се наизива и “предворјем” ЕУ. Споразум доприноси хармонизацији односа у трговини унутар Региона за разлику од билатералних споразума који имају различите шеме либерализације. Нови ЦЕФТА Споразум обухватио је и либерализацију трговине услугама, питања инвестиција, јавних набавки, заштиту интелектуалне својине и друга. Такође, побољшан је механизам⁷ за решавање неспоразума и спорова до којих може доћи у току његове примене.

Могућност примене дијагоналне кумулације порекла робе у трговини, допринеће повећању производних и извозних капацитета и представљаће кохезиони фактор регионалне сарадње. При томе, једна од најважнијих предности новог споразума је у томе што ће се повећати атрактивност региона за страна улагања. Споразумом се успоставља заједнички правни оквир за инвестирање у ЦЕФТА регион, што ће бити опредељујући фактор за стране инвеститоре. У текућим условима глобалне трговине и глобалног светског тржишта за стране инвеститоре нису више довољне само реформе у трговини, односно либерализовани и добри трговински прописи већ је веома важно и интегрисано тржиште. ЦЕФТА 2006 допринеће да Западни Балкан и Југоисток Европе у догледно време постану интегрисано подручје које ће имати свој препрознатљив економски идентитет.

Ефикасно функционисање заједничког тржишта, односно зоне слободне трговине захтева унутар регионалну кооперацију и повезивање. Неопходно је да се идентификују и међусобно препознају потенцијални ресурси у региону. Привредне коморе су управо те чији је то главни задатак, путем сталне сарадње привредних комора земаља, преко пословних савета, мешовитих комора и Асоцијације балканских комора.

Потребно је да привредне коморе иницирају и координирају повезивање привреде путем стварања регионалних секторских организација (повезивање привреде у свим секторима и унапређење трговинских односа са земљама у региону; подстицање перспективе интеграције земаља региона југоисточне Европе у светску економију; координирање рада између гранских удружења

⁶ www.pks.co.yu

⁷ Заједнички комитет и Арбитражни трибунал.

ПКС са привредним коморама региона). На тај начин ће се допринети јачању конкурентности појединих сектора привреде у ЦЕФТА региону, њихово представљање и препознавање ван овог региона, као и повезивање и интегрисање са сродним организацијама и асоцијацијама на нивоу ЕУ. Привредне коморе морају бити активни учесници у креирању регионалног производа, у организовању заједничког регионалног привредног наступа на трећим тржиштима и промоцији регионалне економије. Наиме, коморе морају бити активни учесници у стварању регионалног брэнда. Информисање привредних субјеката, обучавање и иновирање њиховог знања и едукација пословних људи у складу са европским стандардима из различитих области пословања је област у којој привредне коморе већ доста раде. Међутим, ову функцију привредних комора треба даље развијати и унапређивати. Све привредне активности везане за коришћење коридора, транспортне, шпедитерске, царинске, складишне, банкарске и друге, морају се унапредити. Последишно, унутар регионална сарадња, као и сарадња на нивоу привредних комора на плану унапређења ове, као и друге инфраструктуре је очекивана и неопходна.

Обавезе које произилазе из ЦЕФТА Споразума истичу неколико изузетно важних области у којима је потребна динамичнија улога комора⁸.

Даља либерализација. Предвиђено је да се изврши постепена либерализација трговине услугама а на основу Општег Споразума о трговини услугама ГАТС-а. Такође је предвиђено да се до 01.05.2010. године изврши постепено отварање тржишта јавних набавки како би се остварио исти третман домаћих и страних добављача.

Заштита права интелектуалне својине. Стране у Споразуму су се обавезале да обезбеде адекватну и ефикасну заштиту права интелектуалне својине у складу са међународним стандардима и међународним конвенцијама. Познато је да ће Заједнички комитет разматрати резултате либерализације. Предложено је да привредне коморе у вези са овим питањима усагласе ставове и покрену иницијативе према својим владама.

Нецаринске препреке на нивоу региона. У циљу предузимања потребних активности на олакшавању трговине и транспорта са земљама у региону југоисточне Европе и отклањању нецаринских баријера (било да се ради о традиционалним, техничким или административним), Привредна комора Србије је израдила упитник и софтвер за обраду упитника у циљу прикупљања, евидентирања и анализе нецаринских баријера. Намера је да се утврде баријере ове врсте са којима се фирме из Србије сусрећу у трговини у ЦЕФТА региону и да на основу тога упуте предлози и захтеви за њихово

⁸ www.pks.co.yu

решавање и отклањање надлежним државним органима, као и другим институцијама (националним и међународним) које се баве проблематиком функционисања трговине у Региону. Имајући у виду негативна искуства у вези деловања нецаринских препрека при примени билатералних споразума указујемо на реалну опасност да се у случају наставка примене старих и увођења нових нецаринских баријера отежа примена ЦЕФТА 2006 у смислу очекиваних ефеката.

У Привредној комори Србије је покренута иницијатива за формирање Форума комора ЦЕФТА земаља⁹. Форум ће се бавити следећим темама: међусобно признавање сертификата, правила о пореклу робе-стална едукација, заједнички пројекти комора региона у циљу побољшања инвестиционе климе, конкурентност и иновације/регионални технолошки паркови, секторско повезивање индустрија региона. У организацији ПКС у току је спровођење већег броја семинара о ЦЕФТА Споразуму (Правила о пореклу робе) по Регионалним привредним коморама. Примарни циљеви Еврокомора су:

- стварање адекватног правног оквира привредних комора који би био најпогоднији за развој компанија,
- јачање способности привредних комора у Европи у пружању помоћи економском развоју држава чланица *Еврокомора* и припреме привреде земаља југоисточне Европе за пуноправну интерграцију у ЕУ.

Према презентованим резултатима пројекта РЕЦОО (Регионални развој кроз унапређење компетентности и сарадње) у Привредној комори Србије на конференцији "Пословна сарадња у југоисточној Европи и повећање конкурентности на тржишту ЕУ", након његове двогодишње имплементације основано је шест бизнис сервис центара (Србија, Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина, Албанија, Македонија) за пословне услуге, са циљем да се олакша пут бизниса у ЦЕФТА региону. У југоисточној Европи пројекат

⁹ Представници привредних комора југоисточне Европе на састанку председништва EUROCHAMBRES-а одржаног 9. фебруара ове године у Београду су се сложили да је неопходно извршити анализу позитивних и негативних ефеката примене ЦЕФТА Споразума на привредне субјекте, након чега би привредне коморе могле организовати форуме на тему превазилажење проблема у спровођењу Споразума, и пружању помоћи у укључивању привредних субјеката у ЦЕФТА. Тада је закључено да се покрене формирање Сталног Форума комора ЦЕФТА чланица са циљем размене мишљења о начинима и програмима подршке привредних комора у спровођењу обавеза из ЦЕФТА Споразума. Такође и утврђивања заједничких пројеката унапређења предузетништва, конкурентности и иновација у ЦЕФТА региону.

спроводи консултантска организација *ILTS GmbH* из Ротенбурга у сарадњи са локалним партнерима.

Уређивање ових бизнис центара истовремено представља и подстицање трговине ван граница југоисточне Европе, као и унапређење компетенција малих и средњих предузећа за приступ страним тржиштима.

Закључак

Закључење ЦЕФТА Споразума ће бити од велике користи за Републику Србију и она њиме само добија. Несумњиво је да је подручје ЦЕФТА атрактиван регион за инвестирање у који вреди улагати, и који ће унапредити међусобну регионалну сарадњу. Србија може да у оквиру ЦЕФТА Споразума постане ”комерцијални центар“ Западног Балкана и погодно место за стране директне инвестиције. Она као динамична земља може да постане и регионални гарант економског просперитета. Цео регион ће захваљујући ЦЕФТА Споразуму постати знатно атрактивнији за страна улагања што треба да доведе до бржег повезивања са ЕУ. Српска привреда у том процесу имаће прилику да се такмичи на ширем европском тржишту и при томе постане још успешнија, атрактивнија и конкурентнија.

Литература

1. Ђоровић, М., Милановић, М., Лазић, В. (2003): *Билансна анализа спољнотрговинске размене пољопривредних производа*, Пољопривреда и рурални развој у европским унтеграцијама, Пољопривредни факултет, Београд.
2. Ивановић, П.,С., Богавац, В. (2003): *Усаглашавање аграрне политике Србије са заједничком аграрном политиком Европске уније и Светске трговинске организације*, Институционалне реформе и транзиција агропривреде у Републици Србији, Економски факултет, Београд.
3. Јовановић-Гавриловић, Б. (2004): *Концепт одрживог руралног развоја и његов значај за земље Европске уније и Србију*, Институционалне реформе и транзиција агропривреде у Републици Србији, Економски факултет, Београд.
4. Милановић, М. и Дабовић, Д.: *"Либерализација трговине у југоисточној Европи као фаза интегрисања у Европску Унију – споразуми о слободној трговини са посебним освртом на пољопривреду"*, ЕКОНОМИСТ(тематски број), 3/2002, Београд.

5. Милановић, М.(2006): *'Приближавање Србије/СЦГ Европској унији - новије компарације пољопривреде и аграрне политике'*, Тематски зборник, специјално издање Мегатренд универзитета и Економике пољопривреде, Београд.
6. Његован, М., З. (2003): *Оквири за европску интеграцију пољопривреде Србије*, Пољопривреда и рурални развој у европским интеграцијама, Пољопривредни факултет, Београд.
7. Симић, Ј., Стевановић, С. (2004): *Ограничења и стратешке могућности прилагођавања развоја агроиндустрије Србије и Црне Горе тржишту Европске уније*, Економски анали, Економски факултет, Београд.
8. Закић, З., Стојановић, Ж. (2006): *Међународне интеграције и агропривреда Србије у транзицији*, Економски видици, XI, Бр. 2.
9. www.minpolj.sr.gov.yu
10. www.pks.co.yu

Примљено: 14.01.2008.

Одобрено: 28.03.2008.

CEFTA AGREEMENT AS A FACTOR OF IMPROVEMENT IN SERBIAN AGRO-ECONOMY

Branko Mihailović, m.a., Vesna Paraušić, m.a., Zoran Simonović, m.a.
Institute of Agriculture Economics, Belgrade, Volgina 15

Summary

Concluding CEFTA, several important conditions were realized: condition for more paced and faster economy development, coordination of the regulative with EU and STO, increase of investments, competitiveness and export, therefore employment and rise of standard. These are all necessary preconditions for faster and easier approaching to EU and taking into an international trade. As a confirmation that CEFTA is a good orientation for Serbia, to enter EU, there is a fact that Slovenia, Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, then Bulgaria and Romania, as members of CEFTA, have become full members of EU.

Key words: agro-economy, liberalism, joint agricultural politics, competitiveness.

Author's Address:

Branko Mihailović, m.a.,
Institute of Agriculture Economics,
Belgrade, Volgina 15
Serbia
Tel: +381 11 2972 858
E-mail: brankomih@neobee.net

Монографија

**„НИВО И СТРУКТУРА ИНТЕРНЕ ПОДРШКЕ ПОЉОПРИВРЕДИ
СРБИЈЕ У ПРОЦЕСУ ПРИСТУПАЊА СТО И ЕУ“**

Аутори:

Др Весна Поповић и Мр Бранко Катић

Институт за економику пољопривреде, Београд, 2007.

Комплексна монографија, припремљена од стране компетентних истраживача једне референтне научне институције, изложен је на 245 страна, са анексима-табелама и импресивним списком извора и литературе (чак 222 јединице). Поред индуктивног Предговора и опширних али и прецизних Закључних разматрања, монографија садржи четири посебна аналитичка поглавља, у којима се свеобухватно и врло детаљно разматрају сложена питања економске и аграрне политике, првенствено она везана за ниво и структуру интерне подршке пољопривреди, која ће суштински утицати на блиску будућност субјеката аграрног и руралног развоја Србије у процесу њеног приступања СТО и ЕУ.

Детаљно се анализирају специфични унутрашњи и спољни услови и ограничења у којима су започета и паралелно теку два, за пољопривреду и укупну економију Србије, изузетно значајна процеса – преговори о приступању Светској трговинској организацији(СТО) и придруживању Европској унији(ЕУ). Аутори полазе од премисе да пуноправно укључивање у међународне организације и институције, са посебним тежиштем на укључивање у СТО и ЕУ, представља један од приоритетних економско-развојних и политичких циљева Републике Србије. Досадашња искуства су показала да се у оваквим преговорима најтеже долази до усаглашених решења управо у области пољопривреде. То је узроковано низом биотехнолошких, производно-структурних, економско-тржишних, али и социјално-политичких специфичности овог сектора, који је стога "високо осетљив" не само са аспекта либерализације увозне заштите(што је већ било предмет посебне монографске анализе истих аутора), него и са аспекта интерних субвенција и различитих облика директне подршке производњи аграрних производа и укупном руралном развоју.

У поглављу II, ДОХА РУНДА СТО ПРЕГОВОРА, даје се кратак осврт на укупан ток преговора у сектору пољопривреде, а затим детаљно разматрају токови преговора у одељку домаће подршке Споразума о пољопривреди. Овде се посебно разматрају методолошка и специфична практична питања која се односе на тзв. *Amber box* подршку, *De minimis* клаузулу, *Blue box* изу-

зећа, *укупну трговинско-дисторзивну* домаћу подршку и *Green box* мере подршке. Разматрања у овом поглављу омогућавају сагледавање сложености укупне проблематике преговора у оквиру СТО, посебно преговора у области пољопривреде, које иначе карактеришу спори помаци и чести застоји.

Поглавље III, СТРУКТУРА ИНТЕРНЕ ПОДРШКЕ У СЕКТОРУ ПОЉОПРИВРЕДЕ СРБИЈЕ, 2004-2006. године, посвећено је детаљној анализи целокупне регулативе у овој области. Указује се на основне правце подршке, а посебно разматра: Тржишна подршка (Ценовна подршка и субвенције складиштењу и Директна плаћања произвођачима) и Подршка руралном развоју (Мере унапређења продуктивности газдинства, Мере одрживог коришћења пољопривредних ресурса и заштите животне средине, Мере диверсификације руралне економије и унапређења квалитета живота на селу). Ветеринарске и фитосанитарне мере су такође предмет детаљне анализе, као и Подршка изградњи, реконструкцији и одржавању водопривредних објеката. Ниво и структура буџетских трансфера пољопривреди и руралном развоју, у периоду 2004-2006. године, разматрају се по облицима и наменама, али на два нивоа, као трансфери из буџета Републике Србије и трансфери из буџета АП Војводине.

У поглављу IV, СТРУКТУРА ИНТЕРНЕ ПОДРШКЕ У ЗАЈЕДНИЧКОЈ АГРАРНОЈ ПОЛИТИЦИ ЕУ, разматрају се основне карике система тржишне подршке (Заједничка организација тржишта и Директна плаћања произвођачима), затим модалитети подршке руралном развоју и систем финансирања ЗАП, као и анализа утицаја реформи ове политике у ЕУ. Спроведене анализе потврђују допринос реформисане ЗАП стабилизацији и уравнотежењу тржишта и цена и повећавању пољопривредних доходака у проширеној ЕУ. Али, у примени реформисаних шема подршке пољопривреди и руралном развоју, показали су се извесни недостаци који се морају разматрати већ у оквиру процедура тзв. health check-а, 2008. године, у циљу формулисања визије флексибилније ЗАП, која ће одговарати захтевима одрживог развоја пољопривреде и руралних заједница проширене ЕУ.

Пето поглавље, НИВО АГРЕГАТНЕ ПОДРШКЕ ПОЉОПРИВРЕДИ СРБИЈЕ, посвећено је разматрању методологије обрачуна и израчунавањем нивоа агрегатне подршке пољопривреди. У оквиру разматрања ове прилично компликоване Методологије, објашњавају се основне дефиниције, а посебно подршка изузета из обавезе снижења, производно-специфична подршка и производно-неспецифична подршка. Најзначајнији део овог поглавља односи се на обрачун укупног нивоа агрегатне подршке пољопривреди, који омогућаје одговарајуће компарације и процене потребних прилагођавања у аграрној политици Србије.

У ЗАКЉУЧНИМ РАЗМАТРАЊИМА, аутори су, на основу свеобухватних анализа у овој монографији, формулисали конкретне ставове и препоруке за доношење стратешких одлука које се односе на остваривање приоритетних циљева Србије у овој области - приступању СТО и придруживању ЕУ. Констатирају се да се подстицајна средства из буџета намењена пољопривреди и селу, усмеравају у правцу унапређивања производне структуре, путем тржишне подршке (подршка тржишту у ужем смислу и директна плаћања регистрованим пољопривредним газдинствима) и подршке руралном развоју. Аутори процењују да ће различите фазе, кроз које ће наредних година пролазити политика подстицаја развоју пољопривреде Србије, неминувано пратити кретања у ЕУ и СТО, тако што ће се ниво подршке поступно смањивати, а структура подстицаја мењати.

Може се рећи да је ова Монографија у потпуности испунила њен основни циљ – да, с једне стране, кроз анализу кретања у Доха преговорима у области интерне подршке пољопривреди и, с друге стране, компаративном анализом структуре и обима ове врсте подршке у пољопривреди Србије и ЕУ, као и обрачуном нивоа агрегатне подршке у домаћој пољопривреди, пружи поуздану аналитичко-документациону основу за усклађивање политике подршке пољопривреди и руралном развоју у процесу прикључења Србије СТО и ЕУ.

Због свега напред наведеног, а првенствено због њене практичне употребљивости у процесу преговора о приступању СТО и придруживању ЕУ, ова монографија несумњиво заслужује пуну пажњу, не само надлежних државних органа који ће учествовати у тим процесима преговарања који ће обележити блиску будућност Србије, него и најшире стручне јавности – менаџера у привредним друштвима, аналитичара у институтима, коморама и министарствима, наставника и студената на високошколским установама. Заједно са претходном монографијом посвећеној проблемима прилагођавања и либерализације увозне заштите и подршке извозу пољопривреде, ова монографија ће несумњиво суштински допринети бољем разумевању врло комплексних "високо осетљивих" економско-тржишних и социјално-политичких специфичности аграрног сектора, али и могућих економско-политичких одговора Србије на изазове које иницирају актуелни процеси међународних интеграција.

Проф. др Милан Р. Милановић

**Документи о оснивању
НАУЧНОГ ДРУШТВА АГРАРНИХ ЕКОНОМИСТА БАЛКАНА**

Записник са седнице Скупштине Друштва аграрних економиста СЦГ	108
Одлука о трансформацији Друштва аграрних економиста СЦГ	111
Одлука о оснивању Научног друштва аграрних економиста Балкана.....	113
Статут Научног друштва аграрних економиста Балкана	117
Statute of the Balkan Scientific Association of Agrarian Economists	127

ЗАПИСНИК
са седнице Скупштине Друштва аграрних економиста СЦГ
одржане 07. 12. 2007. године у Новом Саду.

На почетку седнице, коју је отворио проф. др Милан Р. Милановић досадашњи председник ДАЕСЦГ, констатовано је:

- да је Председништво Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе, на основу чл. 27. Статута Друштва (Број 2/0-1952/2-2004/6 од 29.12.2004. године), заказало је седницу Скупштине ДАЕСЦГ;
- да је средином 2007. покренут поступак за оснивање Научног друштва аграрних економиста Балкана, чије би седиште било у Београду;
- да су аграрни економисти из Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Македоније, Грчке, Бугарске, Румуније, Молдавије и Словеније, окупљени на међународном научном скупу: "МУЛТИФУНКЦИОНАЛНА ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ- очување руралних вредности", одлучили да се оснивачка скупштина НДАЕ одржи у време одржавања овог скупа, у Новом Саду;
- да је до сада око 85 чланова-оснивача потписало приступницу за чланство у НДАЕ у форми писменог захтева, који садржи личне податке, ЈМБГ или број пасоша, научно звање, установу запослења, адресу и изјаву да је подносилац захтева упознат са одредбама предлога Статута Друштва и да их прихвата.

На основу наведеног, предложено је да скупштина има два дела, те је усвојен следећи јединствени

Дневни ред:

- (1)
1. Избор радних тела Скупштине (председавајућег, записничара)
2. Одлука о трансформацији Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе
- (2)
3. Одлука о оснивању Научног друштва аграрних економиста Балкана (НДАЕБ)
4. Усвајање Статута Научног друштва аграрних економиста Балкана
5. Избор органа Научног друштва аграрних економиста Балкана (НДАЕБ)
 - (1) Председништва,
 - (2) Председника,
 - (3) Секретара и
 - (4) Надзорног одбора.
6. Избор Главног уредника часописа "Економика пољопривреде"

Ад. 1.

У радно председништво скупштине предложени су:

- Проф. др Милан Р. Милановић
- Др Данило Томић
- Проф. др Зорица Васиљевић
- Проф. др Миле Пешевски

Предлог је једногласно усвојен.

За председавајућег скупштине изабран је Др Данило Томић

Ад. 2.

Скупштина је усвојила ОДЛУКУ о трансформацији Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе (скраћени назив: ДАЕСЦГ), по којој Друштво мења досадашњи назив и **наставља да ради** под називом Научно друштво аграрних економиста Балкана, са седиштем у Београду (скраћени назив: НДАЕБ), у складу са законом и Статутом НДАЕБ (**прилог 1**).

Ад. 3.

Скупштина је усвојила ОДЛУКУ о оснивању Научног друштва аграрних економиста Балкана, са седиштем у Београду (скраћени назив: НДАЕБ), чији нуклеус чини трансформисано Друштво аграрних економиста Србије и Црне Горе. Према донетој одлуци, Друштво се оснива као добровољна, научна, самостална, отворена, непрофитна организација афирмисаних аграрних економиста и других академских стручњака, који се баве научним теоријским и практичним истраживањима комплексних питања мултифункционалног аграрног и руралног развоја, а који су стекли звање магистра, односно научни степен доктора из области агроекономских, агрономских, економских, социолошких и других сродних наука. (**прилог 2**).

Ад. 4.

Скупштина је донела ОДЛУКУ да текст статута ДАЕСЦГ, који је објављен у часопису "Економика пољопривреде" представља статутарну основу НДАЕБ и задужила новоизабрано Председништво да сачини пречишћени текст, који ће након регистрације код надлежног органа бити објављен у "Економици пољопривреде", на српском и енглеском језику(**прилог 3**).

Ад. 5.

Скупштина је усвојила ОДЛУКУ о избору органа Научног друштва аграрних економиста Балкана (НДАЕБ), и то: Председништва, Председника, Секретара и Надзорног одбора. **(прилог 4).**

Ад. 6.

За главног и одговорног уредника часописа "Економика пољопривреде" је предложен проф. др Милан Р. Милановић. Предлог је једногласно прихваћен. Истакнуто је да ће Друштво појачати активности како би овај часопис већ у току 2008. године стекао ранг водећег националног, односно часописа међународног значаја,

Скупштина је почела у 12 сати и завршена у 13 часова и 5 минута.

Записничари:

Наташа Цецић, с.р.
Лана Ивановић, с.р.

Скупштина Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе, на основу чл. 25. Статута Друштва (Број 2/0-1952/2-2004/6 од 29.12.2004. године), на седници одржаној 07.12. 2007. године у Новом Саду, усвојила је следећу

О Д Л У К У

о трансформацији Друштва

1. Друштво аграрних економиста Србије и Црне Горе (скраћени назив: ДАЕСЦГ) престаје да ради под досадашњим називом и **наставља да ради** под називом Научно друштво аграрних економиста Балкана, са седиштем у Београду (скраћени назив: НДАЕ), у складу са законом и Статутом НДАЕ.
2. Скупштина ДАЕСЦГ сагласна је са Оснивачким актом и Статутом НДАЕ који ступају на снагу истовремено са доношењем ове одлуке, а примењиваће се од дана уписа НДАЕ у Регистар код надлежног органа управе.
3. Целокупну документацију, права и обавезе ДАЕСЦГ преузима НДАЕ као правни следбеник Друштва аграрних економиста Југославије, у бившој СФРЈ односно у СР Југославији и СЦГ.
4. Скупштина ДАЕСЦГ констатује да је НДАЕ правни наследник оснивачких и издавачких права институционалних претходника Друштва, и то: Заједнице научно-истраживачких установа за економику пољопривреде и Друштва аграрних економиста Југославије, у односу према часопису "Економика пољопривреде".
5. Скупштина НДАЕ одлучује да, сходно статуту, НДАЕ могу као пуноправни чланови, на њихов захтев, приступати аграрни економисти из република бивше СФРЈ и других балканских земаља.
6. Саставни део ове одлуке су: Оснивачки акт, Статут НДАЕ са одговарајућим изменама које проистичу из ове одлуке и Списак чланова Научног друштва аграрних економиста Балкана.
7. Задужује се Председништво НДАЕ да припреми пречишћени текст Статута НДАЕ, као и потребна акта и радње за регистровање код надлежног органа.

Документи

8. Доношењем Статута НДАЕ, даном уписа НДАЕ у Регистар код надлежног органа управе, престаје да важи Статут ДАЕСЦГ, донет на Скупштини Друштва од 15.10. 2004. године, оверен и депонован у Савету министара СЦГ – Министарству за људска и мањинска права, Број 2/0-1952/2-2004/6 од 29.12.2004. године.(објављен у научном часопису "Економика пољопривреде", број 1/2005).

У Новом Саду,
07. 12. 2007.

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ СКУПШТИНЕ
Др Данило Томић. с.р.

Аграрни економисти из Србије, Црне Горе, Босне и Херцеговине, Македоније, Грчке, Бугарске, Румуније, Молдавије и Словеније, окупљени на међународном научном скупу: "МУЛТИФУНКЦИОНАЛНА ПОЉОПРИВРЕДА И РУРАЛНИ РАЗВОЈ- очување руралних вредности", на оснивачкој скупштини одржаној 07. децембра 2007. године, у Новом Саду, донели су

Одлуку о оснивању

НАУЧНОГ ДРУШТВА АГРАРНИХ ЕКОНОМИСТА БАЛКАНА

1. Оснива се Научно друштво аграрних економиста Балкана, са седиштем у Београду (у даљем тексту: Друштво, или скраћени назив: НДАЕ), чији нуклеус чини трансформисано Друштво аграрних економиста Србије и Црне Горе.
2. Друштво се оснива као добровољна, научна, самостална, отворена, непрофитна организација афирмисаних аграрних економиста и других академских стручњака, који се баве научним теоријским и практичним истраживањима комплексних питања мултифункционалног аграрног и руралног развоја, а који су стекли звање магистра, односно научни степен доктора из области агроекономских, агрономских, економских, социолошких и других сродних наука.
3. Циљеви, задаци и делатности Друштва, приступање и хијерархијски статус чланства (сарадници, чланови и стални чланови), органи управљања и њихове надлежности (Скупштина, Председништво, Председник, Секретар, Извршни одбор, Надзорни одбор), стицање средстава за рад и функционисање Друштва, уређују се Статутом Друштва у складу са законима Републике Србије и међународним стандардима.
4. Подручје делатности Друштва је територија Републике Србије, суседних и других балканских држава. Друштву могу као пуноправни чланови приступати академски аграрни економисти из република бивше СФРЈ, балканских и других европских земаља. Састав органа НДАЕ ће се прилагодити структури чланства.
5. Ступање у чланство Друштва врши се на основу писменог захтева, који садржи личне податке, ЈМБГ или број пасоша, научно звање, установу запослења, адресу и изјаву да је подносилац захтева упознат са одредбама Статута Друштва и да их прихвата.

Документи

6. Саставни део ове одлуке су: Статут Друштва и Списак чланова/оснивача Научног друштва аграрних економиста Балкана, који су потписали приступницу.
7. На основу Одлуке о трансформацији Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе и ове одлуке, Председништво НДАЕ ће пречишћени текст Статута НДАЕ, на српском и енглеском језику, припремити за објављивање у научном часопису "Економика пољопривреде" и доставити члановима Друштва.

У Новом Саду,
07. 12. 2007.

ПРЕДСЕДАВАЈУЋИ СКУПШТИНЕ
Др Данило Томић. с.р.

Скупштина **НАУЧНОГ ДРУШТВА АГРАРНИХ ЕКОНОМИСТА БАЛКАНА**, са седиштем у Београду, на својој седници одржаној 07. децембра 2007. године у Новом Саду, донела је одлуку о избору органа Друштва, и то:

Председник

др Драго Цвијановић, научни саветник,
Институт за економику пољопривреде, Београд, Србија

Председништво:

1. **Др Милан Р. Милановић**, редовни професор,
Мегатренд универзитет, Београд, Србија
2. **Др Ковиљко Ловре**, редовни професор,
Економски факултет, Суботица, Србија
3. **Др Драгић Живковић**, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Београд, Србија
4. **Др Радован Пејановић**, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Нови Сад, Србија
5. **Др Виктор Маноле**, редовни професор,
Академија економских наука, Букурешт, Румунија
6. **Др Миле Пешевски**, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Скопље, Македонија
7. **Др Ђојо Арсеновић**, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Источно Сарајево, БиХ/РС
8. **Др Богдан Булатовић**, научни саветник,
Биотехнички институт, Подгорица, Црна Гора
9. **Др Ферхат Ђејвановић**, научни сарадник,
Брчко Дистрикт, Босна и Херцеговина

Секретар

Др Зорица Васиљевић, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Београд, Србија

Надзорни одбор

1. **Др Вељко Радојевић**, редовни професор,
Привредна академија, Нови Сад, Србија
2. **Др Бранислав Влаховић**, редовни професор,
Пољопривредни факултет, Нови Сад, Србија
3. **Др Симо Стевановић**, доцент,
Пољопривредни факултет, Београд, Србија
4. **Др Јонел Субић**, истраживач сарадник
Институт за економику пољопривреде, Београд, Србија
5. **Др Милорад Дробац**, доцент,
Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад, Србија

Главни уредник часописа "Економика пољопривреде"

Др Милан Р. Милановић, редовни професор,
Мегатренд универзитет, Београд, Србија

У складу са Законом о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оанивају за територију СФРЈ (Службени лист СФРЈ”, бр. 42/90), и Закона о удружењима, имајући у виду чланове 25. и 37. Статута Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе (Број 2/0-1952/2-2004/6 од 29.12.2004. године) и Одлуку Скупштине тога Друштва о његовој трансформацији, Скупштина Научног друштва аграрних економиста Балкана, Београд, на седници од 07. 12. 2007. године, усвојила је

СТАТУТ

НАУЧНОГ ДРУШТВА АГРАРНИХ ЕКОНОМИСТА БАЛКАНА

I Опште одредбе

Члан 1.

Научно друштво аграрних економиста Балкана, са седиштем у Београду (у даљем тексту: Друштво, или скраћени назив: НДАЕ), је добровољна, научна, самостална, отворена, непрофитна организација афирмисаних академских аграрних економиста – стручњака који се баве научним теоријским и практичним истраживањима и имају објављене научне радове.

Друштву могу као пуноправни чланови, на њихов захтев, приступати академски аграрни економисти из република бивше СФРЈ балканских и других земаља.

Члан 2.

НДАЕ чине слободно и добровољно удружени чланови – аграрни економисти и други стручњаци који се научно баве питањима развоја пољопривреде и села, односно теоријом и праксом мултифункционалног аграрног и руралног развоја, који су стекли звање магистра, односно научни степен доктора из области агроекономских, агрономских, економских, социолошких и других сродних наука.

Члан 3.

НДАЕ је правно лице, са правима, обавезама и одговорностима које му припадају на основу Закона и овог Статута и прихваћених међународних стандарда.

Члан 4.

Седиште НДАЕ је у Београду.

Члан 5.

НДАЕ има свој **печат**, округлог облика, са ободним натписом исписаним на српском језику ћирилицом: *Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд*, и на енглеском језику *''Balkan Scientific Association of Agricultural Economists''*, са стилизованим словима НДАЕБ/BSAAЕ у средини.

Друштво има **амблем**, у боји и црно-белој техници: амблем је кружног облика; доња половина асоцира на обрађено поље; на горњој је стилизована отворена књига и на наспрамним листовима исписан скраћени назив Друштва - НДАЕБ/BSAAЕ

НДАЕ има **меморандум**, са амблемом и својим пуним називом на српском и енглеском језику и другим потребним подацима.

Члан 6.

НДАЕ представља и заступа Председник Друштва.

Друштво може да заступа и друго лице које одреди Председник.

II Јавност рада и сарадња

Члан 7.

Рад НДАЕ је јаван.

НДАЕ обавештава своје чланове и јавност, о својим активностима: конгреси, симпозијуми, саветовања, предавања, расправе, други научно-стручни скупови, студијска путовања, стручне екскурзије, посете међународним научним скуповима у земљи и у иностранству.

За јавност рада одговорни су Председништво и Председник Друштва.

Члан 8.

НДАЕ обезбеђује јавност рада, нарочито путем свог часописа "Економика пољопривреде", као и објављивањем зборника радова, монографија и других публикација и саопштења у средствима јавног информисања.

Члан 9.

Друштво сарађује са другим сродним научно-стручним институцијама, предузећима и удружењима у области пољопривреде, развоја села и агроиндустријског комплекса, одговарајућим асоцијацијама других земаља и међународним организацијама аграрних економиста.

Члан 10.

Одлуку о ступању у чланство других институција, као и одлуку о стицању својства колективног члана Друштва, доноси Председништво НДАЕ.

III Циљеви, задаци и делатности НДАЕ

Члан 11.

Полазећи од креативне улоге и значаја које у области аграрног и руралног развоја имају аграрни економисти, НДАЕ има следеће **циљеве**:

- (а) залагање за унапређење и развој аграрно-економске науке, научних метода аграрно-економских истраживања и пољопривредне струке;
- (б) залагање за унапређивање привредног система и усавршавање макроекономске и аграрне политике;
- (в) залагање за унапређивање и развој производње, прераде и промета хране, афирмисањем примене савремених научних и технолошких достигнућа и заштите човекове радне и животне средине;
- (г) залагање за унапређивање и развој система образовања аграрних економиста, стручних кадрова и пољопривредних произвођача у складу са савременим потребама;
- (д) неговање и развијање начела морала и етичких норми у професионалном раду и заштити достојанства аграрно-економске науке и струке;

Члан 12.

У складу са својим циљевима, НДАЕ има **здатке** да:

- (1) прати развој и међузависност економских, социолошких, технолошких и еколошких проблема производње, прераде и промета хране;
- (2) проучава питања економичности, продуктивности рада, економских услова привређивања и конкурентске пољопривреде у процесима либерализације трговине и регионалних интеграција;
- (3) прати развој аграрно-економске науке и проблеме научно-истраживачког рада, иницира и организује одржавање научно-стручних скупова из тих области;
- (4) подстиче укључивање својих чланова у програмске активности Европске асоцијације аграрних економиста (European Association of Agricultural Economists – EAAE), Међународне асоцијације аграрних економиста (International Association of Agricultural Economists – IAAE) и других сличних организација;
- (5) објављује часописе, монографије и друге публикације из области аграрне економије, самостално или у сарадњи са другим суиздавачима;
- (6) брине о друштвеном положају и афирмацији аграрно-економске и пољопривредне науке и струке, кроз доделу награда и признања;

(7) на захтев других институција, даје мишљења о предлозима и идеје за решавање питања и области аграрне политике, развоја пољопривреде, руралног и регионалног развоја.

IV Чланство, права, обавезе и признања

Члан 13.

Чланство у НДАЕ може бити индивидуално и колективно (представници колективних чланова).

Ступање у чланство Друштва врши се на основу писменог захтева, који садржи личне податке, ЈМБГ или број пасоша, научно звање, установу запослења, адресу и изјаву да је подносилац захтева упознат са одредбама Статута Друштва и да их прихвата.

Одлуку о пријему и статусу чланства Друштва доноси Председништво Друштва.

Члан 14.

Чланство НДАЕ чине: сарадници (с), чланови (ч) и редовни чланови (рч).

Сарадник НДАЕ може да постане лице које испуњава следеће услове: да је, по правилу, магистар наука, односно има завршене дипломске студије-мастер; да се бави научним радом и има објављене радове у областима агро-економских, агрономских, економских, социолошких и других сродних наука.

Кандидат за **члана** НДАЕ, поред услова предвиђених за сарадника, треба да испуњава и следеће услове: да је доктор наука, најмање у звању доцента или научног сарадника; да има већи број објављених радова и саопштења на научним скуповима.

Кандидат за **редовног члана** НДАЕ, поред услова предвиђених за члана, треба да испуњава и следеће услове: да има објављене књиге, односно монографије и већи број радова и саопштења на научним скуповима; да је у звању редовног професора или научног саветника.

Члан 15.

Чланови Друштва имају **права и дужности** да: буду правовремено обавештени о одлукама и активностима органа Друштва; подносе предлоге и мишљења за остваривање циљева и задатака друштва; учествују у извршавању одлука, задатака и планова Друштва; бирају и буду бирани у органе Друштва; редовно плаћају чланарину, чувају углед и интересе Друштва.

Колективни чланови НДАЕ су представници аграрно-економске стручно-професионалних асоцијација, предузећа/организације и институције из области привреде, посебно пољопривреде и агроиндустријског комплекса.

Члан 16.

НДАЕ може појединце или колективе прогласити заслужним, односно почасним члановима Друштва.

Заслужним чланом НДАЕ може се прогласити члан који се истакао својом вишегодишњом стручном или друштвеном активношћу на остваривању циљева и задатака Друштва.

Почасним чланом НДАЕ може се прогласити истакнути стручни или друштвени радник или предузеће/установа, који је својим радом допринео развоју аграрне економије и укупне активности Друштва.

Заслужни и почасни чланови НДАЕ дужни су да учествују у свим активностима Друштва и да својим радом афирмишу његов углед и доприносе изучавању и решавању аграрних проблема.

Заслужне и почасне чланове проглашава Скупштина НДАЕ на предлог Председништва.

Члан 17.

Појединим члановима НДАЕ, који су се истакли вишегодишњим радом, Скупштина Друштва на предлог Председништва, може доделити **признања**: дипломе, плакете, похвалнице и друга слична признања за успешан рад.

Члан 18.

Чланство НДАЕ престаје: изјавом о иступању из чланства; искључењем одлуком Председништва због кршења Статута, и смрћу члана.

V Органи НДАЕ

Члан 19.

Органи НДАЕ су: Скупштина, Председништво, Председник, Секретар, Извршни и Надзорни одбор.

НДАЕ може имати Потпредседника и Почасног председника.

Члан 20.

Скупштина је највиши орган управљања НДАЕ.

Скупштину чине сви чланови НДАЕ – индивидуални и по један представник колектива као чланова.

На основу одлуке Председништва, Скупштину сазива Председник најмање недељу дана унапред, уз објављивање дневног реда, места и времена одржавања Скупштине.

Члан 21.

Скупштином руководи Председник НДАЕ са члановима Председништва.

Скупштина усваја Пословник о раду и утврђује начин гласања о избору органа НДАЕ.

Гласање у Скупштини је јавно, ако Скупштина друкчије не одреди.

На Скупштини се одлуке доносе већином гласова присутних чланова.

Члан 22.

Седнице Скупштине припрема и сазива Председништво, по правилу једном годишње-редовна скупштина.

Скупштина може бити и ванредна - ако то захтевају изузетно важне околности или ако такав захтев поднесе 20 чланова НДАЕ.

Седници Скупштине могу присуствовати и почасни чланови НДАЕ и друга позвана лица – без права одлучивања.

Члан 23.

Надлежности Скупштине НДАЕ: доноси, мења и допуњује Статут Друштва; бира и разрешава Председника и чланове Председништва Друштва; бира и разрешава Главног уредника часописа "Економика пољопривреде"; бира и разрешава Председника и чланове Надзорног одбора; утврђује и усваја програме и планове активности за остваривање задатака и циљева НДАЕ; усваја извештај о раду Друштва, Председништва и Надзорног одбора Друштва; проглашава заслужене и почасне чланове НДАЕ. Скупштина доноси одлуке већином присутних чланова.

Члан 24.

Председништво је највиши орган руковођења Друштвом.

Председништво се састоји од 9 чланова које бира Скупштина.

Мандат Председника, Секретара и чланова Председништва траје четири године и могу бити поново изабрани.

Председник НДАЕ је и председник Председништва.

Председништво ради у седницама и пуноважно одлучује ако седници присуствује већина укупног броја чланова Председништва.

Члан 25.

Надлежности Председништва НДАЕ: спроводи политику НДАЕ у складу са Статутом, Програмом и закључцима скупштине; доноси план прихода и расхода, утврђује начин материјално финансијског пословања и усваја Годишњи обрачун; предлаже Скупштини план активности, измене и допуне Статута и других аката; сазива и припрема седнице Скупштине НДАЕ; одлучује о формирању секција, стручних актива и других облика организовања; организује конгресе, саветовања, симпозијуме, семинаре и друге научно-стручне састанке; одлучује о захтевима за пријем у чланство НДАЕ; образује издавачки савет и редакцију часописа "Економика пољопривреде", монографија и других публикација које издаје Друштво; утврђује висину чланарина, донација и спонзорства; доноси Пословник о свом раду, о обављању административних и финансијских послова; бира и одређује представнике Друштва у другим струковним асоцијацијама; ради и друге послове у складу са одлукама и закључцима Скупштине;

Члан 26.

Председник НДАЕ има следећа права и дужности: представља и заступа НДАЕ; председава и руководи радом Председништва; наредбодавац је за извршење финансијског плана НДАЕ; стара се о спровођењу одлука Скупштине и Председништва и остваривању циљева и задатака НДАЕ; подноси извештај Скупштини о раду Председништва; обавља и друге послове у складу са Статутом НДАЕ; за свој рад одговара Скупштини и Председништву; у случају одсутности и спречености замењује га Секретар Друштва.

Члан 27.

Секретар НДАЕ: помаже Председнику НДАЕ у припремама седница, стара се за њихово успешно одржавање и спровођење одлука које се на њима доносе; стара се о одржавању службене преписке, сређивању и чувању документације Друштва; обезбеђује се да се записници са седница и друге неопходне информације квалитетно и благовремено припреме и доставе члановима Председништва и другим надлежним или заинтересованим лицима; непосредно је задужен за обављање стручно-административних и материјално-финансијских послова; извршава и друге послове које му повере Председник и Председништво; замењује Председника НДАЕ у случају његове одсутности.

Члан 28.

Извршни одбор је оперативно-управни орган НДАЕ, који обезбеђује ефикасаност и рационалност у рада Друштва, у складу са Статутом и закључцима Скупштине и Председништва.

Извршни одбор чине Председник, Секретар и Главни уредник часописа "Економика пољопривреде".

Члан 29.

Надзорни одбор је орган НДАЕ који се стара о законитости пословања и рада Друштва.

Скупштина бира Председника и два члана Надзорног одбора.

Седнице Надзорног одбора одржавају се по потреби, а најмање једном годишње.

Мандат чланова Надзорног одбора траје четири године;

Надзорни одбор обавља следеће послове: прати и контролише спровођење Закона, Статута и других аката НДАЕ; контролише материјално и финансијско пословање НДАЕ и његових органа; подноси Председништву и Скупштини извештај о свом раду;

Члан 30.

Часопис "Економика пољопривреде" је периодична научна публикација, основан 1954. године, коју објављује Друштво, у сарадњи са Институтом за економику пољопривреде Београд и Академијом економских наука Букурешт.

Часопис објављује оригиналне научне радове, прегледне чланке, стручне радове, претходна соопштења, приказе и осврте, из области за које је Друштво основано. Радови који се категоризују као научни морају имати позитивне рецензије, извод, кључне речи и резиме на једном од светских језика, ISBN и UDK број, категорију рада, према Стандардима Министарства науке и Правилима Уредништва. Редакција часописа је састављена од еминентних научних радника из више земаља и институција.

Часопис редовно излази у четири броја годишње; размењује се са свим балканским и више других земаља у свету; реферише се у релевантним секундарним публикацијама и базама података; у штампаној и електронској форми доступан је у Народној библиотеци Србије и на сајту оснивача; часопис има категорију водећег часописа за једну од области науке за коју је друштво основано.

Члан 31.

Главни уредник часописа "Економика пољопривреде", прима, оцењује и распоређује радове; одређује рецензенте; води комуникацију са ауторима, рецензентима, библиотекама, претплатницима, научним и другим институцијама; стара се о техничкој припреми, лекторисању, редиговању и штампању; одговоран је за извршење дела финансијског плана Друштва који се односи на активности часописа.

VI Средства, материјално-финансијски и административно-стручни послови

Члан 32.

Средства за остваривање својих циљева и задатака Друштво обезбеђују из следећих извора: чланарине и прилози чланова Друштва; субвенције из буџета државних органа за научно-истраживачки рад; донације, поклони и прилози спонзора, предузећа и њихових асоцијација, и других институција и установа; поклони и завештања домаћих правних и физичких лица и други извори у складу са Законом.

Члан 33.

Председништво НДАЕ доноси финансијски план прихода и расхода Друштва. Председништво усваја Завршни рачун по предвиђеној законској процедури. Скупштина НДАЕ разматра и усваја извештај о финансијском пословању Друштва.

Члан 34.

Наредбодавац за извршење Финансијског плана је Председник Друштва, односно Генерални секретар по одобрењу Председника, који су одговорни за извршење тог плана.

Главни уредник часописа "Економика пољопривреде" одговоран је за извршење дела финансијског плана који се односи на активности часописа.

Члан 35.

Обављање стручно-административних, материјално-финансијских и других послова организује Секретар, уз сагласност Председника, ангажовањем спољних сарадника по уговору, или формирањем сопствене стручне службе.

VII Прелазне и завршне одредбе

Члан 36.

НДАЕ је правни следбеник Друштва аграрних економиста Југославије, у бившој СФРЈ, односно у СР Југославији и државној заједници Србије и Црне Горе.

Члан 37.

НДАЕ може привремено или трајно престати са радом, само:

(а) одлуком Скупштине, (б) ако број чланова падне испод броја утврђеног законом, (в) услед дејства више силе, и (г) у складу са одредбама Закона.

Документи

У случају престанка рада НДАЕ, имовина друштва у стварима и правима, биће предата Вуковој задужбини у Београду, у складу са Законом и овим Статутом, односно сагласно одлуци о престанку рада.

Члан 38.

Овај Статут ступа на снагу даном доношења, а примењиваће се од дана уписа у Регистар код надлежног органа управе.

Члан 39.

Доношењем овог Статута, престаје да важи Статут Друштва аграрних економиста Србије и Црне Горе, донет на Скупштини Друштва од 15.10. 2004. године, оверен и депонован у Савету министара СЦГ – Министарству за људска и мањинска права, Број 2/0-1952/2-2004/6 од 29.12.2004. године.

~~~~~

На основу овог Статута и одлука донетих на оснивачкој скупштини, Научно друштво аграрних економиста Балкана, уписано је у Регистар удружења, друштвених организација и политичких организација, на регистарском листу број 4693 под редним бројем 13511, Решењем Министарства за државну управу и локалну самоуправу, број: 130-024-00-00520/2008-07 од 21.03.2008. године.

ПРЕДСЕДНИК НДАЕБ

проф. др Драго В. Цвијановић

In accordance with the Law on Associating of Citizens into Associations, Social Organizations and Political Organization Being Established on the Territory of SFRY ("Official Gazette of SFRY" No. 42/90), and the Law on Associations, having in mind the Statute articles 25 and 37 of The Association of Agrarian Economists of Serbia and Montenegro (No. 2/0-1952/2-2004/6 of 29th December 2004) as well as Decision of that Association Assembly on change of name into **The Balkan Scientific Association of Agrarian Economists, Belgrade**, at the meeting held on 7th December 2007, adopted

S T A T U T E OF THE BALKAN SCIENTIFIC ASSOCIATION OF AGRARIAN ECONOMISTS

I General dispositions

Article 1

The Balkan Scientific Association of Agrarian Economists, with its main office in Belgrade (in the further text: Association, or abbreviation: BSAAE) is voluntary, scientific, independent, open, non-profit organization of affirmed academic agrarian economists – experts dealing with scientific theoretical and practical researches and having published scientific publications.

The members of Association could be the members with full rights, on their own requirement, the academic agrarian economists from the ex-Yugoslav republics of the Balkans and other countries.

Article 2

BSAAE consists of freely and voluntarily associated members – agrarian economists as well as other experts dealing scientifically with topics of agricultural and rural development, i.e. with theory and practice of multifunctional agrarian and rural development, with master degree i.e. with Ph.D. degree in agro economic, agrarian, economic, sociological and other similar sciences.

Article 3

BSAAE is a legal entity, with rights, obligations and responsibilities having on the basis of the Law and this Statute as well as accepted international standards.

Article 4

The head office of BSAAE is in Belgrade.

Article 5

BSAAE has its own **seal**, of round form, with an inscription around the edge written in Serbian and Cyrillic: *Научно друштво аграрних економиста Балкана, Београд*, as well as in English "*Balkan Scientific Association of Agricultural Economists*", by stylized letters НДАЕБ/BSAAE in the middle.

Association has an **emblem**, in color and black-white technique: the emblem has circle form; the lower half associates on cultivated field; on the upper half there is the stylized open book, while at opposite sheets it is written an abbreviation of Association - НДАЕБ/BSAAE.

BSAAE has its **letterhead**, with emblem and its full name in Serbian and English as well as with other necessary data.

Article 6

The agent and representative of BSAAE is the President of Association.

The other person determined by the President can be representative of Association.

II Publicity and cooperation

Article 7

Activity of BSAAE is the public one.

BSAAE informs its members and the public on its activities: congresses, symposiums, meetings, lectures, treatises, other scientific and expert meetings, study tours, educational excursions, visiting of international scientific symposiums in the country and abroad.

The Presidency and President are responsible for publicity of activities.

Article 8

BSAAE provides publicity of activities, particularly through its journal "Agricultural Economics", as well as by publication of the proceedings, monographs and other publications as well as announcements in media.

Article 9

Association cooperates with other similar scientific and expert institutions, enterprises and associations in the area of agriculture, rural development and agro industrial complex development, as well as with appropriate association in other countries and international organizations of agrarian economists.

Article 10

Decision on becoming a member of other institutions, as well as a decision on getting status of the collective Association member has been made by the Presidency of BSAAE.

III Goals, tasks and activities of BSAAE

Article 11

Starting from the creative role and importance of agrarian economists in agrarian and rural development area, BSAAE has the following **goals**:

- (a) Intercession for improvement and development of agro-economic science, scientific methods of agro-economic researches as well as agricultural profession;
- (b) Intercession for improvement of economic system and improvement of macro-economic and agrarian policy;
- (c) Intercession for improvement and development of food production, processing and trade, affirmation of application modern scientific and technological achievements as well as environmental protection;
- (d) Intercession for improvement and development of education system for agrarian economists, professional staff as well as agricultural producers in accordance with modern requirements;
- (e) Cherishment and development of ethical norms in professional activity as well as in protection of dignity of agro-economic science and profession;

Article 12

In accordance with its goals, BSAAE has the following **tasks**:

- (1) To monitor development and inter-dependence of economic, sociological, technological and ecological problems of food production, processing and trade;
- (2) To research the items of economic efficiency, labor productivity, economic conditions of business activity as well as competitive agriculture in the trade liberalization and regional integrations' processes;
- (3) To monitor development of agro-economic science and problems of scientific and researching work, to initiate and organize scientific symposiums in domain of mentioned areas;
- (4) To support an introduction of its own members into program activities of European Association of Agricultural Economists – EAAE, International Association of Agricultural Economists – IAAE as well as the other similar organizations;
- (5) To publish journals, monographs and other publications in domain of agricultural economics, independently or in cooperation with other co-publishers;

- (6) To take care on social position and affirmation of agro economic and agricultural sciences and profession, through awarding the prizes and recognitions;
- (7) At demand of other institutions, to give opinion on proposals as well as ideas for solving problems in domain of agrarian policy, agricultural development, rural and regional development.

IV Membership, rights, obligations and recognitions

Article 13

Membership in BSAAE could be individual or collective one (representatives of collective members).

Getting into the membership of BSAAE is being done on the basis of the written requirement, including personal data, Personal Number (JMBG) or passport number, scientific degree, institution of employment, address and statement that requirement submitter has been informed about regulation of the BSAAE Statute as well as that he/she accepts them.

Decision of BSAAE membership reception and status has been made by the BSAAE Presidency.

Article 14

The **BSAAE membership** is made of: associates (a), members (m) and regular members (rm).

The BSAAE associate could become a person which fulfill the following conditions: that he/she has, as a rule a M.Sc. degree, i.e. has completed diploma studies - master; that he/she is dealing with scientific work and has published works in domain of agro economic, agronomic, economic, sociological and other similar sciences.

The candidate for the **BSAAE member**, beside the conditions predicted for associate, should fulfill the following conditions as well: that he/she has Ph.D. degree, at list has position of associate professor or scientific researcher, that he/she has a great number of published works and presentations at scientific symposium.

The candidate for the **BSAAE regular member**, beside the conditions predicted for the member, should fulfill the following conditions as well: to have published books, i.e. monographs and numerous other works and presentations at scientific symposiums; that he/she has position of full professor or scientific adviser.

Article 15

BSAAE members have **rights and obligations**: to be informed timely on decisions and activities of the Associations bodies; to submit proposals and opinions for achievement of the Association goals and tasks; to participate in implementation of decisions, tasks and plans of Association, to elect and be elected into the Association organs; to pay the membership fee regularly, as well as to protect reputation and interests of Association.

The collective BSAAE members are representatives of agro-economic professional associations, enterprises/organizations and institutions from the area of economy, particularly the agriculture and agro industrial complex.

Article 16

BSAAE could declare some individuals or collectives as meritorious member or honorary member of BSAAE.

The **meritorious member** of BSAAE could be declared a member that has been proclaimed because of his emphasized long-term professional and social engagement directed toward implementation of the BSAAE goals and tasks.

The **honorary member** of BSAAE could be declared the member who is eminent professional or social worker as well as an enterprise/institution that has contributed with its activities toward development of agrarian economy as well as entire Association activity.

Meritorious and honorary members of BSAAE are obliged to participate in all activities of Association and to affirm its reputation by their own activities as well as to contribute to the researching and solving of agrarian problems.

Meritorious and honorary members have been declared by the BSAAE Assembly upon the proposal of the Presidency.

Article 17

To some members of BSAAE, which have distinguished themselves by long term activities, the BSAAE Assembly upon the proposal of the Presidency could give **award** in the form of: diplomas, medallions, certificates of merit as well as other similar recognitions for successful work.

Article 18

The BSAAE membership has stopped in the following cases: by a statement on resignation from the membership; by exclusion upon decision of the Presidency because of the Statute violation, as well as because of the member death.

V Organs of BSAAE

Article 19

Organs of the BSAAE are: Assembly, Presidency, President, Secretary, Executive committee and Supervisory committee.

BSAAE could have Vice president as well as honorary president.

Article 20

Assembly is the highest administrative organ of the BSAAE.

Assembly is made of all BSAAE members – individual or collective one (representatives of collective members).

On the basis of decision of the Presidency, President convenes Assembly at least a week in advance, along with announcement of agenda, place and time when the Assembly will be held.

Article 21

Assembly is administered by President of BSAAE with Presidency members.

Assembly adopts rules of procedure and determines the way of voting on BSAAE organs choosing.

Voting in Assembly is publicly, if Assembly does not determine otherwise.

At Assembly decisions are made by majority of votes of presented members.

Article 22

Presidency prepares and convenes **Assembly meetings**, as a rule once a year – regular Assembly.

Assembly could be exceptional, as well – if it is demanded by very important circumstances or if such request is submitted by 20 members of BSAAE.

Assembly meeting could attend honorary BSAAE members and other invited persons, as well – without right to make decisions.

Article 23

BSAAE **Assembly competences**: passes, changes and complements Statute of Association; chooses and dismisses President and members of Association Presidency; chooses and dismisses editor in chief of the "Agricultural Economics" journal; chooses and dismisses President and members of Supervisory committee; determines and adopts programs and plans of activities for BSAAE tasks and goals realization; adopts report about work of Association, Presidency and Supervisory

---

committee of Association; proclaims meritorious and honorary BSAAE members. Assembly makes decisions by majority of presented members.

Article 24

Presidency is the highest organ of Association management.

Presidency comprises of 9 members which are elected by Assembly.

Mandate of the President, Secretary and Presidency members lasts for four years, and they could be elected again.

President of BSAAE is president of Presidency, as well.

Presidency works at meetings and decisions are valid if majority of total number of Presidency members are presented at meeting.

Article 25

Competences of BSAAE Presidency: carries out policy of BSAAE in accordance with Statute, Program as well as conclusions of Assembly; makes a plan of incomes and expenses, determines the way of material and financial operations and adopts Yearly account; proposes to Assembly plan of activities, changes and supplements of Statute and other official documents; convenes and prepares meetings of BSAAE Assembly; decides of formation of sections, professional actives and other ways of organization; organizes congresses, meetings, symposiums, seminars and other scientific and expert meetings; decides on requests for admission in BSAAE membership; forms publisher council and editorial board of "Agricultural Economics" journal, monographs and others publications which are published by Association; determines membership fee, donations and sponsorships; makes Rules of procedure concerning its work, about caring out of administrative and financial jobs; chooses and determines representatives of Association in other professional associations; carry out other jobs in accordance with decisions of Assembly, as well;

Article 26

President of BSAAE has following rights and duties: represents and deputize BSAAE; preside over Presidency and manage work of Presidency; is plenipotentiary regarding accomplishment of financial plan of BSAAE; takes care on realization of decision of Assembly and Presidency, as well as regarding accomplishment of goals and tasks of BSAAE; submits report to Assembly about work of Presidency; carries out other jobs in accordance with Statute of BSAAE, as well; is responsible for his work to Assembly and Presidency; in case of absence or prevention he is substituted by Secretary of the Association.

Article 27

Secretary of BSAAE: helps to president of BSAAE to prepare meetings, takes care on its successful executing and caring out of decisions that are made at meetings; takes care on maintenance of official correspondence, assortment and keeping of documentation of Association; provides records from meetings and other necessary information to be prepared and delivered to members of Presidency and to other competent or interested persons, qualitatively and on time; is directly in charge of performing professionally-administrative and materially-financial jobs; carries out other jobs confided to him by President and Presidency; replaces President of BSAAE in case of his absence.

Article 28

Executive committee is operative-administrative organ of BSAAE, which provides efficiency and rationality in work of Association, in accordance with Statute and conclusions of Assembly and Presidency.

Executive committee consists of President, Secretary and Editor in chief of "Agricultural Economics" journal.

Article 29

Supervisory committee is organ of BSAAE which takes care of legality of operations and work of Association.

Assembly chooses President and two members of Supervisory committee.

Meetings of Supervisory committee are held when it is necessary, at least once a year.

Mandate of members of Supervisory committee lasts for four years;

Supervisory committee carries out following duties: tracks and controls enforcement of Law, Statute and other official documents of BSAAE; controls material and financial operations of BSAAE and its organs; submits report on its work to Presidency and Assembly;

Article 30

The "Agricultural Economics" journal is periodical scientific publication, established in 1954, which is published by Association, in cooperation with Institute of Agricultural Economics, Belgrade and Academy of Economic Science, Bucharest.

Journal publishes original scientific papers, summary articles, professional papers, preliminary reports, descriptions and retrospections, from areas for which the Association is established. Papers which are categorized as scientific must have positive recensions, abstract, key words and abstract in one of world languages, ISBN and UDK

number, category of paper, according to Standards of Ministry of Science and Rules of Editorial office. Editorial board is made of eminent scientific workers from many countries and institutions.

Journal is published regularly, quarterly; it is exchanged with all Balkan countries and many other countries in the world; it is reported in relevant secondary publications and data bases; it is available in National library of Serbia and at establisher's site both in printed and electronic form; the journal has category of leading journal for one of science areas for which Association is established.

Article 31

Editor in chief of journal "Economics of Agriculture", receives, evaluates and disposes papers; determines critics; carries out communication with authors, critics, libraries, subscribers, scientific and other institutions; takes care on technical preparation, lecturing, redacting, and printing; he is responsible for execution of part of financial plan of Association, regarding activities of journal.

VI Means, materially-financial and administrative-professional jobs

Article 32

Means for accomplishment of its goals and tasks Association provides from following sources: membership fees and contributions of Association members; subsidies from state budget devoted to scientifically-researcher work; donations, presents and contributions of sponsors, enterprises and their associations, as well as other institutions and establishments; presents and legacies of national legal entities and physical persons and other sources in accordance with Law.

Article 33

Presidency of BSAAE brings financial plan of incomes and expenses of Association.

Presidency admits Account of settlement in accordance with anticipated legal procedure.

Assembly of BSAAE deliberates and admits report on financial operations of Association.

Article 34

Plenipotentiary for execution of Financial plan is President of Association i.e., General Secretary due to approval of President, which are in charge of execution of the plan.

Editor in chief of "Agricultural Economics" journal is responsible for fulfillment of part of the financial plan which refers to activities of the journal.

Article 35

Pursuing of professionally-administrative, materially-financial and other jobs organizes Secretary, with approval of President, by engagement of external associates by contract, or by formation of its own technical service.

VII Transitional and conclusive dispositions

Article 36

BSAAE is legal successor of The Association of Agrarian Economists of Yugoslavia, in former SFRY i.e., in FR Yugoslavia and The State Union of Serbia and Montenegro.

Article 37

BSAAE could temporarily or permanently cease work, only:

(a) By decision of Assembly, (b) If number of members decline below the number determined by Law, (v) because of effect of natural disaster, and (r) in accordance with provision of the Law.

In case of stoppage of BSAAE work, property of Association in material and rights will be hand on Vuk's endowment in Belgrade, in accordance to Law and this Statute i.e., according to decision about stopping of work.

Article 38

This Statute becomes valid on the day of admittance, and will be applied from the day of inscription in Register with authorized administrative body.

Article 39

By admittance of this Statute, stops to be valid Statute of The Association of Agrarian Economists of Serbia and Montenegro, which was enacted at Assembly of Association on 15th October 2004, verified and consigned at Council of Ministers of Serbia and Montenegro – Ministry for Human and Minority Rights, No. 2/0-1952/2-2004/6 of 29th December 2004.

~~~~~

On the basis of this Statute as well as decisions made at Inaugural Assembly, the Balkan Scientific Association of Agricultural Economists has been enrolled into The Register of Associations, Social Organizations and Political Organizations, at the registration list No. 4693 under ordinal number 13511, and by decision of the Ministry for the Governmental Administration and Local Autonomy, No: 130-024-00-00520/2008-07 from 21st March 2008.

PRESIDENT of BSAAE

PREPORUKE EVROPSKOG PROJEKTA

Nakon dvogodišnjih aktivnosti Evropski projekt pod nazivom *Balkanska agroprehrambena mreža* (Balkan Agro Food Network - BAFN) izdao je svoj završni izveštaj 17. aprila 2008. godine.

Od maja 2006. godine, 13 organizacija uključenih u BAFN projekt je implementiralo nekoliko aktivnosti sa ciljem unapredjenja saradnje naučnika zemalja EU i Zapadnog Balkana u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije. Napravljena je baza podataka sa više od 330 istraživačkih grupa i 480 kompanije iz poljoprivrednog i prehrambenog sektora koja se nalazi na web adresi: www.bafn.eu. Više od 180 istraživačkih grupa je učestvovalo u proceni trenutne situacije u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije zemalja Zapadnog Balkana. Organizovana su četiri sastanka sa ekspertima Albanije, Bosne i Hercegovine, Srbije i Makedonije sa ciljem identifikacije prioriternih aktivnosti u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije za naučnike ovog regiona.

Osnovni cilj projekta BAFN je bio identifikacija istraživačkih oblasti koje su najprikladnije za saradnju naučnika zemalja EU i Zapadnog Balkana. Drugi cilj projekta je bio predlog mehanizama podrške koji mogu doprineti agro-prehrambenoj istraživačkoj zajednici u zemljama Zapadnog Balkana. Finalni rezultati su razmatrani sa predstavnicima Evropske Komisije u martu 2008. godine u Parizu.

Na osnovu uradjene studije se može zaključiti da je budućnost istraživačke zajednice u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije u zemljama Zapadnog Balkana ugrožena, prvenstveno veoma niskim budžetom namenjenim istraživanjima. Istraživački kapaciteti su rasuti na veliki broj istraživačkih organizacija (80 istraživačkih organizacija uključujući 16 univerziteta) dok je, s druge strane, istraživačka zajednica mala, tj. procenjuje se da ima 3500 istraživača u poljoprivrednom i prehrambenom sektoru. S toga je ključna poruka nadležnim za pokretanje saradnje u oblasti istraživanja da će »sa malo truda imati veliki učinak«: podstiče se EU da projektima FP7 ali i zemlje članice EU da bilateralnim programima učvrste saradnju i daju podršku istraživačkoj zajednici zemalja Zapadnog Balkana u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije.

Konačno, BAFN projekt ističe mehanizme pomoći istraživačima u oblasti poljoprivrede i prehrambene industrije koji se odnose na inicijative za nabavku istraživačke opreme i potrošnog materijala, stimulaciju istraživačke mobilnosti i usavršavanja, veću dostupnost naučnim časopisima, elektronskim bazama podataka, itd. Takođe su identifikovane oblasti pogodne za saradnju sa drugim zemljama. Velika je zainteresovanost za projekte koji obuhvataju genetičke resurse i ugrožene vrste u kontekstu biodiverziteta. Istaknuto je, takođe, da su istraživanja hemijskih kontaminanata, alergena i toksina u hrani i zoonoza, kao i istraživanja u oblasti nutricionizma i dijetetike od velikog interesa.

After two years of activity, the European Project BALKAN AGRO FOOD NETWORK (BAFN) published its final reports on the 17th of April 2008.

Since May 2006, the 13 organisations involved in the BAFN project have implemented several activities in order to improve cooperation between agri-food scientists from EU and from the Western Balkan Countries. A directory with more than 330 research groups and 480 companies from the agricultural and food sector was set up at www.bafn.eu. More than 180 research groups participated to a survey on the situation of agricultural and food research in the Western Balkan Countries. Four meetings with experts from Albania, Bosnia Herzegovina, Serbia and FYROM were organised to identify the region's future priorities in the agri-food research sector. Several consultations of stakeholders were also organised.

The main objective of BAFN was to identify research topics suitable for cooperation between scientists from EU and Western Balkan Countries (WBC). Another objective was to propose support mechanisms which could benefit to the agri-food research community from the WBC. The final results were discussed with representatives from the European Commission in Paris in March 2008.

The study reveals that the future of the agri-food research community in the Western Balkan Countries is jeopardised mainly because of the very low budget available for research. The research capacity is scattered into a large number of organisations (47 research organisations including 17 universities) but overall, the agri-food research community is small with an estimate of 3.500 researchers. Hence, a key message for those in charge of programming research cooperation is that "*a small effort will have a big impact*". The project encourages the EU and member states to reinforce their cooperation with the Western Balkan Countries through the FP7 and through bilateral programmes.

The final BAFN report highlights several mechanisms which could help agri-food research in the WBC, such as incentives for the purchase of research equipment and consumables, stimulation of researcher mobility and training or easier access to resources (scientific journals, electronic databases etc). Areas suitable for cooperation with other countries were also identified. There is a large consensus for biodiversity with projects related to the conservation of genetic resources and indigenous species. Research on chemical contaminants, food allergens and toxins in food, animal husbandry and zoonoses as well as nutrition and dietetics have also been identified as interesting topics.

Агробанка

ДОМАЋА БАНКА СА ТРАДИЦИЈОМ

- Кредити за пољопривреду
- Кредити за учешће у финансијском лизингу - набавка пољопривредне механизације и опреме
- AgroCard – кредитна и дебитна

ЗА СЕЛО КАО У СТАРА ДОБРА ВРЕМЕНА!

www.agrobanka.co.yu

PROJEKTOVANJE I IZVOĐENJE

- Termo - tehničkih instalacija za objekte visokogradnje i ostale objekte niskogradnje
- Toplovoda
- Unutrašnjih gasnih instalacija
- Merno - regulacionih stanica
- Distributivnih gasovoda od polietilena
- Gasovoda srednjeg pritiska
- Grejnih instalacija
- Instalacija vodovoda i kanalizacije
- Instalacija ventilacije i klimatizacije
- Sistemā za navodnjavanje
- Građevinski radovi na objektima visokogradnje.

RG - 1

KMRS G - 6

KMRS G - 4

PROIZVODNJA

- Regulatora pritiska gasa **RG - 1**
- Kućnih merno - regulacionih setova: **KMRS G - 4, KMRŠ G - 6, KMRS G - 10, KMRS G - 16, KMRS G - 25, KMRS G - 40**

promont group

PROJEKTOVANJE - PROIZVODNJA | MONTAŽA | D.O.O.

Privrednikova 4b, 21000 Novi Sad
 tel/fax: 021/443-195, 444-673
 promontgroup@eunet.yu
 www.promontgroup.co.yu

